

Hege Olsen

Ungdom, rus og foreldrestøtte

En kvalitativ studie av ungdom og foreldres erfaringer med programmet Kjærlighet & Grenser

Universitetet i Sørøst-Norge
Fakultet for helse- og sosialvitenskap
Institutt for helse-, sosial- og velferdsfag
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2019 Hege Olsen

Denne avhandlingen representerer 45 studiepoeng

Sammendrag

Studien tar utgangspunkt i det rusmiddelforebyggende familieprogrammet Kjærlighet & Grenser. Dette er et universelt, skolebasert program bestående av flere samlinger gjennom en syv ukers periode, og som retter seg mot ungdom i alderen 10-14 år og ungdommenes foreldre. Programmet har som hovedmål å utsette tidlig rusdebut hos unge, og sikter i denne sammenheng på å styrke familiebandet, samt å fremme beskyttelsesfaktorer og å svekke risikofaktorer hos ungdom (Tangen & Knutheim, 2009, s. 65). En viktig del av programmet sentrerer rundt aktuelle ungdomsutfordringer knyttet til vennepress og digitale medier, i tillegg til at foreldres egne alkoholholdninger og grensesetting i hjemmet blir arbeidet med i hele perioden programmet kjøres (Bjørknes & Kuposov, 2018).

Denne oppgaven har som formål å undersøke og forstå hvordan ungdommer og foreldre som har deltatt i programmet, erfarer nettopp det å delta i et slikt rusmiddelforebyggende program. I tillegg ser jeg nærmere på hva deltakelse har betydd for deltakerne, og undersøker hva de har lært fra programmet. Med utgangspunkt i programmets egen målsetting har jeg undersøkt informantenes synspunkter og erfaringer gjennom hovedtemaene forståelse, beskyttelse og forebygging, hvor jeg har arbeidet ut fra følgende problemstilling:

«Hvilke opplevelser og erfaringer har det rusmiddelforebyggende programmet Kjærlighet & Grenser gitt deltakerne?»

De faglige og teoretiske tilnærmingene benyttet i avhandlingen baseres blant annet på dagsaktuell forskning som studerer ungdommers velferd i dagens samfunn, samt ulike teoretiske perspektiver som tar for seg temaer som moderne oppvekstvilkår, oppdragelse, ungdomstiden og det rusforebyggende arbeidet i skolen. Oppgavens problemstilling forsøkes videre belyst og besvart gjennom 4 fokusgruppeintervju med tilsammen 18 informanter som i nyere tid har vært gjennom Kjærlighet & Grenser.

Undersøkelsen viser at både ungdomsinformantene og foreldreinformantene stiller seg svært positive til programmet etter deltakelse. Begge informantgruppene vektlegger økt

bevissthet og påfyll av læring, hvor også større innsikt om ungdomstiden og hva den kan føre med seg av utfordringer blir trukket fram som sentral kunnskap Kjærlighet & Grenser har bidratt med. Gjennom undersøkelse av ungdommenes erfaringer finner man blant annet at programmet har gitt dem en større forståelse for hvordan de kan håndtere ulike ungdomsutfordringer som vennepress, ubehageligheter ved bruk av digitale og sosiale medier, og alkoholbruk. Når det gjelder foreldrenes opplevelse av programmet, vektlegges det at de har fått en oppvekker på at eget barn er i ferd med å tre inn i ungdomsårene, og at programmet har bidratt med forberedelser til denne tiden. Funn knyttet til foreldrekontroll og beskyttelse ses i sammenheng med et stort engasjement i barnas liv, hvor en rimelig konklusjon synes å være at kontrollen foreldreinformantene uttrykker kan anses som en ekstra trygghet og støtte de unge behøver gjennom de turbulente ungdomsårene.

Studiens funn knyttet til rus og forebygging kan i hovedsak sies å sentrere rundt områdene alkoholbruk, konsekvenslæring, foreldrepåvirkning, beskyttelse, tillit, og rusforebygging i skole. Informantene forteller i intervju at programmet har tilført viktig kunnskap om konsekvensene av et risikofylt rusmiddelmissbruk, hvor et viktig funn handler om hvilken påvirkningskraft foreldre har i det rusforebyggende arbeidet, som de gjennom deltakelse er blitt gjort mer oppmerksomme på. Også ungdomsinformantene oppleves å ha reflektert grundig over hvordan rusmidler passer inn i deres fremtid, hvor et annet funn tar for seg fordelene det gir ved at rusforebyggende tiltak blir satt inn før bruken av rusmidler blir utbredt blant ungdommer.

Abstract

This study is based on the Norwegian version of the Strengthening Families Program, entitled “Kjærlighet & Grenser”. This is a universal family-based prevention program for alcohol and drug misuse aimed at youths at the age 10 to 14, as well as their parents. It takes place at schools and is carried out as part of the teaching when the students are in elementary school. The main goal of the program is to postpone early drug misuse among adolescents, and it aims in this context to strengthen the family ties, as well as to promote youths’ protective factors and weakening the youths’ risk factors (Tangen & Knutheim, 2009, s. 65). An important part of the program focuses on current youth challenges related to peer pressure and digital media. In addition, the parents own alcohol habits and boundaries settings is being handled during the whole period of the program (Bjørknes & Kuposov, 2018).

The aim of this study is to explore and understand how the youths and the parents who participates in the program, experience precisely the participation in such a drug prevention program. In addition, I will review more closely what the participation has meant for the youths and the parents, and examine what they have learned from the program. Based on the programs’ intention and aim, I have explored the informants’ point of view and experience trough the main themes as understanding, protection and prevention. I have used the following research question:

“Which experiences has the drug prevention program “Kjærlighet & Grenser” given to its participants?”

The academic and theoretical approach used in the thesis is, among other things, based on current-day research that studies the welfare and well-being of youths in today’s society, as well as various theoretical perspective that address topics such as modern childhood conditions, upbringing, adolescence and the drug preventive work in schools. The thesis purpose is further investigated and answered through 4 focus groups interviews with a total of 18 informants who in recent time have participated in “Kjærlighet & Grenser”.

The study stresses that both youths and parents are positive and satisfied with the program. Both informant groups describe increased awareness and understanding, where also a greater insight about the adolescent and what challenges this period can bring, is being highlighted as central knowledge the program has contributed. Through examination of the youths' experiences, one can find that the program has given them a greater understanding of how they can handle various youth related issues such as peer pressure, unpleasantness when use of digital and social media, and provocation related to alcohol. When it comes to the parents' experience of "Kjærlighet & Grenser", it is enlightened that they have received an awakening that their child is about to enter adolescence, and that the program has made them more prepared for this time. Findings related to the parental control and protection are seen in the context of a great involvement in children's lives, where a reasonable conclusion seems to be that the control parents expresses can be considered as an extra safety and support that the youths might need throughout the turbulent adolescence.

The findings of the study related to drug and prevention may perceived to be centered around the areas of alcohol use, consequence learning, parental influence and involving, protection, trust, and prevention of drug misuse in elementary schools. The informants describe that the program have provided important knowledge about risk management related to drug misuse, where an important finding is related to parents influence for the protective work, which they have been more aware of through participation. Also, the youths perceived to have reflected more about how drugs fit in to their future, where a key finding is about the advantage it gives to introduce drug prevention before the use of alcohol becomes widespread among the youths.

Innholdsfortegnelse

Forord	9
1 Introduksjon	10
1.1 Bakgrunn for valg av tema.....	10
1.2 Presentasjon og operasjonalisering av problemstillingen	12
1.2.1 Kjærlighet & Grenser – et universelt familieprogram	12
1.2.2 Studiens bidragsyttere	14
1.3 Leserveiledning.....	15
2 Faglige og teoretiske rammer	17
2.1 Aktuell forskning på området.....	17
2.1.1 Forskningsresultater om norsk ungdom	18
2.1.2 Ungdommers tobakk- og alkoholvaner.....	19
2.1.3 Tidligere forskningsfunn av betydning for Kjærlighet & Grenser	20
2.2 Oppvekst, ungdomstid og forebyggende arbeid	22
2.2.1 Oppvekst og oppdragelse i det moderne samfunn	22
2.2.2 Ungdomstid, risiko og sosialisering	24
2.2.3 Det rusforebyggende arbeidet i skolen.....	28
3 Metode	31
3.1 Metodevalg.....	31
3.1.1 Vitenskapelig tilnærming og fortolkning.....	32
3.2 Rekruttering og tilgang til feltet	33
3.2.1 Utvelgelse av foreldre.....	34
3.2.2 Utvelgelse av ungdom	35
3.3 Fokusgruppeintervju.....	36
3.3.1 Utvikling av intervjuguide	37
3.3.2 Gjennomføring av intervju	38
3.3.3 Transkribering av intervju.....	41
3.4 Etske betraktninger	42
3.4.1 Søknad til NSD.....	43
3.4.2 Prinsippet om konfidensialitet	44
3.4.3 Bruk av barn og unge som informanter	45
3.5 Analysestrategi	46

3.5.1	Kategoriene blir til.....	47
3.5.2	Fremstilling av analysen.....	49
3.6	Datakvalitet	50
3.6.1	Studiens pålitelighet	50
3.6.2	Studiens gyldighet.....	51
3.6.3	Studiens etterprøvbarehet og overførbarhet	52
3.7	Noen viktige overveielser	52
3.7.1	Refleksjon rundt egen posisjon og forforståelse.....	54
4	Resultatdel: Forståelse, Beskyttelse og Forebygging	57
4.1	Om å forstå seg selv og sine foreldre	57
4.1.1	De unges beskrivelse av forholdet de har til sine foreldre	58
4.1.2	Utfordringer og fremtid	63
4.2	Kontroll, beskyttelse og samarbeid	69
4.2.1	Bekymring og beskyttelse	70
4.2.2	Foreldrenettverkets betydning.....	77
4.3	Alkohol og forebygging	82
4.3.1	Holdninger til alkohol.....	82
4.3.2	Foreldres betydning i det forebyggende arbeidet	88
4.4	Sammenfatning.....	97
5	Avsluttende drøfting.....	100
5.1	Den avgjørende relasjonen mellom ungdom og foreldre.....	100
5.2	Tiltaler programmet de som trenger det minst?	102
6	Avslutning	106
	Litteraturliste.....	109
	Vedlegg	113

Forord

Arbeidet med denne masteravhandlingen har vært en krevende og meget spennende prosess. Det er med skrekkblandet fryd at to slitsomme og lærerike år med masterstudier nå avsluttes. Det har vært to år bestående av mye frustrasjon, glede og mestring! Og jeg kjenner meg svært heldig som har fått muligheten til å utdype meg i noe jeg brenner for. Det er en rekke personer som har hjulpet meg de siste månedene, og som fortjener en stor takk.

Denne studien er først og fremst utarbeidet etter initiativ fra Eli Marie Wiig ved KoRus Sør. Takk for at du hadde tro på meg og ga med mulighet til å skrive denne avhandlingen med tilskudd fra KoRus Sør. Tusen takk også for ditt faglige bidrag og engasjement Eli Marie. Avhandlingen hadde heller ikke blitt slik som den er blitt, uten informantene mine. Tusen takk for at dere stilte opp! Stor takknemlighet rettes også til miljøterapeutene og rektor ved skolen som jeg har fått samarbeide med. Dere har vært til uvurderlig hjelp når det gjelder rekruttering av informanter og praktisk tilrettelegging av intervjuene.

En stor takk går også til min veileder, Ketil. Takk for at du har veiledet meg gjennom denne prosessen. At du har svart ærlig og åpent på mine mange spørsmål, og for innspill og råd som har hjulpet meg videre når arbeidet har stoppet opp. Thea, min medstudent som gir meg ærlige svar og alltid tar telefonen når jeg ringer. Takk for alle nyttige diskusjoner, og støtte gjennom hele prosessen. Jeg vil også takke min samboer, Asbjørn. Takk for tålmodighet, motivasjon og støtte, og mest av alt, takk for at du ser når jeg har behov for pauser.

Til sist vil jeg takke venner og familie. Takk for at dere hele tiden har hatt troen på meg! En spesiell takk må også rettes Tonje og Elise, som gjennom sine bidrag med oversettelse og korrekturlesning, har gjort oppgaven betydelig mer lesbar.

Bø i Telemark, 12.05.2019

Hege Olsen

1 Introduksjon

Gjennom introduksjonen vil jeg gi en grundig presentasjon av bakgrunnen for det valgte temaet i oppgaven. Herunder presenteres temaets samfunnsaktualitet og egen interesse. Videre introduseres og utdypes min problemstilling, hvor også en operasjonalisering foreligger. Her kommer en inngående beskrivelse av det rusmiddelforebyggende programmet Kjærlighet & Grenser, en utdypning av hvem programmet retter seg mot og hvem som er informantene i denne studien. Avslutningsvis ligger en leserveiledning som viser avhandlingens struktur og noen avgrensinger i arbeidet.

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Øia (2013, s. 11) hevder at alkohol lenge har vært det dominerende rusmiddelet i Norge, og at nytelse av alkohol har inngått som et viktig element i vår kultur og sivilisasjon opp gjennom historien. Samtidig er alkohol også det rusmiddelet som klart skaper flest problemer i form av helsemessige og sosiale konsekvenser for enkeltindividet, samt for individets øvrige omgangskrets. Av Øia (2013) sies det at for dagens ungdom er alkohol det rusmiddelet de sannsynlig først kommer i kontakt med, selv om det er store forskjeller for når de unge først debutterer med alkohol. Bakken (2018) tar for seg resultater fra Ungdata undersøkelsen i 2018 og sammenfatter funn med tidligere Ungdata undersøkelser. Her har skoleelever fra hele landet svart på spørsmål om hvordan de har det og hva de driver med på fritiden. Fra rapporten fremkommer det funn som tyder på at ungdommers bruk av tobakk og alkohol har gått betydelig ned årene etter årtusenskiftet, men at det fra 2016 og fram til nå har for første gang vist en utflating i de unges alkoholbruk. Selv om det fremkommer små endringer, sier Bakken (2018) at det i dag fortsatt er mange ungdommer som drikker store mengder alkohol.

Øia (2013) peker på viktigheten av å arbeide forebyggende for å utsette tidlig alkoholdebut hos den yngre generasjonen. Han trekker fram risikoforhold som kriminalitet, marginalisering, dårligere psykisk helse og en betydelig risiko for et senere høyt forbruk, som mulige farer ved for tidlig alkoholdebut. Av Bakken (2018) sies det at dagens voksenbefolkning ser ut til å drikke mer alkohol enn noen gang før, og Øia (2013, s. 11) tydeliggjør foreldre som drikker som en forventet årsak til hvorfor ungdom drikker.

Med dette i betraktning er det derfor avgjørende at også foreldre tar del i det forebyggende arbeidet når det gjelder å utsette alkoholdebuten hos ungdom. Også av Bjørknes og Kuposov (2018) sies det at gjennom internasjonal forskning er det tydeliggjort at å satse på familieintervensjoner kan være utslagsgivende i forebygging av ungdommers rus- og alkoholmisbruk, i tillegg til øvrige atferdsvansker og annen uheldig utvikling.

Rus og forebygging, særlig når det gjelder ungdom, har lenge vært et interesseområde for meg. Under bachelorprogrammet i sosialt arbeid ved Universitetet i Stavanger vekket dette med bruk av alkohol, samt holdninger og motiver til bruken av alkohol, en nysgjerrighet som jeg ville undersøke videre. Jeg valgte da å fordype meg i foreldres bruk av alkohol gjennom en litteraturstudie. Selv om dette er noen år siden nå, utgjør dette fortsatt et spenningsfelt som interesserer meg. Vinteren 2018 startet planleggingen av masteravhandlingen, og nå var jeg innstilt på å lære mer om de unges alkoholbruk og det forebyggende arbeidet på feltet. Likevel hadde jeg begrensede ideer om hvordan jeg skulle gå frem, hvilke metoder som ville være gunstige og hvordan jeg burde vinkle avhandlingen. Det var da en professor ved studiet foreslo at jeg skulle se nærmere på det rusmiddelforebyggende familieprogrammet Kjærlighet & Grenser, som driftes nasjonalt av KoRus Sør. Programmets ansvarlige person, Eli Marie Wiig, deltok senere på et masterseminar i regi av Universitetet i Sørøst-Norge. Der introduserte hun programmet, og utlyste masterstudenter som kunne være interesserte i å undersøke ulike forhold ved Kjærlighet & Grenser i sin masteravhandling. Jeg tok videre kontakt, slik at jeg nærmere kunne forhøre meg om hva KoRus Sør var ute etter, og hvilke muligheter jeg hadde ved å knytte Kjærlighet & Grenser til min masteravhandling. Det viste seg at jeg hadde stor frihet, og vi ble sammen enige om at det ville være interessant å utforske hvordan ungdom og foreldre som deltar i Kjærlighet & Grenser, opplever nettopp det å delta. Hvilken betydning programmet hadde hatt for dem, hvilke erfaringer de hadde gjort seg, og hva de selv adresserte å ha lært fra programmet, ville i denne sammenheng være gunstig å utforske nærmere gjennom en kvalitativ intervjustudie.

1.2 Presentasjon og operasjonalisering av problemstillingen

Siktemålet til denne avhandlingen er å utforske hvordan ungdom og foreldre opplever det å delta i et rusmiddelforebyggende familieprogram. Med utgangspunkt i programmanualen til Kjærlighet & Grenser og målene programmet tilstreber, ønsker jeg å undersøke hvilke erfaringer deltakerne har gjort seg etter fullført program, og hvilken betydning programmet har hatt for enkeltindividene, men også for familiene som deltar. Med dette som bakgrunn, har jeg kommet fram til følgende problemstilling:

«Hvilke opplevelser og erfaringer har det rusmiddelforebyggende programmet Kjærlighet & Grenser gitt deltakerne?»

Problemstillingen er forholdsvis vid, og åpner for mange svar og ulike tolkninger. Men den åpner også for muligheten til å la informantenes uttalelser styre store deler av hvordan analysearbeidet utføres og hvilke funn som fremstilles. Denne prosessen kalles av Thagaard (2013, s. 187) for en induktiv tilnærming, hvor hun bekrefter metoden som nyttig for at forskeren utvikler en helhetlig forståelse over dataenes meningsinnhold. Ved å ta utgangspunkt i empirien blir resultatene i avhandlingen nært knyttet opp til det datamaterialet som foreligger. Det er underveis likevel gjort avgrensninger i den form at det er fokusert på bestemte områder fra de erfaringene informantene formidler i intervju. Dette vil bli nærmere presentert i avhandlingens metodekapittel. For å tydeliggjøre problemstillingen og avhandlingens målsetting videre, er det også behov for å se nærmere på hva slags program Kjærlighet & Grenser er, hvem som er deltakere i et slikt program og hvem informantene i denne studien er.

1.2.1 Kjærlighet & Grenser – et universelt familieprogram

Kjærlighet & Grenser er den norske versjonen av Strengthening Families Program. Strengthening Families Program ble utviklet på 80-tallet i USA, og det finnes i dag flere ulike versjoner av programmet. Den første amerikanske versjonen ble introdusert som et forebyggingsprogram for høy-risiko familier, særlig rettet mot barn i 6-12 årsalderen som hadde foreldre i behandling for rusproblemer. Senere ble også en universell variant utviklet. Den svenske universelle versjonen, Steg-för-Steg, ble lansert i Norge i 2004 og

ble først prøvd ut i 5 kommuner (Bjørknes & Kuposov, 2018). I 2009 ble det utarbeidet en egen norsk versjon, kalt Kjærlighet & Grenser, som inneholder flere deler fra den amerikanske, den britiske og den svenske utgaven. Programmet driftes av KoRus Sør og brukes nå i over 70 kommuner i Norge. I nyere tid er det blitt gjort en omfattende fornorsking og modernisering av programmet, og den norske versjonen fokuserer i stor grad på refleksjon og stimulering av bevisstgjøring hos deltakerne. Innholdet i Kjærlighet & Grenser bygger blant annet på resiliensforskning, i tillegg til at det inneholder metoder som har likheter med handlings- og refleksjonsveiledning, motiverende intervju og kognitiv terapi (Bjørknes, 2011).

Kjærlighet & Grenser er et norsk universelt forebyggende familieprogram, og det retter seg mot ungdom i alderen 10 til 14 år, og deres foreldre (Tangen & Knutheim, 2009, s. 65). Programmet foregår i skoletiden, og blir gjennomført som en del av undervisningen når ungdommene går i 7. eller 8. klasse. Det unike med programmet er at foreldre og ungdom gjennomgår det samtidig i løpet av en syv ukers periode. Det består av elevsamlinger, foreldresamlinger og familiesamlinger hvor både foreldre og ungdom får hjemmeøvelser. Den første og siste samlingen er familiesamlinger, mens ved de øvrige fem jobber ungdommene med programmet i to skoletimer på dagtid og foreldrene møtes to timer på kveldstid. Kjærlighet & Grenser består av ulike aktiviteter, leker, og videofilmer som omhandler situasjoner som kan oppstå i hjemmet og ellers der unge ferdes, hvor alle elementene skal gi grunnlag for videre diskusjoner og refleksjoner (Tangen & Knutheim, 2009; Bjørknes, 2011).

Programmets navn viser til to sentrale komponenter som det arbeides med både hos de unge og hos foreldrene gjennom hele perioden programmet kjøres. Grenser viser til at det bør være tydelige regler i hjemmet som gjelder den unge, og at foreldrene skal utvise en klar og tydelig voksenrolle overfor sine barn. Under kjærlighetsdimensjonen sikter programmet på å styrke kommunikasjonen i familien, at sterkere familiebånd skal utvikles, samt å bidra til at relasjonen mellom foreldre og ungdom bedres (Tangen & Knutheim, 2009, s. 66). Bjørknes (2011) beskriver at programmets hovedmål er å forebygge tidlig bruk av tobakk, alkohol og rus hos unge, og store deler av programmet sikter i denne sammenheng på å styrke beskyttelsesfaktorer og svekke risikofaktorer hos

ungdommer og ved de unges oppvekstforhold. I tillegg tar det for seg aktuelle temaer som ungdommenes drømmer og mål, stresshåndtering, vennepress, bruk av digitale medier og foreldresamarbeid.

De amerikanske versjonene av Strengthening Families Program, er grundig evaluert over flere år i USA, og det er funnet god virkning når det gjelder forebygging av alkohol, tobakk og narkotika hos ungdom. Særlig er det interessant at effekten synes å vedvare over lengre tid for de familiene som deltar (Tangen & Knutheim, 2009). I England har Foxcroft og Tsertsvadze (2011) gjort en oversiktsstudie, hvor flere ulike internasjonale forebyggingsprogram og tiltak blir vurdert. Her blir Strengthening Families Program pekt på som det mest lovende av over 50 forebyggingsprogram, samtidig som det hevdes at programmet har vist god effekt også i England når det gjelder å utsette tidlig alkoholdebut (Foxcroft & Tsertsvadze 2011, s. 40). I Norge har det vært en mangel på evalueringsstudier av programmet, men en brukerundersøkelse fra 2006 viser at 75 prosent av foreldredeltakerne sies å være svært fornøyde med tiltaket (Bjørknes, 2011). Telemarksforskning kom i mai 2019 ut med en rapport, hvor deltakeres og arrangørers erfaringer med Kjærlighet & Grenser er undersøkt og evaluert. Evalueringsstudien finner at de aller fleste er positive til tiltaket, og at programmet blant annet har bidratt til å motvirke vennepress, til et større samhold mellom foreldre, og til å forbedre skolemiljøet (Møller, 2019).

1.2.2 Studiens bidragsyttere

Kjærlighet & Grenser er som sagt et familieprogram for ungdom og ungdommens foreldre, som sikter på å forebygge tidlig debut av rusmidler og å styrke familieforhold. De unge som deltar er i alderen 10-14 år, hvor de tilhører en skole som har implementert programmet i sin elevundervisning. For ungdommene er deltakelse derfor et krav fra skolens side, mens for foreldrene er deltakelse frivillig (Tangen & Knutheim, 2009). I arbeid med denne studien er det gjennomført intervju med 5 foreldre og 13 ungdommer, som alle har vært gjennom programmet Kjærlighet & Grenser i nyere tid ved en skole i Sørøst-Norge. Det er videre av betydning å påpeke at informantene er uavhengige av hverandre. Det vil si at foreldrene jeg har intervjuet, ikke nødvendigvis er foreldre til noen

av de ungdommene jeg har intervjuet. Dette har ikke vært et fokusområde for meg i arbeidet, så det fremkommer ingenting i studien som kan tilsa om noen av informantene er i slektskap. I kapittelet som tar for seg metoder benyttet i arbeid med avhandlingen, beskrives det mer utfyllende hvordan arbeidet med rekruttering og valg av informanter har foregått.

Ungdomsinformantene som har bidratt til denne studien går i 7.klasse, og er i 12-årsalderen. Backe-Hansen (2011, s. 3) påpeker at termen «barn» anvendes på aldersgruppen 0-18 år i et stort omfang av ulike publikasjoner, men at man i vitenskapelig og teoretisk sammenheng gjerne benytter aldersspennet 12-18 år når man henviser til ungdomstiden. Selv om ungdomsinformantene er forholdsvis unge og mange kanskje ville foretrukket å benevne de som barn, har jeg valgt å først og fremst bruke termen «ungdom» når jeg refererer til denne gruppen av informanter. I tillegg er det også nettopp denne benevnelsen Kjærlighet & Grenser bruker på denne deltakergruppen. Likevel tas det hensyn til at informantene tilhører det yngre sjiktet, og for å få dekket alle områdene ved denne aldersgruppen er det i avhandlingen benyttet litteratur og ulike teorier som dekker flere aspekter ved både barndom og ungdomstiden. De etiske overveielserne som er blitt gjort med tanke på at jeg har intervjuet ungdom i denne aldersgruppen, beskrives mer grundig i metodekapittelet.

1.3 Leserveiledning

Til nå har jeg redegjort for bakgrunnen til det valgte temaet, presentert problemstillingen og gitt en nærmere beskrivelse av programmet Kjærlighet & Grenser. Neste kapittel utgjør oppgavens faglige grunnmur, gjennom en eklektisk tilnærming. Her tar jeg først for meg tidligere forskning som er av relevans for tema og problemstilling, og ser blant annet nærmere på resultater fra den nyeste Ungdata undersøkelsen. Videre brukes kapittelet til å presentere de teorier og begreper som er benyttet for å belyse problemstillingen, datamaterialet og informantenes ståsted. I arbeid med avhandlingen fant jeg det essensielt å bruke ulik litteratur for å bedre kunne forstå informantenes uttalte erfaringer, og derfor inngår teoretiske perspektiver om blant annet moderne oppvekstvilkår, ungdomsårene, sosialisering og skolens rusforebyggende arbeid her. Med

tanke på at programmet er universelt, vil store deler av oppgaven rette seg mot beskyttelsesfaktorer og mulige risikoforhold som kan gjelde alle ungdommer og ungdommers familier, og allerede sårbare unge i risikofylte posisjoner blir derfor i liten grad tatt med i betraktningene her. I oppgaven foreligger det altså en innskrenking av det som gjelder vanskeligstilte familier og forhold knyttet til et allerede alvorlig rusmiddelmissbruk.

I påfølgende del, kapittel 3, redegjøres det for metodevalg og hvordan jeg har gått fram når jeg har arbeidet med studien. Her presenteres det blant annet hvordan arbeidet med rekruttering foregikk, hvordan intervju situasjonene forløpet seg, og hvordan analysearbeidet ble utført. De etiske hensynene som er forsøkt ivaretatt og en betraktning over datakvalitet, beskrives også her. Kapitlet avsluttes med en refleksjon over avhandlingens begrensninger og hvordan min rolle kan ha påvirket studiens resultater.

I oppgavens fjerde del, presenteres funn gjennom tre hoveddeler. Disse blir her belyst gjennom en samtidig diskusjon av relevant teori og i lys av oppgavens problemstilling. De tre hoveddelene har fått følgende betegnelser: «Om å forstå seg selv og sine foreldre», «Kontroll, beskyttelse og samarbeid», og «Alkohol og forebygging». Hver av delene har flere undertemaer hvor jeg forsøker å gå i dybden av empiri og aktuelle teoretiske begreper. Kapitlet avsluttes med en sammenfatning og oppsummering av studiens funn, før neste kapittel kalt «Avsluttende drøfting» foreligger. Denne delen trekker fram noen interessante og sentrale momenter som fremkom fra arbeidet gjennom to forhold: «Den avgjørende relasjonen mellom foreldre og barn», og «Tiltaler programmet de som trenger det minst?». I avhandlingens sjetten kapittel foreligger en avrundning hvor tråder samles og arbeidet oppsummeres, før litteratur og vedlegg som er nyttet i arbeidet presenteres til sist.

2 Faglige og teoretiske rammer

Dette kapitlet utgjør oppgavens faglige grunnmur, og er det som sammen med den empiriske dataen vil danne utgangspunkt for drøfting av studiens funn. Her vil det først redegjøres for tidligere forskning som er av betydning i besvarelsen av problemstillingen, før sentrale teoretiske perspektiver presenteres. Det blir benyttet en eklektisk tilnærming til valg av teori, noe som innebærer at det er valgt ut flere teoretikere og ulike begreper, fremfor å bruke én hel teori med alle tilhørende begreper. De teoretiske perspektivene og begrepene fremkom etter refleksjon over den innsamlede dataens meningsinnhold, noe som innebærer at det er brukt en induktiv fremgangsmåte her.

For å kunne finne, men også i det hele tatt å forstå mine informanternes erfaringer, måtte jeg i tillegg til den innsamlede dataen hente relevant forskning og ulike teoretiske perspektiver og begreper, som ville hjelpe i denne forståelsen samt til å bidra i utvidelse av eget kunnskapsfelt. Jeg har av denne grunn valgt å se nærmere på dagsaktuell forskning som tar for seg norske ungdommers velferd i dagens samfunn, hvor det også er inkludert et særlig fokus rettet mot ungdommers alkoholbruk. Videre har jeg valgt å innhente teori som tar for seg ulike aspekter ved blant annet barn og unges oppvekstvilkår i det moderne samfunn, oppdragelse, ungdomstiden, sosialisering og rusforebygging i skole.

2.1 Aktuell forskning på området

Dette underkapitlet har et stort fokus på resultater fra den siste gjennomførte Ungdata undersøkelsen. Dette er ungdomsundersøkelser hvor skoleelever fra ungdomsskoler og videregående skoler i hele landet hvert år svarer på spørsmål om hvordan de har det, hva de er opptatt av, og hva de driver med på fritiden. I en rapport fra 2018 er resultater fra ungdomsundersøkelsene fra 2016 til 2018 sammenfattet for å gi et oppdatert resultatet og oversiktsbilde over de årlige undersøkelsene (Bakken, 2018). Rapporten gir dermed et godt statistisk grunnlag i forståelsen av hvordan dagens unge har det i det i dagens samfunn. Videre kommer det en kort gjennomgang hvor jeg ser jeg nærmere på hvordan Kjærlighet & Grenser er evaluert i norsk forskning, hvor jeg samtidig tar for meg en svensk

studie som kan ha betydning for hvordan man vurderer Kjærlighet & Grensers virkning for sine deltakere.

2.1.1 Forskningsresultater om norsk ungdom

Bakken (2018), som er forfatter av den nyeste nasjonale rapporten, sier at resultater fra Ungdata undersøkelsen i 2018 bekrefter det bildet som tidligere er gitt av norsk ungdom. De aller fleste ungdommene er godt fornøyde med foreldrene sine, med vennene sine, med skolen de går på, og med lokalmiljøet sitt. Rapporten beskriver videre en veltilpasset, sosial, aktiv og hjemmekjær ungdom, hvor flesteparten har betydelig optimisme om egen fremtid. Dagens unge bruker også betraktelig mye tid på digitale skjermbaserte aktiviteter, både på skolen og i fritiden. Bakken (2018, s. 16) viser til foreldre som viktige omsorgspersoner i oppveksten, men også som betydningsfulle støttespillere dersom de unge havner i konflikt eller trenger hjelp med andre problemer. Ungdommene svarer i undersøkelsen at forholdet til foreldrene er preget av tillit, og oppgir at de opplever at foreldrene har oversikt over hva de bruker fritiden sin til. Også hjemmet blir av Bakken (2018, s. 52) trukket fram som et viktig oppholdssted og sosialiseringsarena for de unge. Dagens unge bruker hjemmet til å være sammen med sine foreldre, til å ha venner på besøk, og samtidig blir mye skolearbeid utført her. Dette gir også foreldre en god mulighet til å ha bedre kontroll over sine barns handlinger. Bakken (2018) sier også at hjemmet som arena for fysisk samvær er noe svekket de siste årene, da færre unge er hjemme hos hverandre og heller bruker digitale medier for å holde kontakt.

Venner og jevnaldrende blir av Bakken (2018, s. 20) også trukket fram som betydningsfulle for unge i ungdomsårene. De utgjør en viktig kilde til glede, støtte, samhørighet og bekreftelse, og har betydning for de unges utvikling av selvbilde og sosiale kompetanse. I Ungdata undersøkelsen svarer norsk ungdom at noen av de trives med en eller to gode venner, mens andre er opptatt av en stor omgangskrets. Statistisk sett fremkommer det at unge nå bruker noe mindre tid sammen med jevnaldrende, og at det i dagens samfunn er vekket stor bekymring rundt de unges bruk av digitale medier som sosialiseringsarena. Bakken (2018, s. 60) sier at den økende bruken av digitale medier kan utgjøre store omkostninger for de unges sosiale liv. Ved at store deler av

fritiden til de unge nå foregår på nett, er det knyttet bekymring til at de unge kan gå glipp av mye viktig sosialt samspill.

2.1.2 Ungdommers tobakk- og alkoholvaner

Ungdataundersøkelsen viser at det er få ungdommer som i dag bruker tobakk. Andelen av unge som snuser er gått noe opp, men helhetlig fremkommer det av resultatene at tobakksbruken jevnt over er gått ned. Bakken (2018, s. 96) sier at en mulig årsak til dette er at mange knytter bruken av tobakk til lavere status, og at de unge har lite respekt for de som røyker. Det vises også i rapporten at ungdommers alkoholbruk er flatet ut. Etter årtusenskiftet har prosentandelen av unge som drikker alkohol gått betydelig ned, men de siste årene fremkommer det altså verken en nedgang eller økning i de unges bruk av alkohol. Videre sier Bakken (2018, s. 100) at det likevel er mange unge som drikker alkohol, og særlig gjelder dette ungdom i slutten av ungdomsårene. Hva angår ungdom tidlig i tenårene, angir rundt tre prosent av denne gruppen å ha vært beruset siste år. Bakken (2018) og Øia (2013, s. 14) fremmer også foreldres drikking som en mulig faktor for at unge drikker. De sier at voksenbefolkningen ser ut til å drikke mer alkohol enn tidligere, og at dette fører til at de unge har alkohol lett tilgjengelig i hjemmet.

Funn fra Ungdataundersøkelsen fra 2018 som omhandler de unges bruk av alkohol harmonerer med det bildet Vannebo (2016) illustrer i sin artikkel. Hun viser til en studie fra 2015 som har studert oppvekstmiljø og alkoholbruk blant norske sjuendeklassinger, og det uttrykkes bekymring rundt resultatene fra studien. Studien finner at hver tiende gutt og at 1 av 25 jenter har drukket alkohol minst én gang i løpet av siste måned, og at tre prosent gutter og en prosent jenter av 12-åringene oppgir å ha vært fulle minst én gang i samme tidsrom (Torsheim, Sørli, Olseth & Bjørnebekk, 2015). Vannebo (2016) belyser sprikende motiver for at denne aldersgruppen drikker, men trekker fram at det å ha venner som drikker og foreldre med lite oversikt over hva egne barn bedriver, som avgjørende risikofaktorer her. På bakgrunn av dette anbefales det av Torsheim et al., (2015) at foreldre sørger for en god kommunikasjon med sine barn, og at de følger med på hva barna driver med, hvem de er sammen med og at de har kontroll på hvor de unge oppholder seg når de ikke er hjemme. Pape, Norstöm og Rossow (2016) har sett på norsk

ungdom i alderen 13-18 år, og studert deres drikkevaner. De finner at tenåringsdrikking har stor sammenheng med foreldres oppdragelsesstil, og at der foreldre har en tillatende holdning uten tydelige regler rundt barnas alkoholbruk, drikkes det av disse ungdommene betydelig mer sammenlignet med de som har klare regler hjemme. Pape et al., (2016) anbefaler derfor at foreldre i tillegg til å ha oversikt over egne barn, også setter tydelige og klare regler for det som angår ungdommens alkoholbruk. På denne måten menes det at de unges alkoholdebut i større grad vil kunne forsinkes.

2.1.3 Tidligere forskningsfunn av betydning for Kjærlighet & Grenser

Nordahl, Natvig, Samdal, Thyholdt og Wilhelmsen (2006) vurderer og anbefaler rusmiddelforebyggende programmer som har til hensikt å påvirke rusatferd hos unge. De tar i hovedsak for seg programmer ved bruk i norsk skole, men har også sett på flere utenlandske forebyggingsprogrammer som kan ses i sammenheng med norske forhold. Nordahl et al., (2006, s. 113) omtaler Strengthening Families Program som det mest spennende programmet som finnes i ulike versjoner tilpasset ulike kulturer, og trekker fram at programmet har vist svært gode resultater internasjonalt. Når det gjelder Kjærlighet & Grenser peker forskerne på manglende dokumentasjon av programmets bidrag til endring av rusatferd, men sier likevel at programmet har en god strategi for implementering som kan bidra til forankring på kommunenivå. De finner gjennom sin vurdering mange programmer som gir lite eller ingen resultater, men peker på nettopp Kjærlighet & Grenser som ett av få forebyggende program ved bruk i norsk skole med stor sannsynlighet for å kunne forebygge tidlig rusdebut (Nordahl et al., 2006, s. 92).

Ulike varianter av Strengthening Families Program har gjennom randomiserte studier fra USA som tidligere nevnt, vist lovende effekt. Det rapporteres om god virkning og en langtidseffekt når det gjelder forebygging av alkohol, tobakk og narkotikabruk hos ungdommer som har deltatt i programmet. I 2010 tok en svensk studie for seg den svenske versjonen, Steg-för-Steg, og undersøke en eventuell effekt blant deltakere tre år etter deltakelse. Studien tar utgangspunkt i spørreskjemaer, og har som målsetting å blant annet undersøke programmets virkning på normbrytende atferd og bruk av rusmidler hos ungdommer som har deltatt i Steg-för-Steg, sammenlignet med en

kontrollgruppe (Skärstrand, 2010). Skärstrand (2010) viser til positive resultater når det gjelder å implementere et evidensbasert program fra et land til et annet, ved å tilpasse etter gjeldende forhold. Studien finner imidlertid ingen effekt fra programmet når det gjelder svenske ungdommers bruk av rusmidler. Den norske versjonen, Kjærlighet & Grenser, har flere likhetstrekk med den svenske versjonen. Men den har også et større fokus på å styrke sammenbindingen mellom foreldresamlingene og ungdomssamlingene enn hva Steg-för-Steg har, nettopp for å imøtegå svakheter ved den svenske versjonen (Tangen & Knutheim, 2009). Selv om den norske versjonen er tilpasset etter norske forhold og revidert etter anbefalinger, trekker Bjørkenes og Koposov (2018) i sin kunnskapsoppsummering likheter fra den svenske versjonen til den norske, og legger til grunn at de har samme målsetting og lignende tematisk innhold. Videre hevdes det at den svenske studien fra 2010 er pålitelig og har generaliseringspotensial, og av Bjørkenes og Koposov (2018) klassifiseres dermed Kjærlighet & Grenser som et uvirksomt tiltak.

Gjennom vinteren 2019 har Telemarksforskning utført en evalueringsstudie av Kjærlighet & Grenser, på oppdrag for KoRus Sør. Rapporten, som ble utgitt tidlig mai 2019, har ved bruk av spørreundersøkelse som formål å belyse hva slags erfaringer deltakere og arrangører har med tiltaket (Møller, 2019). Resultatene fra undersøkelsen viser at de aller fleste ungdommene og foreldrene er fornøyde med programmet. Det fremkommer at Kjærlighet & Grenser har bidratt til et bedre skolemiljø, at det til en viss grad motvirker vennepress, hvor også overvekten av ungdommene oppgir at programmet har bidratt til at er blitt lettere å være seg selv (Møller, 2019, s. 35). Studien finner også at Kjærlighet & Grenser har bidratt til at foreldrene har fått en økt bevissthet om aktuelle ungdomsutfordringer og gitt foreldrene en felles forståelse for hvilken situasjon de unge er i, hvor også foreldrene gjennom programmet er blitt bedre kjent med andre foreldre (Møller, 2019, s. 44). Av de mer kritiske kommentarene trekker studien fram at programmet er noe utdatert og tidskrevende, og at flertallet av respondentene mener at det er behov for fornyelser som i større grad er tilpasset mot de utfordringene som er aktuelle for unge i dagens moderne samfunn (Møller, 2019, s. 53). Slik jeg kan se det, er en viktig forskjell mellom den norske evalueringsstudien og den svenske studien fra 2010, at respondentene i Norge har svart på spørreskjemaundersøkelsen relativt kort tid etter gjennomført program (Møller, 2019, s. 8). Det er heller ikke inkludert en kontrollgruppe,

slik den svenske studien har gjort. Av det som omfatter holdninger, bruk og eventuelle endringer når det gjelder alkohol og andre rusmidler, blir også i liten grad trukket fram i den norske evalueringsstudien.

2.2 Oppvekst, ungdomstid og forebyggende arbeid

I denne delen presenteres hovedtyngden av det teoretiske rammeverket som danner utgangspunkt for drøfting av empiri i oppgaven. Her er teorier og begreper knyttet til oppvekst og familie, ungdomstiden og det rusforebyggende arbeidet med ungdom i hovedsak representert. Først ser jeg nærmere på begreper knyttet til oppvekst i dagens samfunn, hvor oppdragelse og begrepet *forhandlingsfamilie* utforskes grundigere. Videre fokuserer dette underkapittelet på ungdomsbegrepet, sosialisering og digital sosialisering, før kapittelet avsluttes med å se nærmere på hvordan forebyggende arbeid beskrives i litteraturen, og hvordan det rusforebyggende arbeidet i skolen foregår.

2.2.1 Oppvekst og oppdragelse i det moderne samfunn

Av Frønes (2016, s. 12-15) understrekes kompleksiteten i nåtidens barndom og oppvekst, hvor han viser til viktigheten av å ha forståelse om barndommens mange aspekter når man studerer barn og unge. For å forstå den moderne oppveksten, må man innse at de unges barndom og oppvekstvilkår er sammensatte, og svært ulike. I tillegg har barn og unge i dagens samfunn fått en vesentlig høyere status, og det er av stor betydning at barns meninger nå skal bli hørt og tillegges vekt (Glaser, 2008b, s. 128).

I flere sammenhenger kalles den moderne familien ofte for en *forhandlingsfamilie* (Frønes, 2016, s. 77). For å illustrere hvilke posisjoner barn og unge har i dagens familie, er det av betydning å se nærmere på hva en forhandlingsfamilie er. Ifølge Sommer (2014) har de siste årene vært preget av en fremvekst av forhandlingsfamilier, hvor familier har funnet nye måter å involvere barns synspunkter på. Frønes (2016) utyper at med en forhandlingsfamilie menes det at barns stemme blir hørt i større grad enn før, og at hele familien sammen diskuterer seg fram til avtaler og avgjørelser. Barn som oppdras i en forhandlingskultur har gjerne trygge relasjoner til foreldrene sine, og kan innta det

offentlige rom med større selvtillit enn andre barn (Sommer, 2014, s. 160). Sommer (2014) beskriver barn fra forhandlingsfamilier som nysgjerrige, sosialt motiverte, diskusjonsivrige, og engasjerte i å lære. Forskning har vist at forhandlingserfaringer fra barndommen gir større grad av perspektiv hos barn og unge, og at disse barna har lettere for å forstå andre. Det vektlegges av Sommer (2014, s. 155) at foreldres inkludering er betydningsfull for barns utvikling, mestring, og sosiale kompetanse. Men forhandlingsbarn kan også vise tegn på å være udisiplinerte, vise begrenset respekt for voksne autoriteter, og forvente større grad av oppmerksomhet enn andre barn dersom de blir behandlet annerledes enn hva de gjør i hjemmet. Det kan derfor lettere skapes konflikter rundt disse barna, særlig når de kommer i ungdomsårene. Sommer (2014, s. 161) oppsummerer med å si at forskjellene som finnes i sosialisering med familie, med jevnaldrende, og med andre voksne, på ulike måter utfyller hverandre når det gjelder de unges utvikling, med både negative og positive konsekvenser. Når man ser dette i sammenheng med hva Frønes (2013, s. 83) sier om omgivelsenes påvirkningskraft for barns muligheter, får man bekreftet viktigheten av å forstå de sammensatte barndoms- og ungdomsårene. Foreldre er de som er ansvarlige for barns omsorg og oppdragelse, men i dagens samfunn er det også av relevans at man aksepterer at jevnaldrende og andre voksne også har betydning for de unges utvikling, læring og atferd.

Ifølge Sommer (2014, s. 163) er oppdragelse den prosessen hvor barn og unge lærer seg å navigere gjennom verden på grunnlag av uttrykte og underforståtte regler som definerer sosiale og moralske handlinger. Voksne påvirker barn på mange ulike måter, og derfor blir oppdragelsesmåte viktig for barns atferd, hvordan de utvikler seg, samt for hvordan de forstår de sosiale og moralske kodene i samfunnet. Av Sommer (2014) sies det at det ikke er før i nyere tid at forskere har begynt å studere effekten av oppdragelsestilnærming og barns kompetanseutvikling. Helgesen (2011, s. 175) og Sommer (2014, s. 163) viser til den amerikanske familieforskeren Diana Baumrinds studier av foreldres oppdragelsesmønstre, og kategoriserer oppdragelse ut fra to hoveddimensjoner. Den første dimensjonen handler om foreldres evne til å stille *krav* til barn. Noen foreldre er tydelige i sine forventninger, mens andre krever relativt lite av sine barn. Foreldres *responsivitet* faller inn under den neste dimensjonen. Her menes foreldres evne til å vise empati, aksept og engasjement. Videre forklarer Helgesen (2011,

s. 176) at kombinasjonen av disse to dimensjonene gir fire ulike oppdragelsesstiler som kan ha betydning for barns psykologiske, sosiale og faglige utvikling. Foreldre med en *autoritær* oppdragelsesstil stiller høye krav til barna sine, og gir lite rom for diskusjoner eller barnas synspunkter. De krever lydighet, gir sjelden ros, og tyr gjerne til avvisning og straff om barna ikke oppfyller foreldrenes forventninger (Baumrind, 1989; Sommer, 2014). Den *ettergivende* og *tillatende* oppdragelsesmåten kjennetegnes av foreldre som er opptatt av barnas tilstedeværelse, er engasjerte og mottakelige for barnas behov. Men de setter få krav og grenser, og lar gjerne barna få stor frihet til å bestemme selv (Helgesen, 2011). Sommer (2014, s. 165) kaller den neste foreldremåten for en *uengasjert* oppdragelsesstil, og den blir av Baumrind (1989) beskrevet som fravær av oppdragelse. Dette er foreldre som har vansker for å ivareta barnas behov, særlig de emosjonelle og psykologiske. Til sist viser Helgesen (2011) og Sommer (2014) til den *autoritative* oppdragelsesstilen. Denne nyttes av omsorgsfulle foreldre som setter realistiske krav, og forventer respekt fra sine barn. De er tilgivende, lydhøre og tilgjengelige for sine barn. Selv om teorier knyttet til disse oppdragelsesstilene er unyanserte og forenklet fra virkelighet, sier Helgesen (2011, s. 178) at det gir en nyttig forståelse av hvor stor betydning foreldreoppdragelse har for barns utvikling og atferd. Den autoritative oppdragelsesstilen trekkes fram av både Helgesen (2011) og Sommer (2014) som en tilnærming alle foreldre bør trakte etter i dagens samfunn. Likevel forventes det ikke at foreldre klarer å holde seg fullt til bare en oppdragelsesform hele tiden, da hverdagens stress og tidsklemme kan spille inn på foreldres oppmerksomhet og engasjement i barnet. At foreldre er observante og bevisste på hva de sier og gjør blir derfor viktig, da oppdragelse stort sett handler om å prøve og å feile (Helgesen, 2011, s. 178).

2.2.2 Ungdomstid, risiko og sosialisering

Eriksen (2008, s. 28) og Aagre (2014) beskriver oppvekst som en langvarig modningsprosess. Fra barneårene og inn i ungdomsårene skal man modnes til å bli mer selvstendig. Man går fra å være barn, men til å ikke bli voksen helt enda. Slik som med oppvekst og barndom, sies det av Øia og Fauske (2010, s. 47) at det også er flere ulike perspektiver og teorier av hva som kjennetegner ungdom i dagens samfunn. Av de

vektlegges viktigheten av å forstå ungdomsbegrepet som en transformasjon og sosial prosess. De unge vokser gradvis inn i samfunnet og overtar voksne verdier, vurderinger og handlemåter, samtidig som de gjøres selvstendige og frigjør seg fra foreldrene sine. Ved å se ungdomstiden som en sosial prosess, bidrar det til at egen forståelse og bevissthet om at ungdomsperioden er en fase bestående av både utvikling og utfordringer, økes. Ifølge Kvello (2008, s. 172) handler ungdomstiden i hovedsak om å løsrive seg fra foreldreautoriteten, å bli mer selvstendig, og å inngå i kjærlighetsrelasjoner. Av Helgesen (2011, s. 192) tydeliggjøres det at løsrivning ikke innebærer å bryte de følelsesmessige båndene til foreldrene, men at unge må etablere sitt eget personlige ståsted. Hos Øia (2013, s. 23) beskrives i tillegg ungdomstiden som en tid der ungdom befinner seg i utsatte og sårbare situasjoner, hvor de i stor grad er overlatt til seg selv. Han sier at mislykkethet, nederlag og marginalisering ikke er ukjent for mange i denne perioden, og at veien derfra til overdreven bruk av alkohol og andre rusmidler, eller kriminalitet og annen normbrytende atferd, kan være kort.

Hos Glaser (2008a, s. 19) beskrives verden som i stadig endring, hvor hun sier at det er de yngste blant oss som synes å tilpasse seg best. Dagens moderne samfunn tilbyr barn og unge oppvekstbetingelser bestående av mange muligheter, men det moderne samfunn utsetter dem også for betydelige påkjenninger i form av press og stress. Ifølge Frønes (2016, s. 172) er det han kaller for *posisjonsrisikosituasjoner* for barn og unge minsket betraktelig de siste tiårene. Med dette mener han at arbeidet med å begrense risiko knyttet til blant annet trafikk, sykdommer og kosthold er godt etablert. Videre beskriver Frønes (2016) de nye risikostrukturene som preger dagens oppvekst, og kaller dette for *sosialiseringsrisiko*. Sosialiseringsrisiko knyttes av han til de samfunnsmessige strukturelle forholdene, og forstås som en prosess hvor unge gradvis beveger seg mot en ekskludert posisjon. Han forklarer videre at dette eksempelvis gjelder samfunnets økende krav til kompetanse, noe som kan gi større mulighet for å feile og følelsen av å ikke strekke til. Glaser (2008b, s. 128) knytter sosialiseringsrisikoen de unge beveger seg mot, opp mot press. Hun ser dette i sammenheng med en sterk konkurranse i skolen, den nye digitale verdenen, en økende fokusering på kroppsidealer, og reklameindustriens kjøpepress. Det blir av Frønes (2016, s. 172) tydeliggjort at unge i bestemte livsfaser fremtrer som spesielt mottakelige, og at 12-14 årsalderen kan innebære særlig

risikoutvikling. Det er i denne alderen ungdom gjerne tester grenser, og tidlig seksuell debut og tidlig alkoholdebut er mulige utforskningsområder under denne perioden. Av Sundell og Forster (2005, s. 5) understrekes ungdomstiden som en periode i livet da man konsumerer store mengder alkohol, og for noen vil dette kunne legge grunnlaget for fremtidige problemer i voksenlivet. Ungdomstiden og overgangen til voksenlivet utgjør altså en sårbar fase i livet, og de ungdommene som er tidlig ute med slike «voksne» aktiviteter, har vist seg til å også ha økt risiko for senere problemer og skeivutvikling (Frønes 2016; Frønes & Strømme, 2010, s. 29).

Frønes (2016, s. 16) sier at sosialisering handler om forming og utvikling hos et individ, og utdyper at det handler både om individuell utvikling og om å bli en del av en kultur og et samfunn. Familie og skole er sentrale institusjoner som retter seg mot sosialisering, og særlig for unge er andre jevnaldrende en viktig del av sosialiseringsprosessen. Studier har funnet at positive og trygge familierelasjoner ofte samsvarer med positive vennerelasjoner i senere ungdomstid (Frønes, 2013, s. 23). Det redegjøres av Frønes (2013) at ungdomstiden fører med seg forandringer i sosiale mønster, og jevnaldrerelasjoner kommer derfor i særlig fokus under denne perioden. En viktig del av selvutviklingen foregår gjennom og i vennekretsen, og venner står sentralt når det gjelder å teste ut og å lære nye ting. Jevnaldrende dekker andre behov, og kan bidra til en annen emosjonell støtte enn hva foreldrene kan gjennom en utfordrende ungdomstid (Helgesen, 2011, s. 192; Frønes, 2013, s. 89). Det tydeliggjøres av Frønes (2013, s. 89) at jevnaldersosialisering har stor betydning for de unges mestring av komplekse situasjoner i dagliglivet, og at vennsrelasjoner utgjør en type seleksjonsprosess som skaper betingelser for videre utvikling, og har dermed betydning for ungdomstid og videre voksenliv. Helgesen (2011) og Von Tetzchner vektlegger likevel at relasjonen til foreldre ikke blir mindre viktig i denne perioden. Selv om vennsrelasjoner spiller en vesentlig rolle i ungdomstiden, reduseres ikke foreldrenes betydning. Forskning viser at nærhet og støtte fra foreldre fortsatt er avgjørende gjennom tenårene (Von Tetzchner (2012, s. 690).

Frønes (2013) illustrerer relevansen mellom sosialisering og mulig risikoutvikling, med å vise til utfordringer som press fra jevnaldrende, atferdsproblemer, tidlig pubertet og tidlig

utprøving av voksne aktiviteter. Når unge med slike problemer tilbringer tid med andre jevnaldrende med lignende utfordringer opprettholdes gjerne disse vanskelighetene, og risikoen for uheldig atferd i ungdomsårene øker. Dette kan også skape utfordringer for utdanning, arbeidsliv og ytterligere voksenliv. Det blir derfor viktig at man erkjenner det sosiale samspillet med jevnaldrende som en mulig sårbarhet, da enkelte unge er mer sårbare enn andre for visse sosiale forhold. Om en ungdom ikke har gode sosialiseringssrelasjoner med andre jevnaldrende, står den unge i større grad i fare for å utvikle sosiale og kognitive vansker (Frønes, 2013, s. 108).

2.2.2.1 Digital teknologi og sosialisering

Begrepet *digital barndom* brukes av Frønes (2016) for å beskrive den nyere tids medieutvikling dagens unge vokser opp med, og av flere brukes også begrepet *digitale innvandrere* på nettopp denne generasjonen (Bjørkeng, 2011, s. 33). Innunder den digitale barndommen finner vi blant annet internett, interaktive medier som dataspill, digitale hjelpemidler som brukes i skole, og mobiltelefonens ulike funksjoner (Frønes, 2016, s. 107). Krokan (2008, s. 135) beskriver det digitale nettsamfunnet dagens unge er født inn i, som et samfunn hvor alt henger sammen med alt. Både unge og voksne er nært knyttet til det digitale nettverket, og bruker det daglig. Det gir oss mulighet for å kommunisere til så og si alle verdenshjørner, og det åpner opp for globalisering. Videre beskrives det av Krokan (2008, s. 137) at unge bruker nåtidens teknologi for å utvikle sin egen samfunnslogikk, sine egne verdinormer og holdninger, samt at de utformer sin egen kommunikative praksis. Gjennom bruk av mobiltelefonens tjenestefunksjoner, chatting, nettsøk, og erfaringer fra dataspill, har de unge utviklet egne måter å kommunisere på.

Frønes (2016) og Bjørkeng (2011) beskriver denne digitaliseringen som et grunnlag for sosial og kulturell endring, og sier at de sosiale mønstrene endrer seg raskere enn hva mange av oss klarer å følge med på. De digitale mediene er interaktive, og de infiltrerer større og større deler av både de unges og voksnes liv. Og særlig når det gjelder barn og unges fritid, blir de digitale mediene gitt stor plass. Store deler av ungdommers liv foregår nå på, og gjennom, de digitale mediene. Frønes (2016, s. 121) sier at dette eksempelvis skjer ved at man lager avtaler gjennom SMS, eller at man prater med venner over nettet

i stedet for å møte dem i virkeligheten. Strøm (2019) tar for seg bekymringer når det gjelder norske barn og unges nettbruk, og henviser til advarsler uttrykt av politiet og Redd Barna. Her vises det til mobbing, deling av nakenbilder, ubehagelige kommentarer av seksuell art, og at det gjennom internett er mulig å utføre overgrep, som reelle utfordringer dagens unge kan støte på gjennom bruk av internett. Snapchat, Tik Tok, Instagram og Tellonym trekkes fram som eksempler på noen av de mest brukte sosiale plattformene av barn og unge, og som foreldre og andre voksne bør være observante på. Videre anbefales det at foreldre setter seg inn i hvordan de ulike appene fungerer, at de lærer barna å ta forholdsregler, og at aldersgrensene satt på de ulike plattformene, opprettholdes (Strøm, 2019). Av Bjørkeng (2011, s. 41) beskrives bekymringer rundt tiden de unge bruker på de digitale mediene, hvor mange mener at barn og unges sosiale liv står i fare for å bli overtatt av digital teknologi. Han viser til lite sosial kontakt, og underutvikling av sosiale evner som empati og resoneringsevne som konsekvenser mange uroer seg at skal følge med i denne utviklingen. Videre vises det til studier som konkluderer med at vennerelasjoner og fysisk sosial omgang faktisk øker gjennom deltakelse i de sosiale plattformene ungdom bruker. Men om datamaskinen og mobiltelefonen er den eneste sosiale arenaen, kan det by på ulike sosiale og kognitive konsekvenser for vedkommende. Ifølge Bjørkeng (2011, s. 44) fører den digitale teknologien med seg både positive og negative virkninger for en ungdom, og av han vektlegges det at foreldre må følge med på hva eget barn driver med på nett, i tillegg til at den unges skjermtid bør reguleres og tilpasses individuelle forhold.

2.2.3 Det rusforebyggende arbeidet i skolen

Schancke (2005, s. 13) beskriver forebygging som en mangetydig betegnelse på tiltak som spenner vidt fra eliminering eller begrensning av uønsket utvikling, til bestemte tiltak som skal fremme livskvalitet og mestring. Å arbeide forebyggende innebærer altså en tidlig innsats i form av tiltak og initiativ for å forhindre at en uheldig utvikling skal skje eller forverre seg, samtidig som tiltak som skal fremme positiv utvikling også står sterkt i arbeidet. For ungdom er hjem, skole og fritid betydningsfulle arenaer, noe som gir dem alle gode forutsetninger til å bidra i arbeidet for at unge skal ha det så bra som mulig (Arnesen & Sørli, 2010). Skolen er en avgjørende arena for barn og unges læring og

sosiale utvikling, samtidig som den har gode forutsetninger for å drive forebyggende og holdningsskapende arbeid. Gjennom de nasjonale retningslinjene ligger det forankret at skolen skal fremme god helse, og bidra til en positiv og sosial utvikling hos elevene (Utdanningsdirektoratet, 2015). Helsedirektoratet (2012) viser til opplæringsloven § 9a-1, hvor det beskrives at alle elever i grunnskolen og videregående opplæring har rett til et godt fysisk og psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring. Det er i tillegg beskrevet i skolens læreplanverk, hvor flere kompetansemål og prinsipper knyttes til et bedre læringsmiljø, utvikling av sosial kompetanse, samt rusforebyggende og helsefremmende arbeid (Helsedirektoratet, 2012). Ifølge Schancke (2005, s. 72) utmerker skolen seg som en sentral arena for å sette inn forebyggende tiltak som skal fremme positiv utvikling hos barn og unge, og av Helgesen og Kruse (2014) sies det at kompetansen som ligger i skolen, også gir gode muligheter for at rusatferd hos en ungdom, identifiseres på et tidlig tidspunkt.

Det er vanlig å dele forebyggende tiltak inn i tre nivåer, alt etter hvem målgruppen for arbeidet er. Schancke (2005, s. 23) forklarer at de *universelle tiltakene* er tiltak som gjelder mange, og som gjerne retter seg mot hele befolkningen eller store grupper i samfunnet, som for eksempel hele skolen eller en hel skoleklasse. Av Helgesen og Kruse (2014) beskrives det i tillegg at rusforebyggende tiltak i skole, stort sett har et universelt fokus. *Selektive tiltak* har som utgangspunkt i å arbeide forebyggende for mer spesifikke grupper, noe som for eksempel kan omfatte elever i lav eller moderat risiko for uheldig utvikling (Arnesen & Sørlie, 2010, s. 98). Til sist inneholder de *indikative tiltakene* tiltak tilpasset høyrisikogrupper, som kan gjelde for få eller enkelte elever med bekymringsfull atferd (Schancke, 2005). Hos Schancke (2005, s. 36) sies det at når det gjelder det rusforebyggende arbeidet blant unge, er en vanlig strategi å fokusere på universelle etterspørselsreducerende tiltak. Med dette menes tiltak som har til hensikt å redusere etterspørselen av alkohol og rusmidler, og dette kan for eksempel være fritidsklubber av ulike slag, og informasjonsbaserte tiltak i skole som setter fokus på kunnskap om rusmidlers skadevirkninger.

Schancke (2005) og Nordahl et al., (2006) er i enighet om at skolen egner seg som en god forebyggingsarena fordi den når alle barn og deres omsorgspersoner. Barn og unge

oppholder seg der gjennom flere år, og de ansatte ved skolen blir sentrale personer i deres liv. Gjennom gode relasjoner til sine elever, vil lærere stå i en unik posisjon og ha både kompetanse og mulighet for å arbeide forebyggende. Tilhørighet, trivsel, trygge relasjoner, og det å lykkes skolefaglig, kan være forebyggende og beskyttende faktorer for ulike problemer og skjevutvikling som kan oppstå hos unge (Nordahl, et al., 2006, 78). Skolen er en sentral arena som kan fremme positiv atferd og sosial utvikling hos unge, på lik linje som den har mulighet til å arbeide forebyggende mot psykososiale problemer som kriminalitet, rusutfordringer og voldsatferd (Arnesen & Sørli, 2010, s. 87). Skolen har i stor grad mulighet for å bidra til at elever utvikler kunnskap og kritisk refleksjon knyttet til for eksempel bruken av rusmidler. Samtidig kan den også legge opp til at elever får styrket sine ferdigheter til å stå imot press fra venner og andre jevnaldrende (Helsedirektoratet, 2012). Av Fekjær (2011, s. 327) sies det at norsk rusforebygging i skole stort sett dreier seg om kunnskapsbasert læring, hvor oppmerksomheten vanligvis er konsentrert om skaderisiko. Han sier at lærere gjerne overfokuserer på narkotika og trekker fram at det ofte er en mangel på kunnskapsbasert opplysning om alkohol, som nettopp er det vanligste rusmiddelet og det som flest ungdommer vil komme først i kontakt med. Både Fekjær (2011) og Helgesen og Kruse (2014) er samstemte om at foreldre har en viktig rolle når det gjelder det rusforebygging arbeidet. Gjennom ord, handlinger og holdninger påvirker foreldre sine barn, og de har av denne grunn store muligheter til å lære sine barn å ta gode valg når det gjelder bruk av rusmidler. Helgesen og Kruse (2014) trekker spesielt fram anledningen for samarbeid foreldre imellom, og muligheten for å øke foreldres bevissthet om skadevirkninger og viktigheten av grensesetting, som fordeler når skolen inkluderer foreldre i dette arbeidet.

3 Metode

I dette kapittelet redegjøres og begrunnes det for valg av metodisk tilnærming. Jeg går nærmere inn i de metodene som er benyttet i avhandlingen, og begrunner valget om å bruke fokusgruppeintervju som intervjuform. Det presenteres også hvordan arbeidet med blant annet rekruttering, utvalg og utforming av intervjuguidene har foregått. Videre reflekterer jeg rundt de etiske hensyn prosjektet må ivareta, for så å presentere analysestrategien som er benyttet. En refleksjon over noen sentrale vitenskapsteoretiske krav sett i forhold til egen undersøkelse, presenteres også. Avslutningsvis tar jeg for meg noen sentrale overveielser og begrensinger i arbeidet, hvor det i tillegg foreligger en refleksjon om hvordan min forforståelse og posisjon i feltet kan ha preget studien.

3.1 Metodevalg

Mitt utgangspunkt for valg av metode handlet om et ønske om å få tak i deltakernes erfaringer og opplevelser med det rusmiddelforebyggende familieprogrammet Kjærlighet & Grenser. Med bakgrunn i dette var det hensiktsmessig å anvende en kvalitativ metode. Dette valget begrunnes i muligheten for fordypning og forståelse av sosiale fenomener som den kvalitative tilnærmingen gir (Thagaard, 2013, s. 11). Ifølge Malterud (2012, s. 18 – 19) er kvalitative metoder godt egnet når erfaringer og meninger skal utforskes i dybden. Disse metodene sikter mot forståelse og beskrivelse, og de gir forskeren mulighet til å utforske dynamiske prosesser som samhandling, utvikling og bevegelse i sosiale fenomener. Denne studien har nettopp til hensikt å ta utgangspunkt i ungdommers og foreldres egne perspektiver og erfaringer med Kjærlighet & Grenser, samt at det vil forsøkes å avdekke hvilken betydning programmet har hatt for deltakerne og om de har ervervet lærdom fra programmet.

Kvalitative metoder er særlig egnet til studier av temaer med lite forskning om fra før. En styrke ved disse metodene handler om at man kan studere fenomener som det ellers ville vært vanskelig å få tilgang til ved andre metoder (Silverman, 2011:17, sitert i Thagaard, 2013, s. 12). Thagaard (2013, s. 13) viser til observasjonsstudier, ulike intervjuformer, analyse av tekster og visuelle uttrykksformer, samt analyse av audio- og videoopptak, som

aktuelle fremgangsmåter for innsamling av kvalitativ data. En av de mest brukte metodene innenfor kvalitative fremgangsmåter er intervjuundersøkelser. Samtaler i intervjuform kan gi et godt utgangspunkt for å få kunnskap om hvordan personer opplever og reflekterer over ulike fenomen eller situasjoner. Med utgangspunkt i dette, samt mitt motiv i å fange opp informantenes egne meninger, erfaringer og opplevelser, ledet det meg til å bruke intervju som metode for datainnsamlingen.

3.1.1 Vitenskapelig tilnærming og fortolkning

Studien kan på mange måter kalles for en forstående og fortolkende studie, da den tar utgangspunkt i en fenomenologisk-hermeneutisk tilnærming. Dette er forståelsesrammer som tar utgangspunkt i aktørens egen forståelse av handling, og som forsøker å belyse hvilken mening som ligger til grunn for de ulike handlingene (Grønmo, 2004, s. 372). Malterud (2012, s. 137) sier at fenomenologi gir grunnlag for å utforske det som foregår i menneskers bevissthet, med utgangspunkt i subjektive erfaringer. En slik metode innebærer derfor at man søker for å finne essensen av et fenomen ved å ta utgangspunkt i hvordan informantene nettopp erfarer fenomenet. Det fremkommer hos Dalen (2011, s. 18) at for å lykkes med dette, må forskeren sette seg godt inn i menneskets situasjon og livsverden. Og det er nøyaktig av denne grunn, avhandlingens faglige ramme blant annet tar utgangspunkt i begreper og teorier jeg mener gir et godt bidrag til forståelsen av informantenes egne erfaringer, og de situasjoner informantene befinner seg i. I tillegg utdyper Kvale og Brinkmann (2015) at fenomenologi i kvalitativ forskning handler om å være opptatt av informantenes perspektiver, hvor man ikke har som mål om å finne fram til en objektiv sannhet. Derfor vil ikke kunnskapen og resultatene som kommer fra denne studien kunne sees på som noen fasit i forhold til programmet Kjærlighet & Grenser. Mine funn gjenspeiler hva mine informanter har fortalt om egne erfaringer i akkurat denne konteksten og ut fra den påvirkningen jeg har hatt.

Hermeneutikk på sin side, er opptatt av et bredere spekter av tema og vektlegger i større grad forskerens forforståelse og helhetsforståelse. I hermeneutiske studier legges det også større tyngde på forskerens egen fortolkning av aktørene og aktørens synspunkter

(Grønmo, 2004, s. 376). Av Thagaard (2013, s. 41) forklares hermeneutikk som hvordan en oppfatter, tolker og forstår observasjoner og utsagn i en studie. Samtidig som hun tydeliggjør at man ved en hermeneutisk tilnærming ikke er opptatt av en spesifikk sannhet, men ser muligheter for at fenomener kan tolkes på flere måter. Selv om jeg gjennom hele arbeidsprosessen har forsøkt å være så objektiv og nøytral som mulig, vil min forforståelse hele tiden prege meg. Hvilke teorier jeg er opptatt av og de erfaringer jeg har fra før, vil merkes i hvordan jeg forstår og analyserer datamaterialet. Det kan ikke unngås at jeg påvirker de tolkningene som er gjort, og det har derfor vært viktig å tilstrebe en større bevissthet rundt min forforståelse og hvordan denne har preget meg under arbeidet. Samtidig sier Thagaard (2013) at forforståelse er nødvendig for vårs forståelse, fordi man alltid må ha noen ideer om hva man skal se etter. Min forforståelse og de overveielserne som er gjort på bakgrunn av den, beskrives avslutningsvis i dette kapitlet.

3.2 Rekruttering og tilgang til feltet

Programmets ansvarlige person fra KoRus Sør, Eli Marie Wiig, kom jeg i kontakt med allerede i februar 2018. KoRus Sør deltok på et masterseminar i regi av Universitetet i Sørøst-Norge, og utlyste da studenter som var interessert i å forske på programmet Kjærlighet & Grenser som sin masteravhandling. Jeg tok videre kontakt, og fikk et møte med Wiig. Av henne fikk jeg god informasjon om programmet, samt skriftlig materiale jeg kunne fordype meg i. I juni 2018 deltok jeg på Kjærlighet & Grensers eget instruktørutdanningskurs. Gjennom kursdeltakelsen fikk jeg kunnskap om bakgrunnen til programmet, hvilke mål programmer arbeider ut ifra, og et godt innblikk i hvordan programmet arter seg i praksis. Jeg hadde dermed en grei bakgrunnsforståelse av programmet før jeg startet arbeidet med rekruttering av informanter.

I samarbeid med Wiig ved KoRus Sør ble vi enige om at den mest hensiktsmessige måten for å få kontakt med aktuelle informanter, ville være å kontakte instruktører ved de ulike skolene som har implementert programmet, i håp om å få innpass gjennom en av skolene. Vi fikk kontakt med en skole i Sørøst-Norge som skulle kjøre programmet for sine 7.klassinger høsten 2018. Deretter ble det avtalt at jeg fikk delta på flere av Kjærlighet & Grenser samlingene de holdt for ungdommene og ungdommenes foreldre. Ved å følge

skolens samlinger, ga det meg en anledning til å få en større forståelse av hvordan programmet utføres i praksis, i tillegg til at det ga mulighet for elever og foreldre til å bli kjent med meg. Ved å etablere en slik kontakt på forhånd, var målet at deltakerne skulle bli tryggere på meg og at rekrutteringen av villige informanter gjerne kunne bli noe enklere. På denne måten ga det meg også mulighet til å påbegynne intervjuundersøkelsene kort tid etter at deltakerne hadde fullført programmet, da det var rimelig å anta at deltakerne enda hadde opplevelsen av å delta friskt i minnet. Men dette innebærer også at min studie ikke kan trekke slutninger om hvordan informantene opplever en eventuell langtidsvirkning fra Kjærlighet & Grenser. Det ville vært etisk uforsvarlig å prøve å få tak i deltakere som har vært gjennom programmet i tidligere år, særlig med tanke på anonymiteten til den enkelte. Min undersøkelse har av denne grunn som utgangspunkt i å undersøke hvordan et lite utvalg av ungdommer og foreldre beskriver hvilken betydning deltakelse i Kjærlighet & Grenser har hatt for dem, kort tid etter overstått program.

3.2.1 Utvelgelse av foreldre

Utvalgskriteriene for foreldrene handlet om at den foresatte hadde et barn som gjennom den aktuelle barneskolen i Sørøst-Norge hadde deltatt i Kjærlighet & Grenser, og at den foresatte selv hadde deltatt på kurssamlingene skolen arrangerte. Man kan si at utvalget er strategisk ved at informantene representerer egenskaper som er relevante for problemstillingen min. Men utvalget kjennetegner også av det som Malterud (2012, s. 43) kaller for et *bekvemmelighetsutvalg*. Et bekvemmelighetsutvalg er et utvalg som består av de informantene vi kan få tak i. I min studie handler dette om at det var få foreldre som var villige til å stille opp til intervju, og av de som takket ja, ble alle invitert til intervju.

Deltakelse i programmet Kjærlighet & Grenser er frivillig for foreldrene, og det er stor variasjon i hvor mange foreldre som møter opp på hver kurssamling. Jeg deltok på tre av fem samlinger som var bare for foreldrene. Ved starten av hver samling brukte jeg et par minutter på å introdusere meg og mitt prosjekt, slik at de fikk en forståelse og påminnelse om hvorfor jeg var der. Etter den tredje samlingen fikk foreldrene utdelt invitasjonen til

å delta i prosjektet. De fikk på denne måten god tid til å tenke over om dette var noe de ønsket å være med på. Jeg ønsket ikke å ekskludere noen foreldre – da jeg på forhånd regnet med at det ville bli utfordrende å få foreldre til å stille til intervju. Derfor ble det skrevet i informasjonsskrivet at jeg var interessert i å prate med foreldre som hadde deltatt både få og mange ganger på kurssamlingene. Jeg tok opp tråden igjen på den aller siste samlingen, familiekvelden. Her samlet jeg svarslipper og pratet med foreldre som enda var betenkte. Jeg endte opp med seks foreldre som sa seg villige – og som hadde anledning, til å bli intervjuet av meg. Av disse seks foreldrene var det fem som møtte opp til intervju. Alle de fem viste seg å være foreldre som hadde deltatt mange ganger på samlingene til Kjærlighet & Grenser.

3.2.2 Utvelgelse av ungdom

For ungdommene hadde ikke deltakelse i programmet vært frivillig, men en del av undervisningen på dagtid i skolen. Det vil si at alle elevene i tre 7.klasser fikk invitasjon til å delta i undersøkelsen gjennom et informasjons- og samtykkeskriv. Også her deltok jeg på flere av samlingene. Siden ungdommene var inndelt i tre klasser, byttet jeg på hvilken klasse jeg var sammen med for hver gang. På denne måten fikk jeg mulighet til å møte alle elevene, og alle elevene fikk informasjon om prosjektet mitt.

Jeg satte ingen kriterier for hvilke ungdommer som kunne være med i prosjektet. Men på grunn av ungdommenes alder var det likevel nødvendig at de fikk tillatelse av foreldrene sine. I informasjonsskrivet ungdommene fikk utdelt, stod det beskrevet at foreldre måtte samtykke ved å gi sin signatur for at ungdommen kunne bli intervjuet av meg. Foreldrene måtte i tillegg gi tillatelse til at jeg kunne ta ungdommen ut av en skoletime (Vedlegg 3). Informasjons- og samtykkeskrivene til ungdommene ble også her delt ut i god tid før siste samling. Alle ungdommene fikk utdelt informasjonsskrivet, så alle fikk muligheten til å delta. Av svarslippene jeg fikk inn den siste familiekvelden, var det 13 ungdommer som oppfylte alle vilkårene. Også her ble alle som takket ja, invitert til intervju.

3.3 Fokusgruppeintervju

Med tanke på min problemstilling og valg om å bruke kvalitativ metode for å fange opp og forstå informantenes erfaringer med programmet, ble det å bruke intervjuundersøkelse for datainnsamling et naturlig valg for meg. Thagaard (2013, s. 58) sier at intervju er en hensiktsmessig metode å bruke når man ønsker informasjon om hvordan mennesker opplever og forstår seg selv og sine omgivelser. Videre hevder hun at ved å bruke intervju kan forskeren få fyldig og omfattende informasjon om menneskers opplevde erfaringer, deres synspunkter og perspektiver. Det finnes ulike fremgangsmåter når det kommer til intervjuundersøkelser, og for å begrunne valg av fremgangsmåte, lener jeg meg mot hva Malterud (2012) sier om når det er fornuftig å bruke fokusgruppeintervjuer. Malterud (2012, s. 22) beskriver fokusgruppeintervjuer som en rasjonell og effektiv metode for innhenting av større mengder kvalitativ data. Den er mindre ressurskrevende, og gjør seg særlig relevant når man vil utforske fenomener som gjelder felles erfaringer, holdninger eller synspunkt i et miljø hvor flere mennesker samhandler. Ved å bruke fokusgrupper, åpnet dette også for en bedre mulighet for å få samlet og pratet med elever i skoletiden. Opplevelsen av å delta i programmet Kjærlighet & Grenser er helt ukjent for meg, derfor vil det være informantene som er ekspertene på området. At informantene bidrar med egne tanker, opplevelser og erfaringer vil kunne medvirke til at flere meninger, holdninger og synspunkter om programmet kommer fram (Tjora, 2010, s. 107). Noe som igjen vil kunne berike mitt prosjekt.

Thagaard (2013, s. 99) sier at sammensetningen i en fokusgruppe er noe som må vurderes nøye. Alle informantene hadde deltatt i Kjærlighet & Grenser, og de hadde dermed et felles grunnlag å diskutere ut fra. Ungdommene jeg intervjuet hadde gått sammen på skole i flere år, og foreldrene kjente hverandre gjennom foreldremøter og andre skolearrangementer. Det at informantene kjenner hverandre fra før, kan ses på som både en fordel og ulempe. Malterud (2012, s. 45) sier at det er studiens formål og forskningsspørsmål som er avgjørende i denne diskusjonen. At mine informanter hadde kjennskap til hverandre mener jeg bidro til at de følte seg tryggere i intervjuet. Jeg opplevde at det var lite sjenanse under intervjuene, og at det var fri flyt i diskusjonene mellom informantene i alle gruppene.

I litteraturen som finnes om fokusgruppeintervju er det også stor variasjon over hvor mange deltakere som er anbefalt i en slik gruppe. Malterud (2012, s. 40) anmoder at forskeren tilstreber å ha mellom 5 og 8 informanter i en fokusgruppe, og at intervjuet ikke har en varighet over 90 minutter. Dette bidrar til at det er nok tid til at alle informantene får uttrykt sin mening om temaet, samtidig som det gir et bredt mangfold i form av data. I tillegg vil det være større sjanse for at forskeren klarer å holde en rød tråd, samt å ta styring under intervjuet om det er nødvendig. Jeg hadde 6 interesserte foreldre, dermed ble alle de en egen gruppe. Jeg tok utgangspunkt i at foreldrintervjuet skulle vare rundt 60 minutter, dette for å ikke oppta foreldrenes fritid mer enn nødvendig. De 13 ungdommene som både var interesserte og hadde fått samtykke av foreldrene til å bli intervjuet, ble delt inn i tre grupper. To grupper med 5 ungdommer, og en gruppe med 4 ungdommer. Under intervju med ungdomsgruppene ble det viktig at disse intervjuene heller ikke varte over 60 minutter. Dette var fordi at jeg tok elevene ut av en skoletime, og at det var den tidsbruken som var avtalt med foreldrene til ungdomsinformantene.

3.3.1 Utvikling av intervjuguide

For å strukturere fokusgruppene, ble det laget to ulike intervjuguider. Én tilpasset foreldrintervjuet, og én tilpasset alle ungdomsintervjuene. Malterud (2012, s. 33) sier at nybegynnere gjerne lager en mer omfattende og for detaljert intervjuguide enn hva som er hensiktsmessig. Det første utkastet av intervjuguidene avslørte en uerfaren forsker som ville ha svar på mye. Jeg uroet meg for at diskusjonen skulle stoppe opp, og var redd for å bli usikker eller glemme noe underveis i intervjuene. Etter råd fra både veileder og kontaktperson i KoRus Sør, i tillegg til gjennomlesing av flere metodebøker, laget jeg nye intervjuguider. Tjora (2010, s. 113) anbefaler avgrensede og spissede spørsmål ved fokusgruppeintervjuer. Dette gir størst mulighet for at gruppediskusjonen holder seg innenfor det aktuelle temaet som skal undersøkes. For å strukturere intervjuene valgte jeg ut noen hovedtemaer jeg ønsket å dekke, og formulerte noen underspørsmål ut fra disse. I utformingen av spørsmål valgte jeg å bruke spørsmål formulert som hele setninger. Tjora (2010, s. 119) sier at bruk av fullstendige spørsmål kan bidra til at det

skapes en atmosfære av seriøsitet for informantene. I tillegg håpet jeg at dette ville bidra til at jeg var trygg og avslappet under intervjusettingene.

Intervjuguidene ble fremstilt gjennom tre faser; innledende spørsmål, refleksjonsspørsmål delt inn i fire hoveddeler, og avsluttende spørsmål (Vedlegg 4 og 5). Begge intervjuguidene ble lagt opp med innledende spørsmål som var knyttet til informantens tanker om Kjærlighet & Grenser, og om de kunne komme på noe spesifikt de hadde lært fra programmet. Disse spørsmålene ble laget i håp om å sette i gang tankeprosesser og refleksjon hos informantene. Videre handlet refleksjonsspørsmålene i hovedsak om endringer, holdninger og læring innenfor temaområder som gjaldt venneforhold, familieforhold, rusforebygging, digitale medier og foreldrenettverket. Disse temaområdene er nært knyttet opp mot hva som arbeides med i programmet, og er inspirert av Kjærlighet & Grensers egen målsetting. Alle intervjuene ble avrundet med at jeg spurte om det var noen som hadde noe mer å tillegge som kunne være relevant, før jeg avsluttet med å takke for innsatsen og åpne for eventuelle spørsmål som hadde dukket opp.

3.3.2 Gjennomføring av intervju

Et av mine ønsker var å møte mine informanter på en åpen og tillitsfull måte. For meg var det viktig at intervjusituasjonen skulle være tilpasset informantene i så stor grad som mulig, slik at de selv følte at de fikk noe igjen for bryet. Mine kontaktpersoner ved den aktuelle skolen bevilget meg å bruke et møterom i skolen til intervjuene. Her var informantene godt kjent, noe som jeg også etter hvert var blitt. Ved å bruke de samme lokalene som programmet hadde foregått i, håpet jeg det ville bidra til en stemning av seriøsitet og trygghet for informantene.

Intervjuene foregikk relativt kort tid etter at deltakerne hadde fullført programmet. Dette med forventning om at informantene ville ha opplevelsen av å delta friskt i minnet. Ved alle intervjuene startet jeg med å introdusere prosjektet og hvordan intervjuet skulle foregå. Jeg la vekt på at det var deres personlige erfaring med Kjærlighet & Grenser jeg var ute etter, og at det ikke fantes noen rette eller gale svar. Jeg sa at jeg ønsket en

uformell samtale, og om noen av spørsmålene ble for personlige eller sensitive, så trengte de ikke å svare. I intervjuet med foreldrene la jeg vekt på at intervjuet i utgangspunktet skulle ta en time, men at de var frie til å gå før dersom de måtte det. Informantene fikk også beskjed om at dersom de trengte en toalettpause eller luftepause underveis, gikk dette også greit. Avslutningsvis forklarte jeg hvorfor jeg ønsket at intervjuet ble tatt opp på bånd, og spurte informantene om dette var noe de var komfortable med. Ifølge Tjora (2010, s. 119) er lydopptak å foretrekke i en fokusgruppe, da dette gir mulighet til å være fullt tilstede under intervjuet. Jeg valgte å benytte meg av en lydopptaker da dette ga god mulighet til å konsentrere meg om det som ble sagt, samt at det ga meg større anledning til å følge opp dersom utdypning var nødvendig. Til informantene la jeg vekt på at det kun var jeg som ville lytte til og bruke lydopptaket i ettertid. Før vi gikk i gang med selve intervjuet fikk de anledning til å stille spørsmål. Umiddelbart etter hvert intervju noterte jeg meg hvordan intervjuet hadde forløpt, hvilke inntrykk jeg satt igjen med, og hvilke områder som fremkom som mest betydningsfulle for informantene.

3.3.2.1 Intervju med foreldrene

Tidspunkt for intervju med foreldrene ble lagt til sen ettermiddag i en ukedag. Tre minutter over tiden var bare tre av foreldrene kommet, og på grunn tidsrammen så jeg meg nødt til å komme i gang med introduksjonen. Etter få minutter dukket to foreldre til opp, og jeg ga dem en kort oppsummering over hva jeg hadde fortalt de andre, før vi gikk i gang med selve intervjuet. Det siste intervjuobjektet møtte aldri opp, dermed bestod foreldreinformantene av fire mødre og en far. Under intervjuet satt vi rundt et langbord, med meg i enden og informantene på begge sider nærmest meg. Lydopptakeren lå strategisk plassert midt på bordet. I etterkant hører jeg fra lydopptaket at det flere ganger er en mobiltelefon som gir fra seg lyd under intervjuet. I tillegg var det en av foreldrene som måtte forlate intervjuet etter ca. 45 minutter. Selv med et par forstyrrelser underveis, opplevde jeg ikke at dette påvirket informantene på noen måte. Det var gjensidig dialog mellom foreldrene gjennom hele fokusgruppeintervjuet.

Jeg tok utgangspunkt i intervjuguiden, og holdt meg til de planlagte temaene så godt det lot seg gjøres. Flere av spørsmålene mine var det under dette intervjuet unødvendig å

stille, da informantene bragte det opp på egenhånd. Intervjuet rullet av seg selv, med få avbrytelser fra meg. Jeg opplever selv at jeg klarte å følge godt med på hva som ble diskutert, og at jeg var en god lytter som tillot naturlige pauser. I ettertid ser jeg at det er et par anledninger jeg burde ha benyttet meg av muligheten til å stille oppfølgingsspørsmål for å få informanten til å konkretisere eller utdype mer. Dette var mitt første fokusgruppeintervju, og jeg var nok noe overveldet over hele situasjonen. Store deler av intervjuet var preget av humor og en god stemning mellom informantene, selv om det også inneholdt en mer alvorlig undertone fra tid til annen. Mellom informantene oppstod det mye enigheter, men de hadde alle forskjellige synspunkter å komme med. Selv om noen av informantene hadde lettere for å ta ordet, opplevde jeg at alle fikk pratet og delt sine erfaringer.

Totalt varte intervjuet i 1 time og 10 minutter. Det var vanskelig å finne en naturlig avslutning på intervjuet, da informantene pratet såpass godt sammen. Mitt siste spørsmål ga informantene mulighet til å legge til noe de mente var viktig eller relevant, og var tenkt som en avslutning. Her brukte informantene rundt 15 minutter på å reflektere, før jeg selv gikk inn og avbrøt under en kort stillhet.

3.3.2.2 Intervju med ungdommene

De tre ungdomsintervjuene foregikk på skolen, i skoletid. Ungdommenes foreldre og rektor ved skolen hadde gitt meg tillatelse til å ta elevene ut av en skoletime for å intervju dem. Malterud (2012, s. 29) tydeliggjør at gode forberedelser er viktig for et vellykket fokusgruppeintervju, og at sammensetning av gruppen er særlig viktig å tenke på i denne forstand. Jeg hadde på forhånd bestemt meg for at jeg ønsket å dele ungdommene inn i mindre grupper. Dette med tanke på ungdommenes unge alder, og på bakgrunn av en idé om at intervjuet kunne få et kaotisk og uryddig preg dersom det bestod av for mange informanter og en uerfaren forsker. Jeg hadde tilbrakt noe tid sammen med alle ungdommene gjennom samlingene ved skolen, men jeg kjente ikke ungdomsinformantene spesielt godt før fokusgruppeintervjuene. Derfor fikk jeg hjelp av miljøterapeutene ved skolen til å sette sammen gruppene. De foreslo en inndeling med minst én gutt i hver gruppe og at gruppene skulle bestå, så godt det lot seg gjøres, av

elever fra samme klassegruppe (A, B eller C klassen). Ved at ungdomsintervjuene skulle foregå på skolen, måtte jeg også tilpasse meg etter elevenes skolehverdag. Kontaktpersonene ved skolen besluttet at det ville være gunstig om jeg kunne foreta alle ungdomsintervjuene på samme dag. Dette er en effektiv måte for å få unnagjort intervjuene, men med få fordeler. Malterud (2012, s. 59) sier at å gjennomføre flere intervju samme dag, gjør det vanskelig for forskeren å holde oppmerksomheten og konsentrasjonsnivået oppe. I løpet av intervjudagen merket jeg at jeg ble mer ukonsentrert, og at det under det siste fokusgruppeintervjuet var mer slitsomt å følge med på alt som ble pratet om. Heldigvis hadde jeg noen gode pauser mellom hvert intervju, og klarte dermed å få utnyttet noen av erfaringene fra et intervju, til å forbedre og spisse spørsmålene mer før neste intervju.

Intervjuene varte fra rundt 35 til 45 minutter. Mellom gruppene var det også varierende grad av hvor god flyt det var i samtalene, og hvor stor innblanding og styring som krevdes fra meg. Det var god dynamikk i alle gruppene, men særlig én av gruppene havnet flere ganger langt bort fra de forhåndsbestemte temaene mine. Noen ganger var ungdommene selv oppmerksomme på dette og hentet seg inn igjen, andre ganger måtte jeg bryte inn. Noe av det som kjennetegner ungdomsintervjuene, er de lite utfyllende svarene de gir. Selv når jeg etterspør eller følger opp med mer konkrete spørsmål, responderer de gjerne med ja, nei, eller vet ikke. Når jeg senere har hørt gjennom lydopptak fra disse intervjuene, forstår jeg at dette i hovedsak er min egen feil. Noen av spørsmålene jeg stiller er tvetydige og etterspør flere ting samtidig. Dette er nok et resultat av at jeg enda var veldig fersk som moderator av en fokusgruppe, noe som igjen kan ha påvirket både hvordan ungdommene svarer og hvor godt de klarer å holde seg innenfor temaet.

3.3.3 Transkribering av intervju

Kort tid etter intervjuene var foretatt, ble lydfilene transkribert. Da var stemningen under intervjuene og informantenes utsagn enda friskt i minne, noe som gjorde transkriberingen lettere. Kvale og Brinkmann (2015, s. 205) forklarer transkribering som en transformering, at noe skifter fra en form til en annen. I dette tilfellet menes det at

lydfilene gjøres om til skriftlig format. Ifølge Malterud (2012, s. 96) består empiriske data fra fokusgruppeintervju av tekst som på best mulig måte skal reflektere samtalen mellom informantene og forsker. Når man transkriberer lydopptakene gjøres materialet tilgjengelig for videre analyse.

Det var tidskrevende og strevsomt å transkribere alt materialet selv. Men det var likevel til stor fordel at dette ble gjort av meg. Under transkriberingen var det for meg lett å huske tilbake til viktige detaljer og nyanser under intervjuene, som for eksempel stemning og kroppsspråk. I tillegg sier Malterud (2012, s. 97) at transkriberingsarbeidet gir inngang til en bred oversikt over datamaterialet, og at en viktig del av analyseprosessen starter allerede her. Tjora (2010, s. 126) tydeliggjør viktigheten av en detaljert transkribering. Med hensyn til informanters anonymitet, ble det viktig at jeg transkriberte alt materialet på bokmål. Gjennom materialet kom det ikke fram noen særegne dialektord som ikke kunne oversettes til bokmål, og jeg går dermed ut ifra at jeg på denne måten ikke har mistet betydningsfull data. Jeg har samtidig inkludert latter og andre relevante uttrykksmåter for å få et så detaljert tekstmateriale som mulig. Selv om selve transkriberingen var slitsom, opplevde jeg det som en fin og lærerik prosess. Jeg ble godt kjent med datamaterialet, og fikk utvidet horisonten min før det videre analysearbeidet. Datamaterialet mitt bestod tilslutt av 70 maskinskrevne sider.

3.4 Etske betraktninger

All virksomhet av vitenskapelig art krever at forskeren forholder seg til flere etiske prinsipper som gjelder både internt i forskningsmiljøet og i relasjon til omgivelsene man forsker på (Thagaard, 2013, s. 24). Thagaard (2013, s. 14) sier at når datainnsamlingen medfører en slik kontakt mellom forsker og informant, som ved intervju, er relasjonene som etableres betydningsfulle for kvaliteten på materialet. Men disse kontaktene og relasjonene som skapes i feltet, kan også medføre en rekke etiske utfordringer. Etske dilemmaer kan oppstå i direkte kontakt mellom forsker og informant, og valgene man tar i løpet av prosessen kan ikke bare ha store konsekvenser for informanten. Også innsamlingen av data, presentasjon av analysen, fremstillingen av forholdet mellom teori og empiri, og presentasjonen av selve studien, kan påvirkes av hvordan man tar stilling til

de etiske utfordringene som dukker opp under arbeidet. Gjennom arbeid med denne studien har jeg støttet på flere etiske utfordringer og vurderinger som måtte tas hensyn til. Videre utdypes de viktigste overveielsene som ble gjort.

3.4.1 Søknad til NSD

Alle forskningsprosjekter som krever behandling av personopplysninger, havner inn under personopplysningsloven og er meldepliktig (Thagaard, 2013, s. 25). Med tanke på at utvalget mitt blant annet bestod av ungdom i 12-årsalderen og at jeg samtidig skulle bruke lydopptak, gjorde det nødvendig å melde prosjektet til NSD personverntjenester. NSD er personvernombud for forsker- og studentprosjekter. De vurderer, gir veiledning og kvalitetssikrer forskningsprosjekter som behandler personopplysninger (Malterud, 2012, s. 61). Meldeskjemaet ble utfylt elektronisk, og inneholdt en nøye beskrivelse av prosjektet og hvordan personopplysningene skulle innhentes, lagres og brukes. Jeg fikk tilbakemelding at NSD vurderte behandlingen av personopplysninger til å være i samsvar med personvernlovgivning, og kunne så starte den videre prosessen (Vedlegg 1).

3.4.1.1 Informert samtykke

Thagaard (2013, s. 26) sier at i alle forskningsprosjekt som innebærer informant deltakelse, må prinsippet om informert samtykke ligge til grunn. Kravet om samtykke baserer seg på respekten for individets råderett over eget liv og personlig integritet, samt at den enkelte har kontroll over hvilke opplysninger som deles med andre. Både Thagaard (2013, s. 26) og Kvale og Brinkmann (2015, s. 104 - 105) vektlegger at samtykke skal være fritt, informert og uttrykkelig. Dette forutsetter at samtykke blir gitt uten noe form for ytre press. For å sikre mine informanternes rettigheter, ble samtykke gitt skriftlig. I denne sammenheng var det også aktuelt at informasjon- og samtykkeskrivene var tilpasset begge utvalgene mine. Jeg valgte å formulere to ulike informasjonsskriv, ett adressert til foreldre og ett til ungdom (Vedlegg 2 og 3).

Informasjon- og samtykkeskrivene som ble delt ut til ungdommene og foreldrene inneholdt begge informasjon vedrørende prosjektets formål, opplysninger om

personvern og annen informasjon som var av betydning for deltakelse. Det var viktig at begge informasjons- og samtykkeskrivene ble skrevet på en så nøytral og forståelig måte som mulig. Og at det inneholdt god informasjon om hvordan personopplysningene skulle brukes, samt at det vektla frivillig deltakelse. Det ble også inkludert hvordan samtykke kunne trekkes tilbake. Det er igjen viktig å påpeke at foreldrene til ungdomsinformantene måtte samtykke til ungdommenes deltakelse i prosjektet. Før fokusgruppeintervjuene startet, ble alle informantene også påminnet om deres mulighet til å trekke tilbake sitt samtykke. Det ble vurdert av NSD at prosjektet la opp til et frivillig, spesifikt og informert samtykke (Vedlegg 1).

3.4.2 Prinsippet om konfidensialitet

I forskningssituasjoner som innebærer direkte kontakt med informanter, er det viktig at forskeren behandler informasjon om personlige forhold konfidensielt. Prinsippet om konfidensialitet handler om informantenes krav på at all informasjon de gir, behandles fortrolig og ikke formidles videre av forskeren (Thagaard, 2013, s. 28). Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH, 2016) sier at kravet innebærer at prosjektets informanter skal gjøres anonyme og ugjenkjennelige når resultatene av undersøkelsen presenteres. Forskeren skal med andre ord aidentifisere de opplysninger som kan gjøre skade for de informantene det forskes på. Kravet om hvordan slike opplysninger blir lagret og oppbevart, faller også innunder dette prinsippet (Thagaard, 2013, s. 28). Det var i arbeid med denne oppgaven viktig for meg å holde mine informanter anonyme, samt å gjøre dem helt aidentifiserte i avhandlingen. Tiltakene som er blitt gjort handler blant annet om at informantene og den aktuelle skolen verken nevnes med navn eller bokommune i avhandlingen, at informantenes samtykke er blitt oppbevart i et låst skap, og at personopplysninger har blitt holdt atskilt fra øvrig data gjennom bruk av kodenøkkel i et sikkert datalagringsystem. Når båndopptakeren ikke har vært i bruk, har også den vært oppbevart innelåst. I tillegg ble alle lydopptak slettet så fort transkriberingen var fullført.

3.4.3 Bruk av barn og unge som informanter

Dalen (2011, s. 36) sier at det ikke er særegne metodologiske regler knyttet til å intervju barn og ungdom, fremfor voksne. Men den sosiale relasjonen mellom voksen og barn i en intervjusituasjon er likevel annerledes enn mellom voksne, og derfor er det viktig at metoder og forskerens opptreden tilpasses de unges alder. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH, 2016) forklarer at som hovedregel for at barn og unge skal kunne delta i et forskningsprosjekt, må foreldres samtykke ligge til grunn. I tillegg til at de unge selv gir sin tilslutning til å delta i prosjektet. Det beskrives av Backe-Hansen (2009) at spørsmål om hvor unge barn kan være for å delta, har sammenheng med deres kognitive utvikling. Barns kognitive kompetanse er bevist seg å være større enn hva man før har trodd, og prosjektets formål avgjør grad av deltakelse. Fra dette perspektivet skal det derfor være mulig at unge helt ned til 12 – årsalderen kan samtykke på egne vegne (Backe-Hansen, 2009). For meg var det likevel viktig at foreldrene var informert om hva deltakelse i prosjektet innebar for sine barn, og at de videre ga sitt samtykke på at ungdommen kunne delta.

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH, 2016) sier at hensynet til beskyttelsen av barn, gjør seg særlig gjeldene i kvalitative undersøkelser. Betrachninger fra barn og unge kan være betydningsfullt i forskning, og man kan avdekke trekk i samfunnet som ellers ville forblitt usett. Det er altså enighet om at barn og unge kan være verdifulle bidragsytere til forskning, men at det også er flere aspekter som må tas til hensyn av forskeren (Dalen, 2011). Blant annet er det viktig at informasjonen er alderstilpasset og at de unge er bevisste på muligheten de har til å trekke tilbake samtykke (NESH, 2016). Kvale og Brinkmann (2015, s. 175) sier at unge ofte lar seg lede av voksnes spørsmål, og dermed kan ha lett for å gi upålitelig eller misvisende informasjon. Det ble derfor viktig å prøve å unngå ledende spørsmål under intervju med ungdomsinformantene. Under disse intervjuene var det også betydningsfullt at de unge fikk forståelse av at intervjuet var uformelt, og at det ikke fantes bare ett riktig svar til mine spørsmål.

Backe-Hansen (2009) viser til hensynet om barn og unges beskyttelse, og sier at forskeren må nøye avveie forholdet mellom nytteverdi og skade. Dette etiske dilemmaet må ses i

sammenheng med forskningens tema og målsetting, og argumenter for barns rett til medvirkning må tas i betraktning. Mitt forskningsprosjekt ville i utgangspunktet ikke utgjøre skade for de unge, men det var likevel et viktig forhold jeg måtte ta stilling til før rekrutteringen av ungdom startet. I og med at jeg også skulle intervju ungdommene i grupper, var det viktig at tema og spørsmål ikke kunne utgjøre skade eller krenkelse av ungdommenes privatliv. Jeg jobbet derfor lenge med intervju spørsmålene mine, og utformet de etter grundige overveielser. Om ungdommene ville se på meg som en lærer, og ville ungdommene gi meg de svarene de trodde jeg var ute etter, var også spørsmål jeg reflekterte godt over i perioden før intervjuene. Det var viktig at jeg før intervju med ungdom, brukte god tid på å forklare hva jeg var ute etter og hva deltakelse i prosjektet innebar for dem. Jeg tilstrebet også hardt for å prøve å skape en atmosfære hvor informantene følte de ble møtt av en troverdig forsker de kunne ha tillit til.

3.5 Analysestrategi

Når transkribering av intervjuene var gjennomført, startet organisering og bearbeiding av den innsamlede dataen. Tjora (2010, s. 155) sier at en sentral målsetting med den kvalitative analysen handler om å gjøre det mulig for leseren å få økt kunnskap om det området det forskes på, uten å selv måtte gå gjennom dataen som foreligger. Av Thagaard (2013, s. 158) uttrykkes det at å gjennomføre analysen på en systematisk måte ved bruk av koding og kategorisering, er en hensiktsmessig metode som bidrar til å et mer solid grunnlag i fortolkningen av materialet. Derfor ble det i denne prosessen viktig at jeg fikk en bred oversikt over helheten.

Etter gjentatte ganger med gjennomlesing av rådataen, var det nyttig for meg å stoppe opp og stille meg noen spørsmål. Med utgangspunkt i empirien spurte jeg meg: hva er det mest interessante her, hva er det som fremkommer som typisk for intervjuene, og hvordan kan jeg bruke materialet til å besvare problemstillingen? Det var også her jeg så fordelen med å selv ha gjennomført intervjuene, og hvorfor det var nyttig at jeg selv hadde foretatt transkriberingen av dem. Dalen (2011, s. 56) hevder at analyseprosessen starter allerede tidlig i intervju fasen, og at forskeren gjennom transkribering, koding og fremstilling av funn, hele tiden fortolker materialet. Gjennom denne fortløpende

analysen fikk jeg blant annet erfare hvordan intervju spørsmål fra et intervju kunne forbedres før neste intervju. I tillegg til at jeg så betydningen av at jeg kort tid etter alle intervjuene hadde notert meg hvordan gjennomføringen hadde foregått, og hvilke forhold som fremkom som mest interessante umiddelbart etter hvert intervju.

Materialet mitt bestod av fire transkriberte intervjuer, i tillegg til feltnotater fra alle intervjuene, og notater utarbeidet fra de ulike samlingene jeg hadde deltatt på ved den aktuelle skolen. Feltnotatene og notatene fra Kjærlighet & Grenser samlingene ble ikke kodet slik som intervjuene, men de er likevel benyttet i analysen for å underbygge funn.

3.5.1 Kategoriene blir til

Grønmo (2004) påpeker at det ikke finnes noen standardisert teknikk for analyse av kvalitativ data, men at det finnes flere strategier og fremgangsmåter som er til hjelp for å systematisere materialet. Av Dalen (2011) sies det at i en analyseprosess står forskeren fritt til å ta utgangspunkt i én analytisk tilnærming, og deretter kombinere denne med andre innfallsvinkler som egner seg godt i forhold til eget intervjumateriale. Viktigst er likevel at man får fram hva informantene har villet formidle om det fenomenet som studeres, og at valgene som tas gir datamaterialet mest mulig fortjeneste (Dalen, 2011, s. 67).

Et viktig ledd i analyseprosessen handler om å kode datamaterialet utfra en systematisk gjennomgang (Dalen, 2011). Av Grønmo (2004, s. 246) forklares det at for å kunne oppdage generelle og typiske mønstre er det nødvendig å forenkle og sammenfatte innholdet i teksten, slik at det blir lettere å få oversikt over de mest sentrale og viktigste tendensene i materialet. Koding er her en nyttig fremgangsmåte som bidrar til oversikt gjennom forenkling av datamaterialet. Jeg startet med det Dalen (2011) og Grønmo (2004) kaller for en åpen koding. På denne måten er de empiriske dataene bestemmende for den forenklingen som gjøres, og samtidig fungerer problemstillingen som en rettesnor for forskerens vurdering av hvordan innholdet i datamaterialet skal inndeles og karakteriseres (Grønmo, 2004, s. 247). Under den åpne kodingen tok jeg først og fremst utgangspunkt i ord og begreper som allerede forelå i datamaterialet. Jeg tok systematisk

for meg linje for linje i materialet, markerte de sentrale uttrykkene og noterte samtidig en enkel sammenfatning i stikkordsform som beskrev meningsinnholdet i utsnittet. Deretter gikk jeg i gang med å arbeide mer selektivt. Jeg sorterte datamaterialet ved å skille relevant tekst og sentrale begreper fra hva jeg oppfattet som irrelevant tekst. Jeg tok utgangspunkt i problemstillingen, og gransket materialet etter utsagn som sa noe om informantenes erfaringer, meninger og holdninger. Jeg markerte deretter tekstbitene som hadde noe til felles, og systematiserte disse inn i kategorier gjennom fire analytiske tekster som også inneholdt egne kommentarer om hvordan utsagnene kunne brukes i fremstillingen av funn. Her ble stikkord som «Forståelse og læring», «Digitale medier», «Kommunikasjon», og «Ungdomsutfordringer» sammenfattet til en tekst som i hovedsak tok for seg ungdomsperspektiver. «Å forstå sine barn», «Beskyttelse og grenser», «Kontroll», «Oppdragelse», og «Rollebevissthet» ble slått i sammen i teks nummer to, som tok utgangspunkt i foreldreperspektiver. Neste tekst tok for seg det som gjaldt aspekter og holdninger til alkohol, rus og tobakk, og inkluderte temaene «Foreldreholdninger», «Læring og endring», «Fremtid», «Rusoppdragelse», og «Forebygging». Før siste tekst tok utgangspunkt i erfaringer knyttet til foreldresamarbeid, og inneholdt temaene «Endringer i foreldenettverket», «Likheter i oppdragelse», og «Foreldenettverkets betydning for ungdommer». Disse tekstene danner grunnlaget for hovedtemaene og for hvordan fremstillingen av funn legges fram i avhandlingen. Dette bidro til at jeg fikk en struktur over tekstmaterialet, og en god oversikt over de mest sentrale temaene. Etter hvert som jeg jobbet meg gjennom datamaterialet ble noen kategorier og undertemaer slått sammen, i tillegg ble også nye kategorier utviklet.

For å utvikle kategoriene er det bruk det som Malterud (2012, s. 102) kaller for en tematisk, tverrgående og datastyrt analyse. Med tanke på at intervjuguiden min var tematisert etter mål fra Kjærlighet & Grenser, ga det meg et utgangspunkt for å kode materialet etter de samme temaene for å finne hovedtyngden i materialet. Målet var å sammenfatte informantenes fortellinger ved å finne de mest interessante forholdene og de meningsbærende enhetene som gikk igjen hos informantene, og videre utvikle nye kategorier ut fra det som faktisk forelå i datamaterialet. Av Malterud (2012) sies det at forforståelsen og forskerens egen referanseramme vil ha betydning for de kategorier som lages, da de er bestemmende for hva en oppfatter som relevant i svar på

problemstillingen. Ved gjennomgang og videre sortering, endte jeg opp med disse hovedkategoriene: «Om å forstå seg selv og sine foreldre», «Kontroll, beskyttelse og samarbeid», og «Alkohol og forebygging». Kategoriene er laget for å best mulig kunne strukturere og fremstille funn, og de har alle undertemaer som er nært knyttet opp til hovedfunn fra datamaterialet. I presentasjon av funn har jeg prøvd å holde meg innenfor de bestemte kategoriene, men man vil som leser likevel se at det er mange temaer som i stor grad henger sammen og at flere begreper og teorier står i forbindelse med hverandre.

3.5.2 Fremstilling av analysen

Både for å slippe unna mange gjentakelser, men også for at oppgaven skulle bli mest mulig lesbar og strukturert, valgte jeg å fremstille funn med en samtidig drøfting i lys av den faglige rammen og avhandlingens problemstilling. Valget om å samtidig ta for meg og diskutere relevante begreper og teorier her, har bakgrunn i at jeg hadde en forventning om det på denne måten ville gi en større nærhet til datamaterialet, og at funnene ville bli belyst på en tydeligere måte. I analysekapittelet tar jeg for meg én og én kategori og dets undertemaer, før jeg til sist presenterer en oppsummering med sentrale funn. Jeg har valgt å trekke fram hva jeg mener fremkommer som noen viktige elementer gjennom analysen, men også med bakgrunn fra den faglige rammen og metodekapittelet, i et etterfølgende kapittel kalt «Avsluttende drøfting». Her reflekteres det over relasjonen mellom ungdom og foreldre, og hvem et slikt universelt forebyggingsprogram som Kjærlighet & Grenser, når ut til.

I analysekapittelet benyttes direkte sitater hentet fra de transkriberte intervjuene. Dette bidrar til å styrke avhandlingens pålitelighet, samtidig som de belyser og illustrerer hovedpoeng i teksten (Malterud, 2012, s. 111). I flere av sitatene er det gjort små endringer for å bedre lesbarheten. Opprinnelig språk og uttrykk er beholdt for å tydeliggjøre informantenes meninger, men flere av sitatene og enkelte setninger er kortet ned. Symbolet «(...)» – indikerer at noe av sitatet er utelatt, mens «...» - antyder stillhet hos informanten. «[ ]» – innhold i skarpe klammer er egne kommentarer hvor det er betydning at noe tydeliggjøres for leser. Fra tid til annen blir særlig sitater fra

ungdomsinformantene i analysekapittelet satt i sammenheng. Dette for å utdype viktig diskusjon, da ungdommene gjerne tilføyer hverandre viktige elementer. Det forsøkes også forløpende i teksten å tydeliggjøres hvor et sitat kan stå som eksempel for mange, og dersom et sitat gjenspeiler noe sjeldent fra datamaterialet.

3.6 Datakvalitet

Grønmo (2004, s. 217) hevder at alle samfunnsvitenskapelige studier kan oppfattes som et produkt, og i likhet med andre typer produkter sier han at også vitenskapelige studier kan være av varierende kvalitet. At datamaterialet har en tilfredsstillende kvalitet, presenteres av Grønmo (2004) som en nødvendighet for at forskeren lykkes i å komme fram til analyseresultater som er både holdbare og fruktbare. Vitenskapsteoretiske krav gir oss derfor en indikator på hvordan forskning bør være, i tillegg til at de sikrer pålitelighet og mulighet for at studien kan kontrolleres og etterprøves av andre. Av Tjora (2010, s. 175) trekkes reliabilitet, validitet og overførbarhet fram som vesentlige krav en slik studie skal tilstrebe å holde. Videre belyses det hvordan jeg forstår disse kravene, og hvordan jeg mener de kommer til uttrykk i studien.

3.6.1 Studiens pålitelighet

Reliabilitet refereres av Grønmo (2004, s. 220) til datamaterialets pålitelighet og troverdighet. Han sier at reliabiliteten er høy dersom undersøkelsesopplegget gir pålitelig data, og at det er mulig å få tilsvarende resultater dersom det samme undersøkelsesopplegget benyttes til ulike innsamlinger av data om det samme fenomenet. Tjora (2010, s. 188) belyser *transparens* som et viktig krav knyttet til presentasjon av forskning, og betrakter dette som et middel til pålitelighet. Kravet om transparens innebærer at forskeren er så tydelig som mulig når det redegjøres for hvordan undersøkelsen er gjort, hvilke valg som er tatt og hvilke problemer som er oppstått.

Ved at jeg blant annet benytter direkte sitater i fremstillingen av funn, gjøres informantenes stemmer mer synlig for leseren. At det også redegjøres for hvordan

sitatene representerer forhold til det sagte som ikke blir sitert, bidrar det til å styrke avhandlingens troverdighet. Avhandlingens reliabilitet er videre ivaretatt ved at jeg har redegjort for, og reflektert over hvordan min egen posisjon har kunnet prege forskningsarbeidet. Gjennom et grundig utformet metodekapittel og en detaljert beskrivelse av intervjusituasjonene, vil jeg også hevde at leseren får et godt innblikk i hvordan forskningen er utført og hvilke valg som er tatt underveis i arbeidet.

3.6.2 Studiens gyldighet

Ifølge Tjora (2010, s. 179) brukes *validitet* for å anslå om de svarene vi finner i forskningen, faktisk er svar på de spørsmålene man stiller. Validitet handler om datamaterialets gyldighet for problemstillingen som skal belyses, og har dermed stor sammenheng med hvordan forskeren kommer fram til sine tolkninger fra dataen som foreligger (Grønmo, 2004; Thagaard, 2013). Videre sier Thagaard (2013, s. 204) at en studies validitet vurderes med henblikk på spørsmålet om resultatene av undersøkelsen representerer den virkeligheten som er studert. En studie har høy validitet når undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen gir data som er relevante for problemstillingen (Grønmo, 2004, s. 221).

Avhandlingens validitet er ivaretatt ved at grunnlaget for mine fortolkninger er redegjort for. Ved å redegjøre for egen forforståelse, henviser til relevant teori og ved å bruke direkte utsagn hentet fra datamaterialet, forsøkes det å legge til rette for at leseren skal få forståelse for de fortolkningene som er gjort. Det kan diskuteres hvordan validiteten kommer fram med tanke på min vide problemstilling, da den åpner for mange svar og ulike tolkninger. Dette er videre løst ved at jeg har latt empirien i stor grad være styrende for de resultatene jeg finner. I tillegg er intervjuguidene utarbeidet på bakgrunn av teori, samt Kjærlighet & Grensers adresserte mål for deltakerne. Dette bidrar til en form for veileder i analysearbeidet, og tydeliggjør resultatenes gyldighet. Hvilke metodevalg som er tatt underveis i arbeidet er også blitt forsøkt å grundig redegjort for. I tillegg får leseren gjennom den faglige rammen, et godt innblikk i hvilken relevant forskning avhandlingen er forankret i.

3.6.3 Studiens etterprøvbarehet og overførbarhet

Et annet viktig krav i vitenskapelige studier handler om at resultatene skal kunne etterprøves og kontrolleres av andre. Kravet om *intersubjektivitet* innebærer at alle forhold som har betydning for resultatet er så gjennomsiklige og åpne som mulig, slik at også andre har mulighet til å teste og kontrollere resultatene (Grønmo, 2004, s. 220 - 226). Malterud (2012, s. 96) viser til transkripsjon av data som et viktig og nyttig virkemiddel for å tilfredsstille en studies intersubjektivitet. Ved at analysen er gjort fra en håndgripelig tekst, kan analysearbeidet presenteres for innsyn av andre. I tillegg trekker Tjora (2010) og Thagaard (2013) *overførbarhet* fram som et sentralt mål ved kvalitativ forskning. Av Thagaard (2013, s. 210) beskrives forskerens fortolkning som grunnlag for overførbarhet, og at dette handler om funnenes gyldighet utover utvalget og konteksten i studien. I kvalitative studier er dermed overførbarhet knyttet til hvor relevant og anvendbar resultatene er også for andre sammenhenger (Tjora, 2010; Thagaard, 2013).

I avhandlingen er hele forskningsprosessen detaljert presentert, og særlig analysemetoden er forsøkt beskrevet så grundig som mulig i metodekapittelet. Fortløpende vises det til relevante kilder, referanser og sitater, noe som bidrar til at det for andre er enklere å finne igjen opprinnelsen til mine fortolkninger. I alt vil jeg hevde at dette bidrar til å styrke studiens etterprøvbarehet. Når det gjelder studiens overførbarhet, har jeg inngående redegjort for utvalget og mener at informantene og resultatene representerer forhold andre personer med samme eller lignende erfaring kan gjenkjenne seg i. I tillegg vil den teoretiske diskusjonen i belysning av funn bidra til å styrke studiens overførbarhet.

3.7 Noen viktige overveielser

Gjennom både intervjusituasjonene, transkriberingene og analysearbeidet oppdaget jeg flere utfordringer med prosjektet, og spesielt hvordan egne begrensinger kom til uttrykk i arbeidet. Ivaretagelse av de etiske hensynene og flere andre utfordringer er fortløpende beskrevet tidligere i kapittelet, men her sammenfattes noen av de mest sentrale

overveielsene som er gjort under arbeidet med avhandlingen. I tillegg tar jeg også for meg hvordan min egen forforståelse og posisjon kan ha påvirket studien.

Først og fremst vil den benyttede metoden ikke kunne fremstille noen generaliserbare funn, i form av at resultatene ikke vil kunne sies å være gjeldene for hele befolkningen. Utvalget mitt fører til forbehold når det gjelder studiens representativitet, da den tar utgangspunkt i relativt få informanter (Thagaard, 2013, s. 65). I tillegg var alle de fem foreldrene jeg intervjuet, foreldre som hadde deltatt mange ganger på samlingene til Kjærlighet & Grenser. De kan derfor sies å representere det Malterud (2012, s. 133) kaller for informasjonssterke deltakere. Hun oppgir at fokusgruppestudier ofte tiltaler deltakere som skiller seg fra gjennomsnittet og som er spesielt interesserte i temaet. Før rekrutteringsarbeidet begynte, hadde jeg allerede noen tanker om at ville være utfordrende særlig å få foreldre til å stille til intervju. Det ble delt ut invitasjoner til rundt femti foreldre, hvor fem av disse møtte til intervju. Ifølge Malterud (2012) får man ikke nødvendigvis noe bedre data av å inkludere informanter som verken er interessert i temaet eller i å bli intervjuet. Men det er av betydning at forskeren reflektere over hvorfor nettopp disse informantene ønsker å bidra, og hvilken betydning det får for studiens overførbarhet. Jeg har inntrykk av at foreldreutvalget mitt representerer alminnelige foreldre, i livssituasjoner som kan sies å være gjeldende for mange familier i Norge. De var alle foreldre til ungdom i 12-årsalderen, og de oppga alle bekymringer knyttet til ungdomstiden som barna var på vei inn i. De antydte i intervju at de hadde utbytte av programmet, men de var også kritiske til noen aspekter. Jeg ser i ettertid at det kunne vært av interesse om jeg i intervju hadde etterspurt nærmere hvorfor de valgte å stille til intervju, men dette ble dessverre ikke gjort.

Gjennom transkriberingen av alt materialet viste det seg at jeg flere ganger stiller informantene tvetydige spørsmål, særlig gjelder dette for intervjuene med ungdom. Det er beklagelig at jeg ikke selv oppfattet dette under intervjusituasjonene, da utslagsgivende datamateriale kan ha gått tapt på denne måten. Det finnes også flere tilfeller hvor jeg ikke benyttet meg av muligheten til å stille oppfølgingsspørsmål eller etterspørre en konkretisering av informantens svar. I tillegg til tapt data, kan det også tenkes at dette kan ha påvirket mine tolkninger av datamaterialet. Jeg kan derfor ikke

være helt sikker på om mine forståelser og antakelser er akkurat hva informantene har forsøkt å formidle under intervju. Dette kunne videre vært løst ved at transkriberingen av hvert enkelt intervju ble gjort relativt kort tid etter intervjuet var foretatt, og før neste intervju skulle finne sted. Men som tidligere nevnt, var ikke dette en mulighet for den skolen jeg samarbeidet med for å rekruttere informanter.

3.7.1 Refleksjon rundt egen posisjon og forforståelse

Av Thagaard (2013, s. 19) sies det at både forskeren og informantene påvirker forskningsprosessen på ulike måter. Hun forklarer dette videre med at forskerens nærvær har innflytelse for hvordan datainnsamlingen forløper på den måten at hva informantene sier og bidrar med, er knyttet til hvordan informantene oppfatter forskeren. Thagaard (2013) tydeliggjør videre at det med hensyn til studiens resultater og kvalitet, er av betydning at forskeren reflekterer over hvordan informantenes atferd og måter å snakke om sin livssituasjon på, kan være preget av forskerens tilstedeværelse. Likeså er refleksjon av forforståelse viktig i denne sammenheng. Av Dalen (2011, s. 16) beskrives forforståelse som bestemt av forskerens meninger og oppfatninger man på forhånd har om det fenomenet som skal studeres. I hvilken grad forskeren er bevisst egen forforståelse til det fenomenet eller de forhold som forskes på, har betydning for hvordan en videre oppfatter og fortolker informantenes opplevelser og uttalelser. Thagaard (2013) presiserer den avgjørende betydningen av at forskeren presenterer sitt ståsted og sin forforståelse, slik at leseren har mulighet til å vurdere de valgene og tolkningene som er gjort i studien.

Det er som forsker nærmest umulig å være helt nøytral gjennom intervju- og analyseprosessen, når det velges teoretisk tilnærming, og for hvilke forskningsfunn man velger å trekke fram (Thagaard, 2013). Min forforståelse og forhåndsbestemte antakelser vil hele tiden påvirke denne prosessen. Ved første betraktning, hadde jeg en tanke om at min forforståelse på ingen måte kunne prege studien, da jeg skulle forske på et felt jeg ikke hadde noe erfaring med fra før. Etter kort tid forstod jeg at selv om jeg ikke hadde vært deltaker i et rusmiddelforebyggende program, hadde jeg likevel med meg noen perspektiver og erfaringer som kunne prege hvordan jeg tolket informantenes uttalelser.

Med en sosialfaglig utdannelse til grunn, i tillegg til selv å ha erfart både vennepress, drikkepress og en utfordrende kommunikasjon med egne foreldre som ung, utgjorde dette noen forhåndsbestemte antakelser om at utforskning av alkohol er noe som hører ungdomstiden til. Jeg hadde en forforståelse om at blant annet utprøving og smaking av alkohol, utskifting av venner, og krangling med foreldre var en naturlig del av det å være ung. Så selv om jeg skulle intervju mennesker om noe som for meg var helt ukjent, hadde jeg likevel med meg noen verdier, perspektiver og holdninger i møte med informantene. Mest sannsynlig har disse holdningene også preget hvilke teorier jeg har valgt å bruke, og hvordan arbeidet med analyse og fortolkning har forløpet seg i studien.

Ved at jeg sammen med foreldre og ungdom deltok på flere av samlingene til Kjærlighet & Grenser, kan det hevdes at jeg på denne måten fikk en tilknytning til det miljøet som studeres. Thagaard (2013, s. 206) sier at en slik tilknytning både kan være en styrke og en begrensning, og at det for studiens kvalitet er viktig at forskeren oppgir sine refleksjoner om dette. I og med at jeg hadde satt meg godt inn i programmet, og gjennom å delta på både programmets eget instruktørkurs samt samlingene ved skolen, hadde jeg på forhånd av intervjuene utarbeidet noen egne meninger om programmets funksjon. Det kan derfor tenkes at jeg i mitt analysearbeid var mindre åpen for nye nyanser og andre typer erfaringer, og det ville være en fare for at jeg kunne overse viktige betraktninger som ikke samsvarte med min egen forståelse. Men denne tilknytningen kan også ha bidratt til at jeg hadde et større grunnlag for å sette meg inn i, og forstå de erfaringene informantene delte i intervju. På bakgrunn av dette har jeg under analysearbeidet forsøkt å være så nøytral som mulig, og tilstrebet å la empirien styre når det gjelder blant annet utviklingen av kategorier og hvilke teoretiske perspektiver som benyttes i diskusjonen av funn.

Også under intervjusettingene ble det viktig at jeg tilstrebet en åpen rolle som utlyste fortrolighet. Siden jeg hadde deltatt ved flere av Kjærlighet & Grensers samlinger med ungdommene på skolen, var det en stor fare for at de kunne se på meg som en lærer eller en voksenperson med mye mer autoritet enn hva jeg egentlig hadde. Og det kunne dermed være en fare for at ungdommene i intervju ville fortelle meg det de trodde jeg ville høre. Thagaard (2013, s. 116) sier at for å kunne vurdere om informantene opplever

seg som underordnet i forhold til forskeren, og utformer svarene sine etter hva de tror forskeren vil høre, bør forskeren bruke tid på å merke seg hvordan det virker som informantene håndterer intervjusettingen. I alle ungdomsintervjuene opplevde jeg ungdommene som aktive og lite sjenerte. De var ikke redde for å ta ordet, og diskusjonene i alle gruppene hadde god flyt. Jeg hadde tatt noen forholdsregler som handlet om å intervju ungdomsinformantene i mindre grupper, og jeg brukte god tid i starten av hvert intervju på å introdusere prosjektet. Etter intervju med ungdom satt jeg igjen med et inntrykk av at de hadde tatt intervjuet seriøst, og at de synes det var spennende og gøy å gjøre noe annerledes i en skolehverdag. Jeg deltok også på et par av foreldresamlingene til programmet. Her var jeg mindre aktiv, og hadde i større grad en rolle som observatør. Jeg fikk heller ikke noen indikasjoner på at foreldrene følte seg underordnet i intervjusituasjonen. I introduksjonen av intervjuet prøvde jeg så godt det lot seg gjøres å fremstille meg selv som en nysgjerrig student, og at det var deres personlige erfaringer som var interessante for meg. Foreldrene ga positive tilbakemeldinger etter intervjuet, og de ga uttrykk for at det var spennende å reflektere om ulike forhold ved programmet i en slik setting som dette.

4 Resultatdel: Forståelse, Beskyttelse og Forebygging

Så langt har jeg behandlet avhandlingens grunnlag gjennom å vise til tidligere forskning, teoretiske perspektiver og metodevalg. I dette kapitlet skal den faglige og teoretiske rammen settes i forbindelse med datamaterialet fra forskningen. Her presenteres mine hovedfunn, hvor teoretisk og forskningsmessig tilnærming blir satt i sammenheng med problemstillingen og diskutert i lys av empirien. En gjengivelse av oppgavens problemstilling er derfor nødvendig:

«Hvilke opplevelser og erfaringer har det rusmiddelforebyggende programmet Kjærlighet & Grenser gitt deltakerne?»

Ved å søke etter informantenes erfaringer og opplevelser endte jeg opp med et omfangsrikt datamateriale. Det som utgjorde de mest interessante funnene, og som tydelig viser informantenes opplevelser og erfaringer med programmet, handler om forhold knyttet både til enkeltpersoner og forhold vedrørende foreldre og familier for øvrig. Av denne grunn blir funn fremstilt og redegjort for gjennom tre hovedkategorier med undertemaer hvor jeg forsøker å gå i dybden av hvert tema, alt for å hjelpe i besvarelsen av problemstillingen. De tre hovedkategoriene er som følger: «Om å forstå seg selv og sine foreldre», «Kontroll, beskyttelse og samarbeid» og «Alkohol og forebygging». Kapitlets første del tar i hovedsak for seg funn fra ungdomsintervjuene, mens kategori nummer to har hovedfokuset rettet mot funn som fremkom gjennom intervjuet med foreldre. Likevel finnes det sammenheng mellom disse to kategoriene, og sitater hentet fra begge informantgruppene brukes noen ganger om hverandre for å belyse viktige momenter. Den siste kategorien har imidlertid bakgrunn fra begge informantgruppens erfaringer og holdninger, og er knyttet til det som gjelder alkohol og rusmidler for øvrig.

4.1 Om å forstå seg selv og sine foreldre

Kjærlighet & Grenser er et program som i hovedsak retter seg mot familier. Men det holder også et viktig fokus på enkeltindividene som deltar, og særlig gjelder dette for

ungdomsdeltakerne (Tangen & Knutheim, 2009). I intervju med ungdomsinformantene var individfokuset derfor sentralt. Her var jeg undrende til hva de unge selv mente de hadde lært fra programmet og hvilke synspunkter de hadde om temaene programmet tar opp. Jeg var også interessert i å finne ut hvilke tanker de hadde om foreldredeltakelse og om de trodde foreldrene hadde noe utbytte av å delta i et slikt program. I intervjuene ble forståelse av- og kommunikasjon med foreldre fremhevet som et sentralt element. I tillegg oppga de unge flere forhold i programmet som de satte i sammenheng med egen hverdag og fremtid. I analysen av datamaterialet fremkom «De unges beskrivelse av forholdet de har til sine foreldre» og «Utfordringer og fremtid» som underkategorier til denne delen.

4.1.1 De unges beskrivelse av forholdet de har til sine foreldre

Frønes (2013, s. 88) hevder at evnen til å se andres perspektiver krever både likhet og at man klarer å identifisere seg med den andre parten. Han sier at unge i tidlig tenårene kan ha vansker for å sette seg inn i voksnes perspektiver og situasjoner, da de i større grad identifiser og sammenligner seg med andre unge. Kjærlighet & Grenser legger opp til at familier som deltar skal arbeide med nettopp å få en bedre forståelse av den andre parten. Et sentralt mål ved programmet handler om at de unge skal få en økt forståelse for at grensesetting er nødvendig, og at både foreldre og ungdommer er bevisste forholdene som ligger til grunn for de ulike reglene som fastsettes (Tangen & Knutheim, 2009). Med andre ord får de unge gjennom deltakelse i programmet noen redskaper som kan hjelpe dem i å bedre forstå foreldres synspunkter og perspektiver. Det ble av interesse å utforske dette nærmere i intervju med ungdommene. Under ungdomsintervjuene var jeg derfor undrende til om de hadde regler de måtte forholde seg til hjemme, og om de i så fall forstod hvorfor foreldrene hadde satt disse reglene. To jenter har følgende å si om dette:

«Vi har liksom alltid skjønt hverandre. Jeg skjønner poenget med hvorfor jeg må komme hjem til den tiden (...). Du skjønner jo at de [jentas foreldre] vil at du skal komme hjem før det blir mørkt. Det er jo bare logisk.»

Den andre jenta ser dette i sammenheng med programmet, og kommenterer følgende:

«Jeg forstår dem av og til, men jeg skjønner jo liksom at det kan være lurt med noen regler. (...) Jeg skjønner egentlig mye bedre nå etter programmet hvorfor jeg må ha de reglene jeg har.»

Det vises gjennom disse sitatene at informantene mener de har forståelse for reglene foreldrene har satt for dem. I intervju utdyper ikke ungdommene noe særlig om hva som er grunnen til dette, men de forteller at noen av reglene forekommer som logiske for dem. De viser til regler om innetid og leggetid, og sier at de forstår disse også ut fra egen erfaring. De har selv prøvd å legge seg sent før en skoledag, og har erfart at dette ikke har fungert godt dagen etter. Flere av reglene har de altså kjennskap til virkningene som foreligger dersom man bryter dem. En jente sier som vist, at hun etter deltakelse i Kjærlighet & Grenser har fått en større forståelse for bakgrunnen til flere av reglene hun må følge hjemme. En mulig årsak til dette kan være at hennes foreldre har deltatt aktivt i programmet, da programmet oppfordrer foreldre til å diskutere regler med sine barn, og at de unge skal få være med i de beslutninger som tas. Men selv om informantene virker til å være gode på å sette seg inn i de voksnes synspunkt, kan det ikke antas at det Frønes (2013) sier om at ungdommer har vansker for å skjønne de voksnes perspektiver, ikke stemmer. Men det kan indikere at ungdomsinformantene har foreldre som ser viktigheten av å ta med barn i bestemmelser som tas i hjemmet, og at de er åpne for diskusjon slik at ungdommene har inntrykk av at de selv har god innsikt i forhold som gjelder seg selv og ens foreldre. Det kan tenkes at dette har bakgrunn fra læring ervervet gjennom Kjærlighet & Grenser, men det vites ikke eksplisitt.

Det ble også av betydning å finne ut om de unge har opplevd noen forskjeller i hvordan foreldrene forstår dem og deres perspektiv etter programmet var over. I intervju beskriver ungdomsinformantene at de har foreldre som lytter til dem, og som forstår dem. En jente forteller at hun alltid har oppfattet det som at hun er blitt forstått hjemme, og sier det slik:

«Jeg føler at mamma og pappa ser alltid, de skjønner alltid hvorfor jeg vil noe liksom. De klarer å se ting fra mitt perspektiv.»

Før en annen informant angir å ha opplevd dette på en annen måte:

«De forstår faktisk litt mer nå (...) jeg har merket at de kanskje har skjont meg litt mer nå, de hører kanskje mer på meg.»

Gjennom intervju beskriver flere av informantene et forhold til egne foreldre som virker å være preget av gjensidig forståelse og anerkjennelse. Selv om en ungdom sier at det har vært en liten endring etter programmet på dette området, oppgir de aller fleste informantene at foreldrene alltid har vært gode på å sette seg inn i deres meninger og perspektiver. I og med at ungdomsinformantene uttrykker at de forstår foreldrene sine, at de forstår hvorfor de må forholde seg til gjeldende regler, og at de også føler seg forstått av sine foreldre, blir det aktuelt å se nærmere på det som Frønes (2016) og Sommer (2014) kaller en *forhandlingsfamilie*. I en forhandlingsfamilie blir barn og unge tatt med i diskusjoner som angår dem. Selv om foreldrene fortsatt har den autorative kraften i beslutningene, blir de unges stemme hørt og tillagt vekt (Frønes, 2016, s. 77). Gjennom forhandling og inkludering blir familien sammen enige om for eksempel inne- og leggetider, og de unge blir gitt grundig forklaring i hvorfor foreldrene mener de aktuelle reglene skal være gjeldende (Frønes, 2016; Sommer, 2014, s. 153). Ifølge Sommer (2014, s. 154) har inkludering og deltakelse i diskusjoner og beslutningsprosesser mye å si for barn og unges utvikling av kognitiv og sosial kompetanse. Det har vist seg at forhandlingserfaringer i oppveksten har gitt unge større grunnlag for å forstå andre, samt å bedre forstå egne valg. Derfor kan det hevdes at barn fra en forhandlingsfamilie har lettere for å stå opp for seg selv, og at disse barna gjerne også har utviklet noen gode redskaper for å bedre stå imot vennepress.

Ungdomsinformantene gir uttrykk for at de har aksept for de fastsatte reglene, og at de har foreldre som er lydhøre for deres synspunkter. Det vises gjennom overnevnte utsagn at de har forståelse for hvorfor det er viktig å følge foreldrenes bestemmelser, og det antydes av en informant at Kjærlighet & Grenser har bidratt til denne forståelsen. Med

tanke på dette er det derfor rimelig å anta at ungdomsinformantene har fått være med på å diskutere regler og forhold som gjelder for dem selv og familien for øvrig, og at ungdommene muligens kan ha bakgrunn fra en slik forhandlingsfamilie som vektlegger barns stemmer. Dette begrunnes også i et utsagn fra en mor under foreldreintervjuet, hvor det fremkommer at de i familien tillater rom for diskusjon når det gjelder regler:

«Innetid og sånne ting er hos oss i hvert fall ikke akseptabelt å bryte. Det er visse regler vi i familien har bestemt sammen, og det gjelder for alle barna våre. I helgene så er det alltid rom for diskusjon, hvis de skal på aktiviteter eller noe (...). Men innetid, det er vi enige om.»

Dette gir oss dermed en indikasjon på at dagens ungdommer har innflytelse i hjemmet, og at dette er et sted de får uttrykt sine meninger. Det vises at det er rom for forhandlinger, men at det likevel er foreldrene som sitter med beslutningskraften. Sommer (2014, s. 153) sier at forhandling brukt for å inkludere og samhandle med barn er et relativt nytt fenomen, med lite forskning på. Det kan derfor ikke påstås at alle unge lever i en familie hvor forhandling er hovedregelen. Men foreldres inkludering er likevel en viktig faktor for barn og unges utvikling, i tillegg til at det bidrar til økt stimulering av refleksjon hos barn. Hos Sommer (2014) handler blant annet begrepet forhandlingsfamilie om at barn blir sett og hørt, og jeg har plassert dette i sammenheng med informantenes opplevelse av å bli forstått av sine foreldre. I fare for å gjenta meg selv, kan de unges erfaringer knyttet til om de forstår foreldrene sine, samt føler seg forstått, oppsummeres med et sitat fra en jente fra et av ungdomsintervjuene:

«Ja, de skjønner meg mer. Og jeg skjønner dem. (...) Men det er vanskelig, liksom å prate med dem ...»

Informanten forteller kort og konsist at foreldrene forstår seg på henne og at hun forstår dem, og mener at dette er et resultat av at hun og foreldrene har deltatt i Kjærlighet & Grenser. Jentas utsagn representerer også overgangen til et annet interessant forhold ved datamaterialet. Nemlig i hvor stor grad de unge følte de kunne prate med foreldre

om saker som opptar dem i hverdagen. En informant prater om hvordan man kan håndtere problemer og utfordringer som oppstår, og beskriver det slik:

«(...) eller så kan du gå til foreldrene dine. Det er kanskje litt vanskelig å snakke med dem, fordi det er noen av de nærmeste personene. Det kan være vanskelig å snakke med dem om alt. Selv om de er de nærmeste, det er det som er litt rart ... Jeg velger ofte å snakke om ting med venner i stedet for liksom.»

Et sentralt mål i Kjærlighet & Grenser handler som tidligere nevnt om å øke de beskyttende faktorene hos ungdom, og det tar i denne sammenheng sikte på å blant annet fremme en støttende og positiv foreldrepraksis (Bjørknes, 2011). Ungdomsinformantene gir i intervju likevel inntrykk av at de har vanskeligheter for å prate med foreldrene sine om alt som foregår i deres liv. De beskriver foreldre som lytter til dem, men at det finnes en barriere som stopper ungdommene i å dele sine bekymringer med foreldrene. Øia og Fauske (2010, s. 188) tar for seg Ung i Oslo undersøkelsen fra 2006, hvor ungdommer i alderen 14 – 17 år blant annet ble spurt om hvem de ville gå til for å søke veiledning og råd. Når det gjaldt hjelp til valg av utdanning, scoret alternativene «mor» og «far» klart høyest. Mens når de unge fikk spørsmål om hvem de ville gått til med personlige problemer, svarte nesten alle jentene og over halvparten av guttene i studien at de ville foretrukket å gå til venner fremfor foreldre. Dette fenomenet kan ses i sammenheng med ungdommers løsrivningsprosess beskrevet hos Helgesen (2011, s. 192). Han sier at unge i tenårene har behov for å distansere seg fra foreldrene, og at venner kan fungere som betydningsfulle emosjonelle støttepersoner under denne prosessen. Tatt i betraktning ungdomsinformantenes alder, kan det tenkes at de er på vei inn i nettopp en slik løsrivningsfase. Av Aagre (2014, s. 53) blir ungdomstiden beskrevet som en tid der de unge identifiserer seg med andre jevnaldrende, og at man ofte føler seg tryggere i både kommunikasjon og sosialisering med de nærmeste vennene, sammenlignet med ens foreldre. Dermed betyr det nødvendigvis ikke at mine informanter har foreldre som ikke opptre støttende og åpne for deres problemer. Slik jeg ser det, kan dette handler mer om ungdommenes ønske om å åpne seg for noen som er likestilte og som har lettere for å sette inn i ens tanker og eventuelle utfordringer, slik som jevnaldrende gjerne har bedre forutsetninger for.

4.1.2 Utfordringer og fremtid

I intervju med ungdommene fremkommer det mange utsagn hvor de beskriver egne synspunkter om programmet, og hvordan erfaringer de har gjort seg kan knyttes opp mot eget liv. De forteller at de gjennom deltakelse i Kjærlighet & Grenser har lært mye nytt, og at de har fått en større forståelse knyttet til ulike ungdomsutfordringer og hvordan de kan håndtere slike vanskeligheter. De sier også at selv om programmet var mest gøy, forstod de alvorlighetsgraden i temaene som ble tatt opp. En jente sier det på følgende måte:

«Det var fint å lære om noe nytt, om hva som skjer når vi blir eldre. Det var fint å lære om, før man gjør det liksom, eller det skjer. Om alkohol og (...) det var mye jeg ikke visste fra før.»

En gutt følger opp med:

«(...) det var ting som jeg ikke pleier å tenke på liksom, og vi pleier ikke å snakke så veldig mye om de tingene (...) det var alvorlig liksom ... Og viktig.»

Sitatene over viser at Kjærlighet & Grenser kan ha bidratt til å øke ungdommenes bevissthet om temaer som angår dem selv, og at de nå er på vei inn i en tid som fører med seg forandring og endringsprosesser. Det som er interessant gjennom intervju med ungdommene, er når jeg tidlig i intervjuene etterspør hva de konkret har lært fra programmet, og hva de har tenkt mest over i ettertid. Gjennomgående i alle de tre intervjuene vises det at forhold knyttet til alkohol, vennepress og fremtid er noe de er opptatt av. For meg ble det derfor av betydning at jeg reflekterte over hvorfor nettopp dette åpenbarte seg som så viktig for ungdommene. Jeg har tidligere nevnt at Frønes (2016) beskriver starten av ungdomsårene som spesielt sårbar. Han sier at for ungdom i 12-14-årsalderen står behovet for å teste grenser og et ønske om å løsrive seg fra foreldre, sentralt. Kvello (2008, s. 172) hevder at ungdomstiden handler om selvstendigjøring, og at dette vil innebære en del brytninger. Utforskning og utvikling av

livsstil og identitet, men også nysgjerrighet rundt rusmidler og seksualitet preger denne perioden. Dette antydes også av Helgesen (2011), og han viser til en økende betydning av jevnaldrende og trygge vennskap i denne løsrivningsprosessen. Utvikling av identitet betyr mange ganger en utbytting av venner, noe som kan være svært sårbart for den enkelte ungdom. Gjennom vennskap får man gjerne den anerkjennelsen og tilhørigheten ungdommer ikke ønsker å hente hos foreldrene sine (Helgesen, 2011, s. 192). Å utsettes for uønsket press fra sine nærmeste, i form av for eksempel alkoholprøving eller testing av andre voksne aktiviteter, kan altså medføre en risikofylt posisjon for en allerede sårbar ungdom. Med dette som bakgrunn, i tillegg til informantenes overnevnte utsagn og alder, kan det derfor hevdes at ungdomsinformantene nettopp befinner seg i, eller er på vei inn i, en endringsfase hvor nysgjerrigheten rundt for eksempel alkohol står sentralt, og hvor vennskapskretsen står i fare for å byttes ut.

Videre diskuterer to informanter sitt eget og medelevenes læringsutbytte noe mer utfyllende, og knytter det til videre fremtid slik:

«Det kommer jo an på valgene man tar. (...) Man tenker jo, håper jeg, på det vi har lært om konsekvenser og sånt. Nå vet vi hvorfor det ikke er lurt å drikke alkohol eller røyke før man er atten, og vi har lært at vi skal være forsiktige [på internett]. (...) man begynner jo å tenke på fremtiden liksom allerede nå. Jeg vil ikke ha en dårlig fremtid ... Så jeg tror det forbereder oss litt mer kanskje.»

Den andre informanten kommenterer følgende:

«(...) alle har liksom ikke tatt programmet på alvor da, for de har ikke klart å forestille seg hvor dårlig det kan bli.»

Før den første igjen kommer med sitt synspunkt om dette:

«Men man har jo fortsatt lært noe, og skjønt ting bedre. Vi har fått sett ting fra andre perspektiv liksom. Så man vet hva man skal gjøre i situasjoner man kan komme opp i.»

Det vises at de unge har reflektert over egen fremtid, og at de mener at programmet gjennom bevisstgjøring og læring av konsekvenser, har hjulpet dem å bli mer forberedt på de videre ungdomsårene. En av informantene sier at han likevel har vanskeligheter med å tro at alle ungdommene har forstått alvorlighetsgraden i de ulike temaene programmet tar opp. Dette kan forklares med at de unge gjerne opplever det å røyke eller drikke alkohol som fjernt fra deres livsverden. Dette gir mening i henhold til informantenes unge alder, da det ifølge Øia (2013, s. 16) er først i 15-årsalderen gjennomsnittlig alder for alkoholdebutering er. For ungdommer som deltar i Kjærlighet & Grenser kan det være utfordrende å helt skjønne de alvorligste konsekvensene av alkoholbruk og avhengighet. Dette er noe de gjerne har lite kjennskap til og kunnskap om fra før, og kan dermed ha vanskeligheter med å forestille seg at dette er noe som kan berøre dem. Dette understrekes også av Fekjær (2011, s. 328) hvor han hevder at skremselspropaganda har fungert dårlig når det gjelder rusforebygging i skole. Han sier at å invitere en «utslått» alkoholiker for å avskrekke ungdom, har vist seg å være lite effektivt, da ungdom ikke kan identifisere seg med situasjonen. Videre forklarer han at når man skal opplyse ungdom om risikoen ved alkohol og rus, må søkelyset rettes mot kortsiktige skadevirkninger og gjerne på en måte som setter inntrykk hos de unge. Her har blant annet interaktiv undervisning vist seg å være mer effektiv enn vanlig tavleundervisning (Fekjær, 2011). Kjærlighet & Grenser bruker blant annet filmsnutter, lek og diskusjon for å opplyse ungdommer om motiver, bruk og konsekvenser av alkohol og narkotika, og man kan derfor si at programmet er interaktiv. Selv om den ene informanten utviser noe skepsis til om programmet egentlig når ut til alle som deltar, sier flertallet av informantene i intervju at de mener alle bør ha lært noe av programmet. En jente oppsummerer hennes tanker om dette slik:

«Vi har jo alle lært en del. Men vi kommer nok til å glemme mye når vi står oppe i det. Men liksom, jeg tror mange er mer bevisste og klar for ungdomsskolen nå.»

Sitatet over viser en jentes forståelse av Kjærlighet & Grenser som et fungerende forebyggingsprogram. Gjennom hennes beskrivelse får man en indikasjon om at ungdommene er blitt gjort mer klar for ungdomstiden og aktuelle ungdomsutfordringer.

Som de unge selv sier; de har fått både nye perspektiver og lærdom gjennom deltakelse, som de kan ta med seg videre inn i tenårene.

4.1.2.1 *Digitale plattformer og sosialt nettverk*

Bjørkeng (2011, s. 18) sier at man som ung i dag, er utenfor dersom man ikke er digitalt aktiv. Han viser til en undersøkelse fra 2010 som fant at bare én prosent av norske barn ikke hadde tilgang til internett hjemme. I dag kan det tenkes at denne prosentandelen er enda mindre. Sosiale medier har en sentral plass i ungdommers hverdag, og store deler av de unges kommunikasjon foregår nå over nett (Frønes 2016; Krokan, 2008). Eckhoff (2019) viser til en skole på Østlandet hvor kontaktlærere bekymrer seg for de unges nettbruk. Lærerne har blitt kjent med at de unge gjennom bruk av digitale medier, tar til seg et vokabular som ikke forenes med hvordan ungdom bør prate med hverandre. De opplever at de unge bruker banneord og andre sjenerende uttrykk i sin dagligtale, at de tar med seg konflikter fra sosiale plattformer inn i skolehverdagen, og mener at dette tar fokuset bort fra viktig skolearbeid. Under en av Kjærlighet & Grensers foreldresamlinger som jeg deltok på, viste dette seg som et tema som også opptok foreldrene. Jeg hadde etter denne kvelden notert meg flere bekymringer rundt de unges bruk av digitale medier, hvor flere av foreldrene påpekte nettopp språket som blir brukt i disse plattformene. Dermed var dette noe som også ble sentralt å utforske nærmere under ungdomsintervjuene. En av ungdomsinformantene er opptatt av at digitale medier og virkelighet er to forskjellige verdener, og sammenligner digital og muntlig samhandling slik:

«(...) men når du er på internett eller meldinger da, så er det mye lettere å si stygging enn i virkeligheten. Fordi du tør ikke å gå bort til den personen og si det du hadde tenkt å skrive. Men da er man liksom helt forskjellige steder.»

Denne informanten belyser de unges forståelse for at internett ikke er det samme som virkelighet, og anerkjenner at det er mye enklere å skrive noe slemt, enn å si det personlig til noen andre. Det kan hevdes at mulige årsaker til hvorfor det er slik, er at man gjennom digitale medier har mulighet til å være anonym, og at man heller ikke ser hvordan

mottaker reagerer på det sagte (Bjørkeng, 2011, s. 116; Frønes, 2016). Et sentralt mål i Kjærlighet & Grenser handler om ungdommenes bruk, muligheter og farer ved de digitale mediene. Her blir det fokusert på hvordan man opptrer på nett, og hvilke ansvar man har gjennom bruk av de digitale og sosiale mediene (Bjørknes & Kuposov, 2018). Det vises gjennom intervju med ungdom at de er oppmerksomme over hva de ser på nett, og at de vet hva som er akseptabelt og ikke. En jente beskriver det slik:

«(...) jeg har sett youtubere som har fått hatkommentarer på videoene sine. Og det er egentlig ganske dumt. Folk er ikke snille med hverandre på internett.»

Før en gutt foreslår hva man selv bør tenke gjennom før man skriver eller legger ut noe offentlig:

«Er det her noe jeg vil at de nærmeste skal se (...) da kan du gjøre det, men hvis ikke så bør man ikke skrive eller gjøre det. Man bør tenke seg om flere ganger (...). Man bør tenke hvordan man selv hadde taklet det, sette seg inn i andres perspektiv først liksom, det er jo bare logisk å gjøre.»

Det fremkommer fra ungdomsinformantene at de har god kontroll på hva som er grei og ugrei oppførsel på nett. De er bevisste på fenomenet digital mobbing, og vet at det er noe som foregår både blant kjent og ukjente. Bjørkeng (2011, s. 120) og Frønes (2013) påstår at barn og ungdom ikke er i stand til å tolke eller forstå andres følelser like godt som voksne gjør, da området i hjernen som fortolker andres signaler og følelser ikke er ferdigutviklet før i 20-årene. Selv om dette godt kan stemme, vil jeg likevel hevde at ungdomsinformantene er bevisste på konsekvenser av å såre andre. Det kommer fram gjennom intervjuene at de har reflektert over hva som er god nettskikk, og at de vet hvordan de skal opptre overfor både venner og ukjente på nett. Sitat fra gutten over bekrefter dette, da det viser at ungdommene har tatt i bruk metoder for å forhindre at noen blir såret over hva man skriver gjennom digitale medier. Videre forteller en jente hvordan Kjærlighet & Grenser har påvirket hennes bruk av de digitale mediene:

«Ja, jeg har kanskje blitt litt mer obs på hvis det skjer noe dumt på internett (...). Jeg tenker mer over det nå [etter programmet], at folk kan faktisk bli såret. Jeg er blitt litt mer forsiktig nå.»

Ungdommene forteller at de etter deltakelse i Kjærlighet & Grenser er blitt gjort mer observante på både hva de driver med, hva de selv skriver og hva de ser andre skriver på internett. De har lært seg å identifisere ugreiheter, og gir i intervju flere eksempler på hvordan de har håndtert situasjoner de har vært borti etter programmet var over. De opplever å være mer påpasselige og forsiktige. I forståelsen av barn og unges bruk av digitale medier, er det av betydning at man forstår hvor stor innflytelse denne bruken har for de unges sosiale samspill. Denne teknologien utgjør en viktig forbindelse til venner, øvrige jevnaldrende og den unges familie (Bjørkeng, 2011, s. 117). Dermed utgjør digitale medier også store fordeler for de unge. En av ungdomsinformanter beskriver det på følgende måte:

«Vi er jo ganske mye sammen i fritiden da, vi finner jo på mye sammen. Men man finner jo ut hva man skal gjøre, gjennom sosiale medier eller meldinger da. Fordi det er det enkleste (...) det er sånn man holder kontakt med hverandre (...). Det er ganske kjekt å ha de mulighetene vi har.»

Før en gutt tilføyer hvilken betydning mobiltelefonen har for han:

«(...) hvis jeg liksom hadde blitt tatt fra mobilen i en uke eller noe da. Da hadde jeg følt meg skikkelig ensom og utenfor.»

Disse uttalelsene gjenspeiler hvordan Frønes (2016, s. 121) vektlegger innflytelsen de digitale mediene har over ungdommers liv. Informantene forteller i intervju at de er sterkt knyttet til mobilen sin og de sosiale mediene. De bruker plattformene for å holde seg oppdatert med jevnaldrende, og for å holde kontakt med venner og familie. Ungdommene uttrykker at mobilen gjør hverdagen enklere for dem, og at dette er i positiv forstand. Frønes (2016) sier at når ungdom organiserer store deler av livet sitt over mobilen, endres samværsmonstre og nye vaner dannes. Digitale medier fører til at

man alltid er tilgjengelig for andre, man kan lett komme i kontakt med de man søker, og man har mulighet til å stifte nye bekjenskaper over internett (Øia & Fauske, 2010, s. 227). Øia og Fauske (2010) undrer seg over den sosiale meningen og betydningen ungdommers omfattende bruk av digitale medier gir, og mener mobiltelefonen og internett bidrar til nye former for avhengighet. De som ikke har eller bruker mobiltelefonene sine aktivt, står også i fare for å bli isolert og holdt utenfor når det for eksempel gjelder planlegging av sosiale sammenkomster. Av Øia og Fauske (2010) hevdes det at det er nettopp dette som kan være den underliggende årsaken til hvorfor dagens unge er så opptatt av å alltid være på nett og tilgjengelige gjennom sine mobiltelefoner.

Den tidligere nevnte skolen på Østlandet, som var bekymret over de unges bruk og språkbruk i digitale medier, iverksatte en to-ukers «offline» periode i håp om å bedre problemet, og oppfordrer andre skoler til å gjøre det samme (Eckhoff, 2019). Ungdomsinformantene forteller i intervju at det hadde vært utfordrende for dem å ikke kunne bruke mobiltelefonene sine over lenger tid. De hadde følt seg både ensomme og utenfor, og flere påstår at de hadde gått glipp av et viktig sosialt liv. Det kan derfor hevdes at de unge opplever mobilen som en stor trygghet, selv om bruken av den og de ulike digitale plattformene, utgjør både bekymring og glede for dagens unge.

4.2 Kontroll, beskyttelse og samarbeid

Slik jeg oppfatter det, er særlig forhold relatert til kontroll og beskyttelse gjennomgangstemaer i datamaterialet fra foreldreintervjuet. Dette handlet i stor grad om hvilke tanker og meninger foreldrene oppga om hva barna skal beskyttes mot, hvilke grenser de i denne sammenheng anså som fundamentale og hva de mente ungdommene var modne for. I dette intervjuet var jeg i tillegg interessert i å finne ut hvilke tanker de hadde gjort seg om foreldresamarbeid, da Kjærlighet & Grenser blant annet har et mål om at programmet skal bidra til at foreldre blir bedre kjent, og oppmuntrer i denne sammenheng til samarbeid om regler og andre forhold som gjelder ungdommene. Under gjennomgåelse av datamaterialet fremkom «Bekymring og beskyttelse», og «Foreldrenettverkets betydning» som underkategorier til denne delen.

4.2.1 Bekymring og beskyttelse

Foreldreinformantene forteller i intervju at de er godt fornøyde med programmet og at utbytte har vært stort. Flere sier at de valgte å prioritere deltakelse i programmet på tross av en travel hverdag. Gjennomgående angir mange av informantene at programmet har fungert som en oppvekker. At de har fått en påminnelse om hvordan det er å være ung, og hva de kan forvente fra sine egne ungdommer når de nå skal videre inn i ungdomsårene. En mor beskriver eget utbytte og bevisstgjøring slik:

«(...) litt påminnelse om at ungdommene våre ikke bare er små barn, men at de begynner å komme inn i en annen fase i livet. Det var en oppvekker på at det begynner å skje andre ting. (...) veldig greit at det var der før de er midt oppe i det, slik an man kan snakke om det på forhånd med dem, barn da, som jeg vil kalle de.»

Sitatet gir indikasjoner på at foreldrene gjennom programmet, har fått en større bevissthet og forståelse over hva de kan forberede seg på fra ungdommene nå som de begynner å bli eldre. Barna er ikke så små lenger, de er i ferd med å tre inn i en ny fase og nye utfordringer vil komme. Gjennom deltakelse i Kjærlighet & Grenser skal foreldre få god opplæring i hvordan man blant annet gjenkjenner stress- og problemsituasjoner hos sine barn, samtidig som programmet sikter på å gi dem innføring i de viktigste drivkreftene til ungdommers alkoholbruk (Bjørknes & Kuposov, 2018). Frønes (2013, s. 83) sier at det er foreldrene som er grunnsteinen til barn og unges sosialisering, da det er de som har ansvar for omsorg og utvikling i barneårene. Men at det i tenårene likevel er vennskapskretsen som står i størst fokus hos mange unge. Dette er en tid preget av opprørstrang og identitetsforvirring, og man ønsker gjerne minst mulig innblanding fra foreldre (Helgesen, 2011; Frønes, 2013). Frønes (2016, s. 131) beskriver foreldre som det faste holdepunktet og grunnmuren for sine barn, mens jevnaldrende presenteres som emosjonelle støtter som utgjør en arena som representerer læring av sosial handlingsdyktighet for de unge. Men selv om vennskapskretsen er betydningsfull i denne tiden, betyr det ikke at foreldrene blir mindre viktige. Frønes (2016) sier at dette heller er tvert om. Familien utgjør det stabile støtteapparatet for en ungdom, og selv gjennom grensesetting representerer foreldre trygghet og omsorg. Utsagnet over antyder at

foreldreinformantene er klar over at endringer for både den unge, men også for familien vil forekomme, og at deres tilstedeværelse for de unge er vesentlig. Dette tydeliggjøres videre av en annen mor hvor hun forteller at hun er beredt på å ta samtaler og diskusjoner med sin sønn, selv om det gjerne innebærer å snakke om temaer hun ikke er helt forberedt på. Hun beskriver dette slik:

«(...) for oss i alle fall så har det vært en sånn oppvekker på at barna er i ferd med å gå inn i ungdomsalderen og at det er et annet fokus nå. (...) jeg ser jo hvordan han min er knyttet til guttene i klassen, men vi ser at han trenger veiledning og støtte i fra oss, kanskje nesten mer enn noen gang før (...) det er ikke alle spørsmålene som kommer hjemme hos oss i hvert fall som jeg føler meg helt klar for å svare på alltid, men vi skal i hvert fall være åpne for det som kommer.»

Når man ser dette utsagnet i sammenheng med det overnevnte sitatet, ser man at programmet har bidratt til å bevisstgjøre foreldrene om at deres ungdommer er på vei inn i en ny fase, og at de som foreldre er klar over at forandring fører med seg nye spørsmål og andre svar enn tidligere. Selv om foreldreinformantene har deltatt aktivt i Kjærlighet & Grenser, er det aldri alt man som forelder kan være forberedt på. Og det kan være utfordrende å vite hva man skal beskytte dem mot. Gjennom intervju med foreldre fremkom det flere forhold hvor de uttrykker bekymring, og en mor er særlig kritisk til hvordan de unge bruker digitale medier. Hun sier følgende:

«(...) det blir liksom en sånn gjenganger å snakke om hjemme. Det med hva slags informasjon de får på nett, og om de kan stole på de tingene som blir sagt, og gjort, og vist. Altså, fordi det tror jeg ikke at de skjønner helt, eller i hvert fall ikke vår ... De er jo på nettet hele tiden nå. Så akkurat det er det jo blitt mer snakk om etter Kjærlighet & Grenser.»

Frønes (2016, s. 123) sier at sett fra foreldregenerasjonens perspektiv er mange skeptiske til hvordan de unge utfolder seg, og finner fram til informasjon på internett. Dette vises igjen i sitatet overfor hentet fra foreldreintervjuet, hvor en mor forteller at de etter deltakelse i Kjærlighet & Grenser har begynt å prate mer om hvordan den unge skal

forholde seg til informasjonen man finner på internett. Hun uttrykker bekymring over at dagens unge er for ukritiske når de bruker de digitale mediene, og at de tar alt for «god fisk». Jeg ser dette i sammenheng med et av stegene til Kjærlighet & Grenser, hvor det arbeides med å bevisstgjøre foreldrene for muligheter og farer knyttet til digitale medier, samt at det oppmuntres til at foreldrene skal kjenne til hva ungdommene driver med på nett (Tangen & Knutheim, 2009). Bjørkeng (2011) hevder at det for foreldre er utfordrende å holde oversikt over alt barna driver med på nett. Han sier at mange foreldre synes at barnas nettverden kan være både fremmed og vanskelig å nærme seg. Han viser også til en undersøkelse av barns digitale kompetanse, hvor det er funnet at barn og unge ikke alltid er så dyktige og trygge på hva de driver med, som så mange påstår (Bjørkeng, 2011, s. 140). Så selv om dagens unge refereres til som *digitale innvandrere*, har altså foreldre en rasjonell grunn til bekymring. Bekymringen foreldrene beskriver i intervju, oppfatter jeg som et ønske om å beskytte sine barn. De vil beskytte dem for farer som finnes ved bruk av digitale medier, og de ønsker å kunne veilede dem dersom det skjer noe ugreit på nett. I intervju forteller flere av foreldreinformantene at de har lært barna sine å ta «skjermdump», slik at de bedre kan rettlede ved vanskeligheter. En av mødrene sier at hun den siste tiden også er blitt mer oppmerksom på hvordan egne barn bruker tiden sin på nett, og hvilke konsekvenser det kan gi for dem. Hun er opptatt av å ha dialog med barna sine, og sier følgende:

«(...) så jeg har spurt han eldste noen ganger da, og da får jeg noen helt andre svar enn hvis jeg spør han om hvordan det har vært på skolen i dag, eller om han har hatt en grei dag. Så hvis jeg spør han om hvordan har du det på nett, har alt vært greit på nett. Så kommer det plutselig helt andre svar (...). Det er jo en helt annen verden. De lever på en måte to parallelle verdener, en på skolen, og en sånn på nett og fritid liksom. Så hvordan har du det på nett, det er liksom blitt det nye spørsmålet hjemme.»

Bjørkeng (2011) tydeliggjør hvor viktig det er at foreldre tar ansvar og er deltakende i de unges digitale hverdag. Det er av han innlysende at barn skal få mer frihet etter hvert som de blir eldre, men hvor det i andre sammenhenger oppleves naturlig å gi frihet, er de digitale mediene ofte vanskelige og uoversiktlige å forholde seg til. Det kan dermed være

utfordrende for foreldre å se hvor grensene skal settes, og hvordan eksponeringen skal begrenses (Bjørkeng, 2011, s. 142). Utdraget over illustrer hvordan en mor har løst dette. Hun viser interesse for hva sønnen driver med på digitale media, og etterspør hvordan han har det på nett. Hun er bevisst på at han har flere omgivelser å forholde seg til, og har på denne måten tilpasset seg sønnens digitale hverdag. Samtidig gir dette henne også større kontroll over hva sønnen driver med. Det er flere av foreldrene som beskriver strategier for hvordan de kan få en bedre oversikt over barnas bruk av digitale medier. En mor forteller hvordan deres familie har løst dette:

«Hos oss spør vi om få se vi. Om å få se hva han holder på med når han er på mobilen.»

En far legger til at dette er noe de praktiserer også i deres familie, og forklarer videre hvorfor:

«Ja, det har vi også gjort flere ganger. Jeg har sagt at hun får lov til å si nei da (...). Jeg gjør det ikke fordi jeg er så nysgjerrig, men mest for å kunne veilede hvis jeg ser noe som ikke er greit.»

En far forteller her at han ikke har oversyn over barnets nettbruk fordi at han er nysgjerrig, men begrunner handlingen i at han ønsker å kunne veilede barnet dersom noe ugreit oppstår. Jeg ser dette som en form for kontroll de voksne foretar seg for å beskytte sine barn. For foreldreinformantene oppleves denne kontrollformen positivt, men hvordan barna deres erfarer det, sier de ingenting om. Bjørkeng (2011, s. 141) sier at en studie fra 2010 viser at bare et fåtall av norske foreldre sitter sammen med barna når de bruker internett, og ikke mer enn 14 prosent av ungdommene i studien oppga at de prater med foreldrene sine om hva de driver med på nett. I intervju med ungdommene fremkommer det flere utsagn som kan ses i sammenheng med foreldreinformantenes strategier om å få større overblikk over barnas digitale hverdag. De unge forteller at de opplever at foreldrene følger med på hvordan de bruker digitale medier, og sier at de også er villige til å vise foreldrene hva de gjør. En av ungdomsinformantene beskriver det slik:

«(...) de kan liksom alltid gå inn å sjekke alt hva jeg driver med liksom. Men det er ikke så ofte de gidder å sjekke.»

Før en annen ungdom tilføyer:

«(...) i går kveld for eksempel, så spurte pappa om han kunne se på alle snappene på Snapchat [en populær chatte- og bildedelingstjeneste] som jeg hadde. Så da viste jeg han de, så var det liksom greit.»

Sitatene over samsvarer dermed med det foreldreinformantene sier. Ungdomsinformantenes foreldre har også oversikt over hva sine barn driver med på nett, og det ser ut til av ungdomsinformantenes utsagn, at dette er i orden for dem. Dette utgjør dermed et interessant forhold i datamaterialet mitt, da det kan tyde på at foreldreinformantene samt ungdomsinformantenes foreldre tilhører fåtallet av den voksne befolkning som faktisk har oversikt over barnas bruk av digitale medier. Det er flere faktorer som kan forklare dette, og et viktig forhold er ungdomsinformantenes alder. De var 12 år under fokusgruppeintervjuene og dermed helt i starten av puberteten. Von Tetzchner (2012, s. 689) hevder at i barneårene og tidlig i tenårene vil unge ha et tillitsfullt og trygt forhold til foreldrene sine. Han sier at man i denne alderen enda er underkastet foreldrene, og at foreldre fortsatt kan ha stor innflytelse på de unges atferd og handlinger. Det kan dermed tenkes at informantene ikke er kommet helt i gang med løsrivelsesprosessen beskrevet hos Helgesen (2011), at de unge gjerne ikke har så mange hemmeligheter de vil skjule for foreldrene sine enda, og dermed tillater innsyn i sitt privatliv. Et annet forhold jeg vil vise til er tilknyttet programmet Kjærlighet & Grenser. Tidligere har jeg nevnt at programmet tar sikte på å opplyse foreldre og ungdom om farer og muligheter gjennom bruk av digitale medier, og i denne sammenheng oppfordres foreldre til å ta en aktiv deltakelse i de unges nettbruk. Selv om det ikke eksplisitt fremkommer av datamaterialet at dette har sammenheng med lærdom fra programmet, kan det tyde på at programmet har bidratt til å bevisstgjøre foreldredeltakerne om viktigheten av å involvere seg i barns digitale hverdag.

Foreldreinformantene er i intervju også tydelige på at barnas oppvekstvilkår har endret seg betydelig fra når de selv var unge. De viser blant annet til nye former for teknologi og kommunikasjon, andre påvirkningskomponenter og nye utdanningsmuligheter som de mener vil ha påvirkning for barn og unges oppvekst i dagens samfunn. Dette beskrives også hos Frønes (2016), hvor han understreker kompleksiteten i nåtidens barndom og oppvekst. Et moderne samfunn fører med seg nye muligheter og andre former for risiko, og dagens foreldre får på denne måten en stor oppgave med å tilpasse seg disse forholdene. Glaser (2008b) tillegger at med nye tider kommer også andre oppdragelsesidealer. Hun viser til hvordan oppdragelsesformer har endret seg gjennom tidene, og sier at hos dagens foreldre og barn ser man et forhold basert på gjensidig likeverd og anerkjennelse. Hun peker likevel på ettergivenhet som en stor utfordring ved det moderne foreldreskapet, og sier at det hos mange foreldre er knyttet stor usikkerhet om hvordan man best utøver foreldrerollen sin (Glaser, 2008b, s 123). Under foreldrintervjuet uttrykker en mor hvordan hun forstår endringer i dagens oppvekst, og beskriver videre hennes oppfatning av nåtidens foreldreskap som kontrollstyrt og overbeskyttende på følgende måte:

«(...) nå føler jeg at foreldrene har mye mer kontroll. Vi har kontakt med dem på mobilen hele tiden. Vi kjenner alle vennene til barna våre (...) de blir ringt etter, de blir kjørt til. Det er ingen som går til hverandre unødvendig nesten lenger. Ikke slik som vi gjorde (...) men dette er jo også noe vi som foreldre velger. Det er vi som styrer og kontrollerer.»

Utsagnet illustrere en mor forståelse over hvor stor innflytelse foreldrene har over de unges hverdag og fritid. Hun beskriver foreldre som har tilpasset seg moderne oppvekstvilkår, og sier at graden av beskyttelse er større enn noen gang før. Hun mener at foreldre har mer kontroll nå, og at det er foreldre selv som velger å ta denne styringen. Om dette er et resultat av ettergivende foreldre eller en autoritær oppdragelsesstil er vanskelig å avklare, men det kan tydelig ses i sammenheng med den økende foreldreavhengigheten Glaser (2008b) og Frønes (2016) referer til. Frønes (2016, s. 78) sier at det moderne samfunn krever deltakende foreldre som aktivt følger opp sine barn. Å være tilretteleggere og støttespillere for sine etterkommere, er en stor del av hva

foreldreskap nå innebærer. Dagens barn og unge forventer at foreldre tar del i deres skole- og fritidstilstelninger, at de leser lekser med dem og viser interesse for deres liv. Øia og Fauske (2010, s. 135) sier at aldri før har foreldre kjørt så mye rundt på sine barn som de gjør nå. Hos Glaser (2008b, s. 128) beskrives det hele som et paradoks. Samtidig som barn blir gitt subjektstatus og mer rettigheter, blir barn og unge stadig mer avhengige av sine foreldre. Dagens ungdommer bruker lengre tid på å bli økonomisk selvstendige, de tar lengre utdannelse og mange bor hjemme til de er langt opp i 20-årene. Det påstås videre at det moderne samfunn har skapt en generasjon overbeskyttende, overvåkende og engstelige foreldre, som nekter å gi nok slipp på sine barn til å gjøre sine egne erfaringer (Glaser, 2008b, s. 130). Når man ser denne påstanden i sammenheng med utsagnet over, forsterkes betydningen av den innflytelsen foreldre har over sine barn. Men det kan likevel ikke hevdes at foreldreinformantene «syrr puter under armene» på sine barn. Gjennomgående i utsagn vises det at foreldre er klare over at ungdomstiden fører med seg endring, og de sier gjentagende ganger at de skal være der og støtte sine barn gjennom utfordringene som kommer. Selv om dette betyr at de kanskje må gi noe slipp på den kontrollen de ønsker å ha. En mor forteller i intervju at de som foreldre er bevisste dette, men at det likevel kan være utfordrende å balansere forholdet mellom kontroll og frihet. Hun beskriver det slik:

«Altså, jeg er kanskje litt dumsnill da. Men jeg kjører jo barna dit de vil, og de fikk mobiler ganske tidlig (...). Men jeg har også forventninger til dem. De skal holde innetid, og mobilen skal vekk når vi spiser. (...) vi prøver så godt vi kan hjemme å balansere den friheten da, men det er vanskelig. Og det blir sikkert bare vanskeligere nå med hun som snart er tenåring. Det er vel både på godt og vondt at det går den veien.»

Foreldreinformantene beskriver gjentatte ganger hvordan de involverer seg i de unges liv, at de på noen områder tillater mer og mer frihet, mens på andre områder tar de mer styring. Det kan diskuteres om dette handler om umyndiggjøring eller beskyttelse, men slik jeg oppfatter det dreier det seg om et genuint ønske om å ville det beste for sitt barn, og mener at denne kontrollen gjerne er den ekstra tryggheten ungdommen trenger når de skal videre inn i tenårene. Flere sitater beskrevet over kan indikere

forhandlingsfamilien jeg tidligere har vist til, men det kan også betegne at foreldreinformantene heller mot den autoritative oppdragelsen vist til hos Helgesen (2011). Han hevder at verdiene til den autoritative oppdragelsen bør ligge til grunn for all moderne barneoppdragelse, og sier at man i perioder må fokusere sterkere på autoritet, krav og grenser, mens man i andre perioder kan tillate atskillelig mer forhandling og medvirkning fra barn (Helgesen, 2011, s. 178). Det fremkommer i datamaterialet at foreldreinformantene på flere områder setter tydelige grenser og krav, men at de også er bevisste på betydningen av å gi ros og å tillate forhandling om regler i hjemmet. Det vises tydelig at foreldrene er engasjerte i sine barn, og det er kanskje nettopp dette engasjementet som har bidratt til at de valgte å delta i Kjærlighet & Grenser.

4.2.2 Foreldrenettverkets betydning

Frønes (2016) sier at dagens foreldre bruker mer tid og energi på barna sine enn noensinne før. Det moderne samfunn krever aktive foreldre, som skal fungere som støttespillere og tilretteleggere for de unges liv. Foreldres vilje til å stille opp for sine barn blir ifølge Frønes (2016, s. 78) avgjørende for barn og unges læring, utvikling og sosialisering. Av Øia og Fauske (2010, s. 136) sies det at hjemmets betydning også er noe foreldre er blitt mer opptatt av. Stadig flere hjem åpner for at barn skal kunne bruke fritiden sin med venner i eget hjem, og foreldre har nå mer kontakt med barnas venner og barnas venners foreldre. Av Aagre (2014) tydeliggjøres det at når foreldre tar slik interesse i barns skolehverdag og fritid, stifter de lettere bekjentskap med foreldre til barns venner og øvrige klassekameraters foreldre. På denne måten bidrar dagens barn og unge i stor grad med å sveise sammen foreldrebejensskaper. Også gjennom foreldremøter eller andre tilstelninger i regi av skolen, føres foreldre sammen. Et eksempel på nettopp dette er programmet Kjærlighet & Grenser. Her bringes både unge og foreldre sammen, og foreldrene blir her oppmuntret til å bli bedre kjent, og til å samarbeide om felles regler som skal gjelde for barna (Tangen & Knutheim, 2009). I foreldrintervjuet fremkom det flere synspunkt fra informantene om nettopp dette. En far forteller at han allerede hadde kjennskap til mange av de andre foreldrene, men at foreldrenettverket etter programmet oppleves som mer fortrolig. Han beskriver det slik:

«(...) det har vært mye god dialog blant de nærmeste. Gjennom syv år, så kjenner vi jo til hverandre (...). Men det er jo mange flere som også har sagt nå, at hvis det skulle være noe så håper jeg at dere sier ifra. Så jeg håper, og tror, at terskelen for at man gir beskjed til hverandre er blitt lavere nå (...).»

Før en mor forteller hvordan hun erfarer et mulig foreldresamarbeid:

«(...) sånn i forhold til det foreldresamarbeidet da, så virker det som om det er ganske lik, med noen nyanser da, men form for hvordan vi oppdrar barna våre i forhold til disse tingene vi har vært gjennom i programmet (...) det er jo ganske trygt å vite på vei inn i ungdomsskolen og sånn.»

Disse utsagnene illustrer hvordan programmet har bidratt til å utvide foreldrenettverket, og at det har åpnet for at det nå i utgangspunktet er lettere for foreldrene å ta kontakt med hverandre om saker som gjelder hverandres barn. Foreldrene sier at det er enighet om at terskelen for å ta kontakt er blitt lavere, og de håper at det er flere av foreldrene som nå i større grad kan samarbeide og ta kontakt dersom det er forhold ved barn som foreldre bør vite om. På denne måten kan det hevdes at Kjærlighet & Grenser skaper et fellesskap for de involverte. En mor forteller at de gjennom Kjærlighet & Grenser har fått innsikt i at barneoppdragelsen og omsorgsutøvelsen til de andre foreldrene virker til å være i overensstemmelse med hennes egne idealer, og at hun opplever dette som trygt nå når ungdommene er på vei inn i tenårene. Det fremkommer ikke tydelig gjennom disse utsagnene hvilke forhold foreldrene sikter på å få kjennskap til, men med henblikk på ungdommens alder og programmets mål, kan man ta utgangspunkt i at det gjerne handler om regelbrudd og tidlig utprøvelse av voksne aktiviteter, som for eksempel beruselse av alkohol. Både av Øia (2013, s. 87) og Pape et al., (2016) beskrives det at jo mer innsikt foreldre har i de unges aktiviteter, jo mindre drikker de unge. Dermed kan det hevdes at et tettere foreldrenettverk og samarbeid, også kan bidra til å forebygge tidlig alkohol debut hos de unge.

Av Sommer (2014, s. 152) blir betydningen av et velfungerende eksternt nettverk beskrevet. Han sier at for foreldre kan et stort og pålitelig nettverk bidra støttende i

vanskelige perioder. Akkurat det er et aspekt som også samsvarer med modulen i Kjærlighet & Grenser, hvor det oppfordres til at man som forelder skal kjenne til foreldrene til barnas venner (Møller, 2019, s. 10). Dette kan være spesielt hensiktsmessig når barna er i ferd med å tre inn i de utfordrende ungdomsårene. Ved at foreldre kjenner hverandre, og terskelen for å ta kontakt minsker, slik som informantene beskriver det over, er muligheten for å hente støtte hos andre foreldre i lignende situasjoner tilgjengelig. Gjennom utsagnene fremkommer det ingenting som kan knyttes til om dette samarbeidet har fungert i realiteten. Informantene ble intervjuet kort tid etter avsluttet program, og dermed hadde de gjerne enda ikke vært i noen situasjoner hvor de hadde behov for å kontakte andre foreldre om saker som gjelder hverandres barn. Hadde datainnsamlingen til gjengjeld foregått en stund etter ungdommene var begynt på ungdomsskolen, ville jeg gjerne fått data som ytterligere kunne sagt om dette har fungert eller ei. Det uttrykkes gjennom intervju med foreldreinformantene at de dog er bevisste på betydningen av å ha denne muligheten.

Øia (2013) beskriver foreldres innsikt og oversikt over de unges aktiviteter som en sentral side ved oppvekstforhold og de unges sosialisering. Han benevner dette som *sosial kontroll*, og sier at det handler om foreldres grensesetting, håndheving av regler og i hvor stor grad foreldre har oversikt over hva de unge foretar seg. Han tar videre for seg resultater fra Ung i Oslo-undersøkelsen fra 2012, og viser til funn som tilsier at ungdommer opplever at foreldrene har betydelig oversikt over hva de bruker fritiden sin på. Hele 85,7 prosent av de unge oppgir at foreldrene kjenner de fleste av vennene de er sammen med på fritiden, og 63,5 prosent av de unge svarer at foreldrene kjenner foreldrenes venner (Øia, 2013, s. 78). Øia (2013) sier at selv om denne undersøkelsen tar utgangspunkt i ungdom fra Oslo-området, treffer den godt på det som er gjennomsnitt for hele landet. I intervju med ungdomsinformantene fremkom det noen tanker knyttet til hva de synes om at også foreldre deltok i Kjærlighet & Grenser. En informant uttrykker det slik:

«(...) og så var det bra at foreldre også var der. For da fikk de også snakket sammen, liksom diskutert hvordan de ser det og sånn.»

En av jentene er enig, og legger til:

«Ja, at de også fikk lært. At de forstår og faktisk skjønner hvordan det er å være ungdom.»

Ungdommene ser positivt på at programmet også inkluderer foreldre. De er opptatt av at foreldrene har lært om det samme som de har, og mener programmet hjelper foreldrene med å bedre forstå sine barn. En informant insinuerer at programmet har ført foreldre sammen, og er opptatt av at foreldrene har fått diskutert synspunkter i fellesskap. En siste informant deler hennes oppfatning av hvordan Kjærlighet & Grenser har bidratt til et tettere foreldrenettverk. Hun beskriver det slik:

«Så kanskje de fikk møte noen nye også, at de ble kjent med andre foreldre, ikke sant. At nå er det kanskje lettere å snakke sammen da, etter de ble kjent gjennom programmet. (...) Det er jo ganske bra at de kjenner hverandre, synes jeg.»

Gjengivelsen over bekrefter at flere av de unge er positive til at programmet også er rettet mot foreldre. Jenta uttrykker en positiv erfaring med at programmet åpner for at flere foreldre skal bli kjent. Gjennom dette sitatet og de andre ungdomsinformantenes utsagn over, fremkommer det derimot lite som kan tyde på at de opplever at dette bidrar til at foreldrene oppnår mer kontroll over dem, slik Øia (2013) beskriver det. Dette kan forstås i at foreldresamarbeidet muligens innbefatter det Øia (2013, s. 78) kaller uformell sosial kontroll, hvor den fremkommer som mer innebygd i kommunikasjon og felles verdier mellom foreldre og barn. Det kan handle om at foreldrene ikke har tydelige fastsatte regler om at de for eksempel ringer til venners foreldre for å dobbeltsjekke at barnet faktisk er hos dem, men at dette er en mulighet som alle parter vet foreligger. Dette er gjerne ikke tatt i bruk så ofte, og derfor kan det tenkes at de unge ikke oppfatter foreldresamarbeidet som en styringsmekanisme fra foreldrenes side. Men den sosiale kontrollen kan likevel ses igjen i sitater hentet fra foreldreinformantene. En mor sier følgende:

«Jeg opplever at det er mange [av foreldrene] i klassen som er veldig tett på hverandre. Av oss som møtte opp da [foreldre som deltok i programmet], så er det mange som kjenner hverandre i ulike settinger. Både før, og nå etter programmet (...). Så at det, det oppleves å være veldig trygt. Mange har avtalt at vi skal ringe hverandre hvis det er noe. Vi må ikke være redde for å ta den ekstra telefonen ...»

Gjennom sitatet fra en av mødrene jeg intervjuet fremkommer det tydelig at når foreldrenettverket blir tettere, åpner det for enklere samarbeid foreldrene imellom. Jeg ser morens utsagn i sammenheng med den sosiale kontrollen vi finner hos Øia (2013), og mener at dette er en metode foreldrene tar i bruk for å bedre beskytte sine barn. Det kan hevdes at når foreldrene oppnår større kontroll over hvor barnet er og hvem det er sammen med, gjør de dette med hensikt om å beskytte dem fra for eksempel tidlig utprøving av voksne aktiviteter.

Gjennomgående i utsagn fra både foreldreinformanter og ungdomsinformanter, kan det tyde på at de opplever en trygghet i et tettere foreldrenettverk. Ungdommene antyder en trygghet i at foreldre og venners foreldre kjenner hverandre. Og foreldreinformantene uttrykker at det er trygt å kunne kontakte andre foreldre, i tillegg til at det er en trygghet i å vite at andre foreldre har lignende idealer når det gjelder oppdragelse som en selv har. Dette ser jeg i sammenheng med hvordan Aagre (2014) bruker Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell for å forstå sammenhenger mellom unges utvikling og oppvekstforhold. Han viser til mesonivået for å forstå hvordan forbindelser mellom ulike deler av mikrosystemet skapes, og sier at unge bidrar atskillelig i å forme foreldres forbindelser. Aagre (2014, s. 43-44) mener at når foreldre tar deltagelse i de unges liv, eksempelvis gjennom å bidra i skolesammenhenger eller samhandling og samarbeid med andre foreldre, vil det kunne føre til at oppvekstforhold rundt den unge bedres. Et godt skolesamarbeid og relasjon til andre foreldre bidrar til at uheldige forhold blir oppdaget tidligere (Helgesen & Kruse, 2014). Videre sier Aagre (2014) at slike relasjoner bidrar til at det for den unge, samt den unges foreldre, skapes mer trygghet rundt usikre forhold.

4.3 Alkohol og forebygging

Forebygging er hovedelementet som går igjen gjennom hele perioden programmet kjøres, og som det arbeides grundig med hos begge deltakergruppene. Kjærlighet & Grenser sikter på å forebygge tidlig bruk av rusmidler hos ungdom, gjennom å styrke foreldreferdigheter og familierelasjoner, og ved å fremme ungdommenes beskyttelsesfaktorer (Bjørknes & Kuposov, 2018). I intervju med begge informantgruppene vektlegges først og fremst bekymringer og erfaringer rundt alkohol. Derfor vil fokuset i denne delen hovedsakelig rette seg mot nettopp alkohol, fremfor andre rusmidler. Herunder presenteres funn gjennom underkategoriene «Holdninger til alkohol», og «Foreldres betydning i det rusforebyggende arbeidet».

4.3.1 Holdninger til alkohol

Kjærlighet & Grenser er som nevnt et rusmiddelforebyggende program, hvor hovedmålet er å forebygge tidlig debut av alkohol, tobakk og narkotika hos ungdommer. Gjennom ulike former for ferdighetstrening hos ungdom, sikter programmet på å lære de unge å ta gode valg for seg selv, at de bedre skal kunne håndtere stressituasjoner, og at de skal unngå tidlig og uheldig bruk av rusmidler (Bjørknes, 2011; Bjørknes & Kuposov, 2018). Med tanke på den unge alderen til ungdommer som deltar i programmet, sentrerer en viktig del av Kjærlighet & Grenser også rundt andre forhold som kan ha sammenheng med utviklingen av ugunstig atferd og tidlig debut av alkohol. Vesentlige elementer her handler om å øke de unges forståelse for foreldres grensesetting, å bidra til at de unge utvikler positive vennerelasjoner, i tillegg til at de også blir trent på å stå imot vennepress. (Tangen & Knutheim, 2009). I intervju med foreldre beskrives det flere ganger at de er blitt gjort mer oppmerksomme på at egne barn nå nærmer seg ungdomsårene, og at de har fått en økt forståelse for ulike utfordringer denne tiden kan bringe med seg for de unge. En mor forteller at hun etter deltakelse i Kjærlighet & Grenser har innsett at barnet hennes ikke er så liten lenger. Hennes forståelse om at de unge gjennomgår store endringer, og de som foreldre må være forberedt på å støtte de unge gjennom denne prosessen beskrives av henne slik:

«(...) alt med alkohol og alt det, jeg føler det er så fjernt. (...) men bare fra de begynte nå i sommer til nå liksom, hvor mye de har forandret seg. Jeg føler at nå kan alt skje. Vi må være forberedt på alt liksom.»

Morens utsagn gjenspeiler også de andre foreldreinformantenes oppfatning om dette. Foreldrene forteller at det mest positive med programmet var at det ble tilbudt før de unge står midt i utfordrende og sårbare prosesser. Hvor de også forteller at de ser behovet for et slikt program. Av Helsedirektoratets (2012) forslag til rusmiddelforebyggende arbeid i skolen, tydeliggjøres det at det er i ungdomstiden de aller fleste starter å drikke alkohol. Forslaget har gjennom universell forebygging og som støttemateriell tilpasset de ulike læreplanene i skole, et mål om å heve debutalderen hos ungdom. Likevel anbefales det ikke at skolen introduserer tema som alkohol før ungdomstrinnet, og tilråder å vente med opplysning om illegale rusmidler til videregående skole. Dette i tro at om man introduserer et tema før det er aktuelt for elevene, vil det være økt risiko for å utløse uønsket atferd (Helsedirektoratet, 2012, s. 16). På den andre siden, peker Wilhelmsen (2008, s. 193) og Øia (2013) på viktigheten av å sette inn forebyggende tiltak før barn og unge interesserer seg i, eller utsettes for utprøvelse av alkohol. Det tydeliggjøres av dem at tidlig debut og et høyt forbruk i ungdomsårene innebærer stor risiko for senere alkoholproblemer og misbruk av andre rusmidler. Det rusforebyggende arbeidet med barn og unge i sentrum dreier seg i stor grad om å redusere etterspørselen av alkohol, og av Wilhelmsen (2008) trekkes skolen fram som en avgjørende arena for det forebyggende arbeidet. Skolegang gir barn og unge unike sosiale erfaringer, og deres selvoppfatning påvirkes i stor grad gjennom relasjon til andre. Hun sier videre at læringsprosesser de unge deltar i gjennom skolen, gir et godt grunnlag for å ta gode valg som angår helse og livskvalitet. Når skolen fra tidlig av har en aktiv og integrerende rolle i det forebyggende arbeidet, viser forskning at man kan lykkes med å utsette ungdommers tidlige bruk av alkohol (Wilhelmsen, 2008, s. 183).

Også i intervju med ungdommene fremkommer det at de er godt fornøyde med programmet. De er i enighet om at det var bra at programmet kom før de var begynt på ungdomsskolen, slik at de på forhånd har fått tilegnet seg kunnskap om hva de skal gjøre i ulike utfordrende situasjoner de kan møte på. En gutt forteller at han etter programmet

har fått en større forståelse over konsekvensene rusmidler kan føre med seg. Hvor alvorlig mange av ungdommene opplever dette, kommer tydelig fram gjennom hans beskrivelse:

«Jeg visste jo egentlig at det var dumt å begynne med alkohol og sånn når man var liten, men jeg visste ikke at det hadde så stor påvirkning. (...). Jeg lærte om hvor farlig det faktisk kan være å drikke. Selv om man ikke er avhengig en gang ... det kan liksom påvirke jobb og familie og alt. Og man kan faktisk dø.»

Det fremkommer tydelig fra intervjuene at ungdommene har lært mer om alvorligheten med rusmidler etter programmet. De forteller om konsekvenser i form av både psykiske og fysiske skader, og er uten tvil opptatt av at dødsfall er et mulig resultat ved skadelig bruk. De formidler at Kjærlighet & Grenser har hjulpet dem til å ta de rette valgene, og at de nå vet hvordan de kan stå imot vennepress når det gjelder bruk av alkohol. En av jentene synes også det er positivt at programmet tar opp bruken av rusmidler og hvordan de unge kan unngå tidlig bruk, men hun uttrykker også skepsis til dette. Hun er undrende til om dette også kan ha motsatt effekt på noen ungdommer, og skildrer dette på følgende måte:

«(...) det var jo bra å lære om det ja. Men det kan jo også hende at noen kanskje får lyst til å prøve da, siden de lærer mer om det.»

Fekjær (2011, s. 109) sier at ungdommers motiv for bruk av rusmidler, og særlig alkohol, først og fremst handler om at dette anses av samfunnet som et symbol på voksenhet. Mange unge er gjerne i en prosess hvor de ønsker å bli behandlet som voksne, og ved at foreldre eksempelvis sier at det å drikke alkohol er forbeholdt voksne, kan medføre at de unge i enda større grad ser dette som attraktivt. Dette kan også knyttes til Bakkens (2018) og Øias (2013) forståelse om at ungdommer i hovedsak drikker fordi voksne drikker. Ifølge Fekjær (2011) kan en annen mulig årsak også handle om at unge ofte er usikre og ønsker å leve ut sine forbudte impulser, noe mange gjerne tillater seg med rusen som alibi. Sterkt vektlegger han likevel personlige egenskaper hos individet. En ungdom med gode skoleprestasjoner, et godt sosialt nettverk, og med trygge familierelasjoner har minimal

sjanse til å utvikle alvorlig rusmiddelmisbruk (Fekjær, 2011, s. 98). Dermed kan ikke refleksjonen til jenta avvises helt, men det vises at det finnes flere faktorer og mange motiver til hvorfor dagens unge drikker alkohol.

I oppgaven er det gjennomgående blitt vist til hva begge informantgruppene beskriver at de har erfart og lært fra Kjærlighet & Grenser, men i intervju med foreldrene var det også interessant å undersøke hva foreldrene mente ungdommene fikk ut av å delta i programmet. En av mødrene peker ut perspektiv og innsikt, og mener at hennes datter nå har fått en større forståelse over hva som foregår i samfunnet. Hun beskriver dette slik:

«... de ser jo mye her vi bor. De er vant til at det flyr narkomane ute i skolegården og pusler gjennom og ... Jeg tror jenta mi var fire år første gangen som hun, som vi gikk i gatene hjemme og det kom en mann med balltre og måket løs på en annen bil, fordi han var litt sånn [beruset], ja det er jo noe med det å bo sentrumsnært da. Men nå fikk de liksom noe å legge de her historiene på (...) at de fikk lært om det, og har fått en større forståelse over hva som foregår da. Og det er jo for så vidt, synes jeg da, litt fint at det kanskje er litt skummelt.»

Gjennom det ene intervjuet med ungdom fremkom det historier og eksempler som tydelig gjenspeiler denne morens opplevelse av at de unge er observante og bevisste, når det gjelder det som kan regnes som avvik fra normen i samfunnet. De unge beskriver flere hendelser hvor de knytter læring fra programmet til ulike mennesketyper de har observert i sitt lokalmiljø. De er i intervju opptatt av å formidle dette, og en gutt beskriver følgende:

«De som er fulle, de bryr seg gjerne ikke i det hele tatt (...). Sånn som (navn). Han er det neste litt synd på. Han er en sånn alkoholiker da, som driver og går rundt i sentrum og ... Han panter flasker og kjefter på folk. Og stjeler sykler.»

Før en jente legger til:

«Vi har liksom, vi har sett noen da. Sett hva som kan skje når man drikker og sånn (...). Det er bra at vi har lært om hva konsekvensene faktisk kan være, for jeg vil i hvert fall ikke bli sånn som (navn).»

Ungdommene fortsetter med å gjengi flere erfaringer de har gjort seg, i tillegg til at de knytter egen fremtid til utfordringer de har merket seg andre mennesker sliter med. I sitatet fra moren over, uttrykkes det at hun opplever at ungdommene gjerne synes det kan være skremmende å observere hva realiteten av et alvorlig rusmisbruk kan føre med seg. Det antydes av henne at dette kan være positivt, da de unge gjennom dette gjerne enda bedre forstår alvoret i det hele. I intervju med særlig denne ene ungdomsgruppen, har jeg inntrykk av at de har en god forståelse over konsekvensene av et alvorlig alkohol- og rusmisbruk, men de virker likevel ikke spesielt engstelige eller redde. Når de unge beskriver disse hendelsene og erfaringene, smiler de og fniser. Tidligere i oppgaven viste jeg til ungdommens alder, og hevdet at den kunne bidra til at de gjerne ikke helt skjønner alvorligheten av rusavhengighet. Her refererte jeg til Fekjær (2011) som sier at for ungdom tidlig i tenårene oppleves gjerne bruken og misbruken av rusmidler som fjerntliggende fra egen verden, og at unge kan ha vanskeligheter med å forestille seg selv i en slik posisjon. Det kan tenkes at nettopp dette er årsaken til ungdommenes fnising, da de muligens synes disse historiene de gjenga i intervju er mer morsomme enn skremmende. Fekjær (2011) sier at å avskrekke ungdom i form av å presentere de for beryktede alkoholikere eller stoffmisbrukere fra lokalsamfunnet, har vist seg lite virkningsfullt når det gjelder å forebygge rusbruk. Han sammenligner det med et besøk i en dyrehage, og sier at for de unge kan det oppleves interessant, men likevel lite anvendbart for eget liv (Fekjær, 2011, s. 328). Både av Fekjær (2011) og Wilhelmssen (2008) trekkes skolen ut som den arenaen med atskillig størst mulighet for å sette inn virkningsfulle tiltak når det gjelder å utsette unges tidlige bruk av alkohol eller rusmidler. Selv om det i forskning er stor skepsis til hvor effektive og gode forebyggingsprogrammene man finner i norsk skole er, sier blant annet Pape (2009, s. 350) at faktaorientert undervisning i skole som også tar sikte på å trene elevenes sosiale evner og kompetanse, har vist gode resultater for å utsette tidlig debut. Forebygging i skole fremkommer dermed som mer effektivt enn hva skremselspropaganda gjør, når det gjelder forebygging av ungdommers bruk av rusmidler. Dette forsterker betydningen

av at ungdomsinformantene gjennom deltakelse i Kjærlighet & Grenser kan ha ervervet hovedtyngden av sin kunnskap om konsekvenser og farer med bruk av tobakk, alkohol og narkotikabruk fra programmet, og heller mindre fra hva de ser og erfarer fra eventuelt narkomane eller alkoholikere i lokalmiljøet sitt.

Selv om flesteparten av foreldreinformantene oppga at programmet hadde forberedt dem på ungdomstiden og det den kunne føre med seg av endringer hos ungdom, var det også noen av foreldrene som virket mer tilbaketente og som var overbevist om at det som gjaldt utforskning av alkohol, tobakk og andre rusmidler, ikke var noe deres eget barn kom til å foreta seg med det første. En mor sier at det er en samtale de har tatt hjemme, og forteller at hun opplever datteren som ansvarsbevisst når det gjelder dette forholdet. Hun beskriver videre hennes opplevelse av datteren slik:

«(...) hun hjemme hos oss da, jeg tror hun er veldig bevisst på hva hun selv ikke skal. Røyke skal hun i hvert fall aldri begynne med, det lukter jo så vondt. Og alkohol, nei det sa hun for bare et par dager siden at hun verken har tenkt å smake eller prøve på (...) dessuten er det skadelig når hun trener, sier hun.»

Sitatet over kan tyde på at denne moren stoler på datteren sin, og ikke ser noe grunn til å bekymre seg over at datteren interesserer seg for eksempelvis alkohol i nær fremtid. På bakgrunn av ungdommenes alder og Øias (2013) beskrivelse av at alkoholdebut vanligvis skjer i midten av tenårene, er morens holdning forståelig. Imidlertid viser en SIRUS-rapport fra 2015 (Skretting, Bye, Vedøy & Lund, 2015, s. 34) at det er særlig norske ungdommers drikkemengde som bør skape bekymring. Med utgangspunkt i den store europeiske skoleundersøkelsen (ESPAD) fremkommer det at norske ungdom sammenlignet med andre land, både debuterer senere og drikker sjeldnere. Men i Norge har vi likevel et drikkemønster som kjennetegnes av at det drikkes relativt store kvantum når det først drikkes. Dette gjelder både for voksenbefolkningen og for ungdommer, og det største gjennomsnittlige alkoholforbruket finner man i aldersgruppen 16 – 24 år (Skretting et al., 2015, s. 38). Så selv om ungdommenes alkoholdebut kan oppleves som fjernt for noen av foreldrene, er det likevel hold i at programmet retter seg mot nettopp denne aldersgruppen de unge er i. De aller fleste vil en eller annen gang i løpet av

ungdomsårene komme til det punktet hvor utprøvelse av alkohol blir aktuelt. De fleste foreldrene er i enighet om dette, og en annen mor sier følgende:

«(...) alderen er jo ingen hvilepute. Det er ikke noe hvilepute for meg i alle fall. Det kan det jo være for noen ... Så det er jo sånn, man må jo følge med. Alltid.»

Sitatet illustrerer min oppfattelse av foreldreinformantene som påpasselige og observante. Foreldrene forteller i intervju at selv om barna deres nå sier at de tar motstand fra både røyking og drikking, og at de stoler på dem, er de også fullt klar over at ungdommene før eller siden vil komme til å teste det ut. De er i overensstemmelse om at Kjærlighet & Grenser både har hjulpet dem å bli mer bevisst på dette, i tillegg til at de også er blitt mer forberedt på å stille opp og å støtte sine barn gjennom ungdomsårene.

4.3.2 Foreldres betydning i det forebyggende arbeidet

Ved flere tilfeller har jeg belyst hvor betydningsfulle foreldre er når det gjelder barn og unges oppvekst, utvikling og atferd. Foreldre er de viktigste ressursene og påvirkerne ungdom har. Og det er de som lærer barna fra de er små av, hvordan de best kan håndtere utfordrende situasjoner (Johnsen, 2012). En sentral del av Kjærlighet & Grenser handler om at de voksne skal få styrket sine foreldreferdigheter, i tillegg til at foreldre oppfordres til å fastsette og håndheve tydelige regler for den unge. Gjennom læring og styrking av positive foreldreferdigheter har programmet som mål at tidlig bruk av tobakk, og alkohol og andre rusmidler blant unge kan forebygges (Tangen & Knutheim, 2009; Bjørknes & Kuposov, 2018). Foreldreinformantene beskrev gjentatte ganger i intervju at de ser hvilken påvirkningsmulighet de har på sine barn, og at de etter programmet er mer bevisste på hvordan egen oppførsel og holdning knyttet til særlig alkohol, kan påvirke de unge. En mor sier at hun også opplever sin sønn som mer observant etter programmet. Hun har erfart hans kritiske blikk når alkohol blir drukket i hjemmet, og beskriver hvordan de som foreldre forholder seg til denne problemstillingen:

«(...) man får sånne kritiske blikk på at man har drukket alkohol og det der. Men jeg synes likevel det er viktig at de får et naturlig forhold til det. All alkohol trenger

ikke å være grisefylla. Sånn at de kan klare å se forskjellene, at det er normalt å ta seg ett glass vin innimellom (...).»

Utsagnet illustrer foreldres bevissthet om den påvirkningen de har på sine barn. Moren mener at synlig nytelse av alkohol i hjemmet, vil kunne medføre at sønnen tilegner seg forståelse over hva som er moderat og behersket bruk av alkohol. I fokusgruppeintervjuet er en far enig, og deler sitt synspunkt på dette slik:

«Vi gjør det samme. Sånn det trenger ikke å ikke synes, for det er jo helt naturlig å ta seg en øl (...) men det er også helt utenkelig å sitte å pimpe nedpå i bømtevis. Men at barna ser hva som er normalt og faktisk greit.»

Fekjær (2011, s. 79) sier at det er vanlig å både si og tenke at ens eget alkoholforbruk er normalt og moderat, da man som oftest sammenligner seg med andre. Å si at en drikker som folk flest, gir for de aller fleste et utgangspunkt for å mene at eget forbruk ikke er risikofyllt eller verre enn ens venners. Men hva som egentlig er det alminnelige norske forbruket, finnes det ifølge Fekjær (2011) ingen standard for. Akkurat som med overgangen fra beruselse til fyll, blir det opp til hver enkelt å definere eget alkoholbruk. I og med at foreldrene fortalte i intervju at de viser barna hva som er naturlig og normal bruk, må man derfor erkjenne at det er foreldrenes egen subjektive oppfatning av hva som er et alminnelig alkoholforbruk de sikter til da. Foreldrenes beskrivelse av holdninger de har til synlig alkoholbruk kan knyttes opp til hvordan Øia (2013, s. 69) forstår sammenhengen mellom ungdommers rusbruk og foreldres drikkevaner. Han beskriver foreldre som betydningsfulle forbilder for de unge. Det er foreldre som setter standarden i hjemmet og bestemmer hvor grensene for de unge skal gå. Når det gjelder bruk av alkohol, tobakk og andre rusmidler fremstiller Øia (2013) foreldre som fundamentale rollemodeller, hvor foreldres drikkevaner er utslagsgivende for hvordan de unges eget drikkemønster arter seg. Dette vektlegges også av Fekjær (2011, s. 330) og Helgesen og Kruse (2014), hvor viktigheten av at foreldre er bevisste hva de gjør ikke bare på hva de sier til de unge, understrekes. Når det gjelder rusoppdragelse formidler Fekjær (2011) at det forholdet ungdommer utvikler til alkohol, har stor sammenheng med hvordan de oppfatter foreldrenes forhold til alkohol og andre rusmidler. Selv om det er flere faktorer

som spiller inn her, hevder Øia (2013) at dagens unge blir stekt påvirket av foreldrene når det gjelder bruk av alkohol, og sier at de fleste unge vil ta direkte etter sine foreldres alkohol- og rusvaner. Med utgangspunkt i dette kan det tolkes som om foreldreinformantenes barn har et grunnlag for å utvikle et lignende forbruk og forhold som det foreldrene har til alkohol. Om foreldreinformantene har et måteholdig eller risikofylt alkoholforbruk vites ikke bestemt, men det fremkommer i intervju at de har reflektert over hva som er greit å eksponere sine barn for. Kjærlighet & Grenser har ikke som hensikt å forby foreldre fra å drikke alkohol, men det sikter nettopp på at foreldre tenker gjennom de holdningene de har, og hvordan disse kan påvirke de unge.

I intervju med ungdomsinformantene var jeg undrende til om denne overføringen av holdninger til rusmidler ville vise seg i deres beskrivelser. For ungdommer som deltar i Kjærlighet & Grenser er det vesentlig at de unge tilegner seg kunnskap om at rusmidler har en farlig bakside. Samtidig som det fokuseres på at ungdommene skal være bevisste over at valg de tar når det gjelder rusmidler, har betydning for videre fremtid (Bjørknes, 2011). I intervju forteller en jente hvordan hun vurderer egen fremtid opp mot alkohol og tobakk. Hun sier følgende:

«Det går ikke an å ha røyk eller noe i mitt mål. (...) jeg kan ikke begynne med røyk eller alkohol hvis jeg skal oppnå målet mitt, jobbe med det jeg vil og sånn. Det er skadelig, og det kan ødelegge livet ditt liksom (...). Dessuten er det ikke noe pent å liksom røyke heller.»

Ungdomsinformantene er gjennomgående klare i sin sak. De er tydelige på at både røyk og alkohol fører med seg negative konsekvenser, og at dette er noe som ikke tilhører i deres satte mål for videre ungdom- og voksenliv. Videre forteller de unge at de har forståelse for de aldersgrensene som er satt når det gjelder alkohol og tobakk, og at dette er noe som er forbeholdt de voksne. I intervju uttrykker en gutt det slik:

«(...) man kan jo ikke ta øl når man går på ungdomsskolen. Men når du er voksen. Da er det greit liksom, å ta en eller to. (...) du kan jo ta et glass på lørdagskvelden.»

Før en annen informant tilføyer:

«Ja, så lenge du ikke drikker så veldig mye. Det er jo helt normalt hvis det for eksempel er nyttårsaftnen, eller en fest, så er det på en måte greit. (...) så lenge det ikke går utover helsen din, og det ikke er hver helg ... at det bare er av og til, og et glass eller to, det går liksom bra.»

Ungdomsinformantene er tydelige på at alkohol og tobakk er noe som ikke tilhører deres fremtidsutsikter, men uttrykker likevel på et senere tidspunkt at det er enkelte sammenhenger hvor det er akseptabelt å drikke alkohol. Dette tyder på at alkohol er noe de unge har tenkt over, og at dette er noe de gjerne er litt nysgjerrige på. Utsagn fra ungdomsinformantene kan ses i sammenheng med de tidligere viste foreldresitatene, i den betydning at de unge gjerne har erfart direkte fra foreldrene hva som er «normal» bruk av alkohol. Ved at informantene henviser til nyttårsaftnen, fest og helg som passende anledninger for å nyte alkohol, kan det tolkes som om nettopp dette er noe de selv har observert at egne foreldrene gjør. Og at de dermed har gjort seg opp egne meninger om at dette er akseptabelt. Under ungdomsintervjuene oppgir de ingenting spesifikt som kan knyttes til om deres foreldre har fastsatte regler eller begrensninger når det gjelder de unges bruk av alkohol eller tobakk. Men flere av de unge forteller at dette likevel er noe som prates om i hjemmet. En informant har følgende å si om dette:

«Vi har jo snakket om det, så jeg vet at jeg ikke skal drikke eller røyke. De stoler liksom på meg da, de forventer at jeg ikke skal det.»

I og med at ungdomsinformantene ikke tydelig uttrykker at foreldrene har fastsatte regler når det gjelder barnas tilgang og bruk av alkohol, er det interessant å se nærmere på det som av Pape et al., (2016) beskrives som tillatende foreldre som utøver en slapp og ettergivende oppdragelsesform. Barn av foreldre som mangler restriksjoner rundt barnas bruk av alkohol, eller for de unge som ikke vet om de får lov til å drikke av sine foreldre, har ifølge Pape et al., (2016) en stor risiko for å utvikle et betydelige høyere alkoholforbruk enn de ungdommene som har klare regler hjemme. De ungdommene som drikker betydelig mest, er likevel de med foreldre som aksepterer drikking og som også

har vist seg synlig beruset foran sine barn. Det er imidlertid ikke utenkelig at ungdomsinformantenes foreldre faktisk har regler og begrensninger for å hindre sine barn i å bruke alkohol eller tobakk. Selv om dette ikke tydelig fremkommer i datamaterialet mitt, kan man forstå dette i sammenheng med hvordan Øia (2013, s. 78) beskriver dette som grunnleggende verdier og en sosial kontroll som allerede ligger i familien, og som foreldrene utviser uten at barna er klar over det. I og med at ungdomsinformantene sier at de prater om rusmidler hjemme og at de vet hva som er forventet av dem, kan det på ingen måte avklares med sikkerhet om ungdomsinformantene står i fare for å utvikle et høyere forbruk sammenlignet med de som har forholdsvis mer restriktive foreldre.

Gjennom tidligere nevnte utsagn fra ungdommene forsterkes betydningen av foreldre som viktige forebyggere når det gjelder ungdommers bruk og tilgang til rusmidler. Ungdomsinformantene forteller at dette er noe de prater med foreldrene om, og de henviser til hva de oppfatter som akseptabel bruk. De unge sier i intervju at de vet hva som er forventet av dem, og at de opplever at foreldrene viser dem tillit når det gjelder dette. I en studie utført av Aalmen og Henriksen (2018) tydeliggjøres denne tilliten ungdommer får fra sine foreldre som en viktig ressurs i det rusforebyggende arbeidet. De finner at dagens ungdom ikke ønsker å tulle med eller utnytte en slik tillit, og at foreldre på denne måten bidrar til å hindre tidlig debut av alkohol hos ungdom. I likhet med Øia (2013) sier også Aalmen og Henriksen (2018) at ungdommer i stor grad påvirkes av hvordan foreldre bruker og forholder seg til rusmidler. Studien deres tar utgangspunkt i ungdom i slutten av tenårene, og finner at dagens ungdom sterkt vektlegger foreldres mening, holdning og regler når det gjelder alkohol og andre rusmidler, fremfor å følge jevnaldrendes meninger og oppfordringer. Foreldres grad av sosial kontroll blir av dem beskrevet som en avgjørende faktor for unges alkoholdebut. Denne tilliten og påvirkningskraften Almen og Henriksen (2018) beskriver, oppfatter jeg også som aktuell for ungdomsinformantene. I datamaterialet tydeliggjøres det at de unge er opptatt av forventningene deres foreldre har til dem, og de virker til å ta hensyn til foreldrenes meninger og fastsatte regler.

I intervju med foreldre var jeg også undrende til hva de la i begrepet rollemodell, og hvordan de mente de kunne innvirke for at barna skal kunne ta gode valg når det kommer til utprøving og bruk av alkohol. En mor forteller hvilke holdninger hun mener er viktige å overføre til sine barn:

«Det er jo måtehold i settinger da. Hvordan og hva man gjør, og hva barna ser. At man for eksempel ikke kjører bil etter at man har drukket alkohol. At man viser sånne ting til barna (...). Det tror jeg er viktig.»

Det blir gjentatte ganger beskrevet av foreldreinformantene at selv om de ikke skjuler alkoholbruk for barna, er måtehold i denne sammenheng viktig for dem. De er tilsynelatende svært bevisste på både når de drikker og hvor mye de drikker når barna er tilstede. De forteller at de opplever at barna i visse sammenhenger også forventer at foreldrene skal drikke. En mor gir et eksempel fra egen erfaring, og beskriver barnas reaksjon slik:

«(...) og da var det sånn, nesten helt utenkelig at vi ikke skulle drikke vin siden vi ikke hadde kjørt ned til sentrum. Hva, skal dere ikke drikke i dag, sa de. (...) så de snakker jo om det. De er veldig bevisste.»

Med utgangspunkt i foreldreinformantens utsagn hvor moren beskriver egne barn som svært bevisste på hvilke sammenhenger det er forventet at det nytes alkohol av voksne, kan det forstås som at hennes barn er i en posisjon der hun som forelder lettere kan veilede sine barn rundt tidlig bruk av for eksempel alkohol. Og det er nettopp dette programmet Kjærlighet & Grenser tar sikte på. I og med at programmet retter seg mot ungdom i 12-14 årsalderen og deres foreldre, er det ikke forebygging eller stansing av et alvorlig rusmisbruk som er det mest sentrale. Med tanke på ungdommenes alder, handler forebygging i denne sammenheng om å forebygge tidlig bruk og tidlig utvikling av uheldig bruk, hos de unge. Derfor handler også en stor del av programmet om at foreldre skal bli bevisste på hva som driver ungdommer til alkoholbruk, og at de skal kunne veilede og påvirke ungdommene i en positiv retning (Tangen & Knutheim, 2009). Dette ser vi også igjen i Fekjærs (2011) beskrivelse av det forebyggende arbeidet mot tidlig alkoholdebut.

Av han sies det at det er hos elever i tidlig tenåringsalder det har vist seg som mest virkningsfullt å rette det forebyggende arbeidet mot. Han tillegger også at det er av betydning å rette arbeidet mot alkohol fremfor narkotikabruk, da alkohol er det rusmiddelet ungdommene mest sannsynlig vil komme først i kontakt med (Fekjær, 2011, s. 328). Videre referer Øia (2013) til noen viktige faktorer hos foreldre når det gjelder det forebyggende arbeidet. Det viser seg at hvorfor ungdommer drikker, har som nevnt tidligere sterk sammenheng med hvor mye foreldre drikker, og at det i tillegg avhenger av hvor stor grad av sosial kontroll foreldre har over sine barn. Tillit er også et sentralt forhold her, da det har vist seg at unge som har et mistillitsforhold til sine foreldre klart drikker mer enn de med et gjensidig tillitsforhold (Øia, 2013, s. 83). Fra flere av utsagnene vist til, kan det tolkes som at både foreldreinformantene og foreldrene til ungdomsinformantenes viser tillit til sine barn på den måten at de ikke skjuler eget alkoholbruk. Jeg ser dette som tillitsfulle relasjoner med utgangspunkt i utsagn og eksempler fra informantene hvor det beskrives synlig alkoholbruk i hjemmet, samtidig som måtehold og kommunikasjon rundt alkohol viser seg å kjennetegne informantenes familieforhold.

Foreldreinformantene er i enighet om at de gjennom deltakelse i Kjærlighet & Grenser har fått en oppvekker på at ungdomstiden fører med seg både fristelser og utfordringer for de unge. De forteller at de gjennom læring fra programmet og refleksjon fra egen ungdomstid, er blitt påminnet hva ungdomsårene innebærer, og at de som foreldre bør være forberedt på at tiden der egne barn eksperimenterer med voksne aktiviteter vil komme. En mor ser dette sammen med egne erfaringer, og beskriver det slik:

«(...) jeg har jo prøvd både alkohol og røyk lenge før jeg egentlig hadde lov. Så det er jo litt med å innse at det kommer våre barn også til å gjøre (...). Men jeg er klar for at det vil skje, og jeg vil være der for dem når det skjer. Så får vi bare håpe på, og tilstrebe, at de holder seg unna andre ting.»

En far er enig, og tilføyer et ønske om å kunne støtte og være en trygghet for sine barn når de kommer opp i utfordrende situasjoner. Han sier følgende:

«Jeg tenker også at det kommer til å skje, vi kan ikke unngå det. Det er snakk om å kanskje prøve å utsette noe, de fleste debuter så lenge som mulig da (...). Og da tenker jeg, kommer de til å ringe hjem når de er på fest eller har havnet i noen problemer. For det har jeg veldig lyst til å de skal gjøre (...) at de er ærlige med meg når det skjer, slik at jeg kan være der for dem, støtte dem ...»

Begge utsagnene over illustrerer mitt inntrykk av foreldreinformantene som kjærlige og støttende, og som ønsker et gjensidig tillitsforhold med sine barn. Innholdet i Kjærlighet & Grensers rusforebyggende arbeid bygger blant annet på hva resiliensforskning sier om beskyttelses- og risikofaktorer i relasjonen mellom barn og foreldre. I denne sammenheng fokuserer programmet på at foreldredeltakernes ferdigheter skal bli styrket når det gjelder å opptre støttende og involvere seg i barnets liv, samt at foreldrene skal uttrykke tydelige, men aldersadekvate forventninger og grenser for sine barn (Tangen & Knutheim, 2009, s. 66). At jeg opplever foreldrene som kjærlige og trygge, kan ikke umiddelbart tolkes som læring fra programmet, da dette kan være evner og verdier foreldrene alltid har behersket. Men disse ferdighetene kan tydelig ses i sammenheng med hva Sommer (2014) og Helgesen (2011) sier om oppdragsformer. I og med at programmet har som hensikt at foreldrene skal involvere og interessere seg i barnets liv, samtidig som de skal sette tydelige regler, kan det derfor forstås som at Kjærlighet & Grenser legger opp til at foreldredeltakerne skal tilstrebe en autoritativ barneoppdragelse. Sommer (2014, s. 164) sier at den autoritative oppdragsstilen handler om myndige foreldre som er tilgjengelige, og samtidig stiller krav til barna sine. De viser forståelse og interesse for sine barn, og i likhet med hva som skjer i en forhandlingsfamilie, lytter foreldrene til barns synspunkter. Helgesen (2011, s. 177) sier at barn fra foreldre som er samtidig krevende og responsive, har vist seg å være mer livsglade, mer sosialt kompetente og reflekterer i større grad over valgmuligheter, enn andre barn. Sommer (2014) sier videre at det er dokumentert positive effekter ved å knytte en autoritativ oppdragsstil til fravær av lovbrudd og tidlig utprøving av voksne aktiviteter hos ungdommer.

Av studien til Pape et al., (2016), fremkommer det som tidligere nevnt at foreldre som var mindre omsorgsfulle og støttende med en uengasjert oppdragsstil, hadde barn

som drakk mest og som oftest var beruset, sammenlignet med andre unge. Dette vises også igjen hos Von Tetzchner (2012), hvor han hevder at foreldrenes oppdragelsesstil har stor innflytelse for blant annet hvordan ungdommer bruker tiden sin, deres innsats på skolen, samt for om og hvordan de bruker rusmidler. Han sier at selv om jevnaldrende og foreldre har innflytelse på hver sine områder i de unges liv, har det gjennom forskning vist seg at foreldre gjennom styring og bestemmelser påvirker de unge stort når det gjelder nysgjerrighet rundt såkalte voksne aktiviteter. Av han tydeliggjøres det også at ungdommer som har foreldre med en uengasjert oppdragelsesstil, har større sjanse for å misbruke rusmidler og å utvikle en antisosial atferd (Von Tetzchner, 2012, s. 694).

Fra datamaterialet innhentet gjennom fokusgruppeintervju kan det ikke bestemt hevdes hvilken oppdragelsesform foreldreinformantene eller ungdomsinformantenes foreldre anvender. Men gjennom flere utsagn og viste sitater beskrives lyttende og forståelsesfulle foreldre, som tar sine barn med i beslutninger. Gjennom intervju med foreldre kommer det også fram en bevissthet rundt forholdet mellom å gi kjærlighet og å sette grenser. Jeg opplever foreldrene som bevisste sitt ansvar og ønsker i stor grad å beskytte sine barn, men tillater likevel å gi mye nok slipp slik at de unge får utforsket på egen hånd. På bakgrunn av dette kan det igjen forstås som foreldreinformantene og ungdomsinformantenes foreldre heller mot den autoritative oppdragelsesformen. Av Helgesen (2011, s. 178) uttrykkes det tydelig at selv om verdiene til den autoritative oppdragelsen bør ligge til grunn i all moderne barneoppdragelse, er det ikke alltid man som forelder klarer å tilstrebe alle aspektene ved denne voksenrollen. Ingen familier lever isolert fra sin sosiale og kulturelle kontekst, og økonomi, stress og tidsklemme er eksempler på faktorer som vil spille inn på hvordan foreldre møter sine barn. Derimot poengterer Helgesen (2011) ærlighet som en viktig verdi i tilnærming til barn og unge. Han ser oppriktighet og ærlighet som avgjørende i en tydelig og engasjert voksenrolle, og som igjen vil skape mer trygghet hos barna. Derfor blir ærlighet også en sentral faktor for hvor godt de voksne kan fremtre som påvirkere og gode rollemodeller, særlig når det gjelder forebygging av tidlig alkohol eller rusdebut hos unge. Ærlighet og relasjoner preget av tillit synes å være gjennomgangstemaer i intervju med både foreldre og ungdom. Samtidig som foreldrene er opptatt av den tidligere nevnte sosiale kontrollen, får jeg inntrykk av at de stoler på sine barn. Likeså med ungdomsinformantene. De har

tilsynelatende et trygt og stabilt forhold til sine foreldre, hvor de stoler på at foreldrene vil støtte om det oppstår problemsituasjoner. Det er derfor grunn til å forvente at det foreligger et godt utgangspunkt for foreldrene når det gjelder å bidra til å forebygge for tidlig rusdebut hos sine barn.

4.4 Sammenfatning

I første del av kapittelet tok jeg for meg forhold som i stor grad var knyttet til ungdomsinformantenes opplevelser og erfaringer med programmet. Her så jeg nærmere på deres beskrivelse av relasjonen til sine foreldre, samtidig som jeg forsøkte å belyse hvordan sentrale aspekter med ungdomstiden kan knyttes opp til denne informantgruppen. Gjennom analysearbeidet viste det seg få endringer når det gjaldt forståelse og kommunikasjon med foreldrene etter programmet. Ungdommene oppga at de etter deltakelse i Kjærlighet & Grenser hadde fått noe bedre forståelse for de reglene som var fastsatt av foreldrene, men at de alltid har følt seg forstått av sine foreldre. Herunder pekte jeg på forhandlingsfamilien beskrevet av Frønes (2016) og Sommer (2014), og hevdet at de unge gjerne hadde innflytelse på de beslutningsprosesser som tas i familien. Videre knyttet jeg dette til refleksjon og økt bevissthet rundt valgalternativer, og at ungdommer på denne måten får redskaper til å bedre stå imot for eksempel vennepress. Å samtale med egne foreldre om utfordringer i hverdagen, viste seg også noe problematisk for hovedvekten av denne informantgruppen. Her ble Helgesens (2011) beskrivelse av ungdommers løsrivingsprosess benyttet i forståelsen av hvorfor ungdommer hovedsakelig foretrekker å bruke vennsrelasjoner når det gjelder å diskutere problemer som oppstår i hverdagen.

De unge beskrev også en større forståelse knyttet til ulike ungdomsutfordringer, og ga uttrykk for at programmet blant annet hadde lært dem hvordan de bedre kunne håndtere vennepress og drikkepress. Hvordan ungdomsinformantenes alder kan ha innvirket for læringen og erfaringer de har gjort seg fra programmet, ble også reflektert over her. Et sentralt funn fra ungdomsintervjuene handlet om hvor stor betydning digitale medier hadde for de unges dagligliv. De unge fortalte om ensomhet, utenforskap, trygghet og tilgjengelighet, og jeg utdypet dette opp mot hvordan Bjørkeng (2011) og Frønes (2016)

forstår den store innflytelsen digitale medier har over fritiden til dagens ungdom. Ungdomsinformantene hadde også gjort seg noen tanker om de negative og positive sidene ved bruk av mobil og internett, og ga uttrykk for at programmet hadde gjort dem mer bevisste på hvordan de bør opptre på nett.

I neste del var hovedfokuset rettet mot foreldreinformantenes perspektiver og erfaringer knyttet til deltakelsen i Kjærlighet & Grenser. Etter intervju med foreldre hadde jeg inntrykk av at den største endringen og læringen etter deltakelse, i stor grad handlet om at foreldrene hadde blitt mer bevisste over hva ungdomstiden kan innebære for sine barn. Foreldrene fortalte i intervju at de hadde fått en påminnelse om at barna nå begynner å bli eldre, og at de må starte å forberede seg på endringer som ungdomstiden kan bringe med seg. Herunder ble noen av foreldrenes bekymringer presentert, og videre diskutert opp mot spenningsfeltet kontroll og beskyttelse. En videre drøfting med utgangspunkt i det Frønes (2016) og Glaser (2008b) benevner som *foreldreavhengige barn*, ble også foretatt i denne delen.

Videre utgjorde betydningen av et velfungerende foreldrenettverk et sentralt funn. Både foreldreinformanter og ungdomsinformanter beskrev hvordan Kjærlighet & Grenser har bidratt til å føre foreldre sammen, og at programmet hadde gitt foreldrene en større mulighet til å samarbeide om forhold knyttet til ungdommene. Jeg så videre dette samarbeidet i sammenheng med sosial kontroll beskrevet av Øia (2013), og belyste videre at dette gjerne kunne utgjøre en ekstra trygghet også for ungdommene.

Kapittelets siste del tok for seg informantenes holdninger og erfaringer knyttet til rusmidler, med et overveiende fokus på alkohol. Her rapporterte begge informantgruppene positive erfaringer med at deltakelse i programmet ble tilbudt før ungdommene starter på ungdomskolen, og utfordrende prosesser i større grad gjør seg gjeldende. Med utgangspunkt i en ungdoms opplevelse av programmet, ble det her også foretatt en kort drøfting over ungdommers motiver for alkohol og rusbruk. Med bakgrunn i informantenes egne utsagn og ulike teoretiske perspektiver, forsøkte jeg å belyse hva informantene hadde lært fra Kjærlighet & Grenser og hvilken betydning dette kan utgjøre for videre liv.

Foreldrenes posisjon i det forebyggende arbeidet utgjorde også en sentral plass i kapitlets siste del. Her tok jeg blant annet for meg hvilke påvirkningsmuligheter foreldre har, betydningen av gjensidig tillit og ærlighet, og hvordan tydelige regler i hjemmet kan innvirke for hvilket forhold ungdom utvikler til alkohol og alkoholbruk. Foreldres eget forbruk blir fremstilt som en sentral faktor for når og om, de unge drikker. Det foreligger også her en refleksjon av hvordan oppdragelse og foreldres holdninger kan ha innvirkning for sine barns alkoholdebut. Ved å belyse og reflektere over flere forhold finner studien flere indikasjoner som tyder på at foreldreinformantene og ungdomsinformantenes foreldre lener seg mot en autoritativ oppdragelsesstil.

5 Avsluttende drøfting

I dette kapittelet har jeg valgt å trekke fram noen sentrale elementer som viste seg særlig interessante ved gjennomgang av datamaterialet sett i sammenheng med den benyttede litteraturen og øvrig forskning. Jeg har valgt ut to hovedelementer som det er av betydning å se nærmere på, og som jeg gjennom dette kapittelet vil forsøke å tydeliggjøre enda mer.

Det første hovedfunnet jeg vil trekke fram tar for seg relasjonen mellom ungdom og deres foreldre. Her vil jeg se nærmere på de tidligere benyttede begrepene forhandlingsfamilie, oppdragelse, foreldreavhengighet, og løsrivningsprosess, for så å diskutere hva dette kan bety for barn og unges utvikling i dagens samfunn. Det neste jeg vil understreke handler om hvem programmet Kjærlighet & Grenser egentlig når. Her vil jeg ta for meg fordeler og ulemper med universelle forebyggingsprogram, for så å reflektere rundt hva dette kan bety for programdeltakeres utbytte. Her pekes det også ut noen ideer til videre forskning som gjennom denne studien fremkom som interessante for feltet.

5.1 Den avgjørende relasjonen mellom ungdom og foreldre

Gjennom resultater fra analysearbeidet og med utgangspunkt i flere teoretiske perspektiver, fremkommer det at å ha et sterkt og trygt forhold til sine foreldre kan ha en avgjørende betydning for unges utvikling. Både når det gjelder det kognitive, så vel som den sosiale kompetansen. I det foregående kapittelet pekte jeg på at informantene kunne ha bakgrunn i det som Frønes (2016) og Sommer (2014) kaller en forhandlingsfamilie. Dette vektla jeg på grunnlag av at ungdommene uttrykte at de hadde aksept for de reglene og grensene som foreligger, i tillegg som følge av at de beskrev lydhøre foreldre som vektla de unges synspunkt. Videre hevdet jeg at barn med bakgrunn fra en forhandlingsfamilie har større grunnlag for å bedre forstå andres perspektiver, og at de har gode utgangspunkter for å kunne stå imot vennepress. På bakgrunn av empiri som viser et stort foreldreengasjement og ved bruk av ulik teori, fremheves det også i studien at foreldreinformantene og ungdomsinformantenes foreldre gjerne benytter en autoritativ stil i sin oppdragelse. Dette har jeg knyttet til forebygging av tidlig rusdebut,

og hevdet at foreldres grensesetting og interessedeltakelse i barnet i stor grad kan påvirke for hvilket forhold de unge utvikler til alkoholbruk. Jeg har også belyst forhandlingsfamilie i sammenheng med oppdragelse, og har ved flere tilfeller pekt på at foreldrenes oppdragelsesstil har betydning for de unges utvikling, sosiale kompetanse og mestring. Hos Frønes (2013) finnes det derimot motstand til en slik assosiasjon. Han knytter foreldres bidrag til det som gjelder det genetiske, og hevder at oppdragelsesstil har begrenset innvirkning for unges personlighet- og intelligensutvikling (Frønes, 2013, s. 86). Med dette i betraktning vil det dermed ikke være noen hold i min resonans om hvor betydningsfulle foreldre er for barn og unges utvikling og atferd i dagens samfunn. Likevel sier Frønes (2013; 2016) at foreldre ikke er helt uten betydning for barn og unge, og at i særlig sårbare faser er foreldres tilstedeværelse et avgjørende grunnlag for utvikling. Av han tydeliggjøres det at foreldre som støtteapparat vil være av betydning gjennom hele barndoms- og ungdomsperioden (Frønes, 2013, s. 87).

Senere i kapittelet tok jeg også for meg hvordan foreldreinformantene beskrev den store innflytelsen foreldre har over sine barns fritid, og så dette i sammenheng med den økende foreldreavhengigheten Glaser (2008b) og Frønes (2016) beskriver. Her fremkom det at foreldrene tar stor styring over sine barn, og at de har god kontroll over hva barna foretar seg. Jeg så denne kontrollen i sammenheng med et stort engasjement og ønske om å ville det beste for sine barn. Men denne kontrollen står likevel ikke helt i forbindelse med ungdommers løsrivningsprosess beskrevet av Helgesen (2011). Med tanke på ungdomsinformantenes alder og nysgjerrigheten de i intervju uttrykte for voksne aktiviteter, oppfattet jeg de unge til å være på vei inn i nettopp en slik endringsfase. Helgesen (2011, s. 192) sier at hos ungdom i tidlig tenårene står behovet for å løsrive seg fra foreldre sentralt. Dette innebærer gjerne protester og provokasjon, så vel som utforskning av voksne aktiviteter. Ved å markere større distanse fra foreldre på denne måten, blir gjerne tilhørigheten til vennsrelasjoner mer betydningsfull for den enkelte ungdom. I form av flere utsagn viste jeg til foreldreinformanter som beskrev kontroll og beskyttelse som sentrale elementer for hvordan de oppfatter egen fremtreden overfor sine barn, men om de tillater nok rom slik barna får utforsket på egenhånd, blir et viktig spørsmål. Selv om venner har stor betydning i denne perioden, sies det av Helgesen (2011, s. 194) at foreldre imidlertid ikke blir noe mindre viktigere for

ungdom. I ungdomstiden kreves det at foreldre fungerer som trygghetsbaser, noe som ifølge Helgesen (2011) ikke innebærer at foreldre tar motstand og trekker seg bort fra sine barn. Tenårsperioden er preget av forvirring og usikkerhet, og foreldres engasjement og interesse for de unge og de erfaringene de gjør seg, fører i mange tilfeller til en viktig nærhet mellom foreldre og den unge.

Ved at jeg i denne studien både finner ungdomsinformantene til å være på vei inn i en løsrivningsfase, samt knytter foreldreavhengighet til foreldrerelasjonen, tyder det på at det kan finnes mangler i datamaterialet mitt. Likeså med min forståelse over de ulike oppdragelsesstilene som betydningsfulle for barn og unges utvikling, kan dette forklares med bakgrunn i litteratur som gjerne er noe tvetydig og motstridende. Alderen til ungdomsinformantene kan ha innvirkning på dette, og slik jeg ser det, blir det avgjørende å betrakte helheten her. Sitater fra foreldreinformantene indikerer at foreldre ønsker å beskytte sine barn, og at dette gjerne gjøres ved å ha en form for kontroll over hva de foretar seg. Som jeg tidligere har pekt på, ser jeg denne kontrollen som engasjement og beskyttelse. Det kan diskuteres om dagens foreldre tar for stor styring over sine barn, men det er også gjerne nettopp denne tryggheten dagens unge trenger på vei inn i de turbulente tenårene. Sommer (2014, s. 147) spør og reflekterer om foreldreskap er viktig, og jeg vil med bakgrunn i belysning av flere forhold svare ja på et slikt spørsmål. Slik jeg ser det påvirker foreldre sine barn på mange måter, og mye tyder på at oppdragelsesform har stort å si for unges personlighetsutvikling. Jeg velger å lene meg mot hva Sommer (2014) og Helgesen (2011) sier om omsorg og oppdragelse, og ser viktigheten i hvordan foreldre oppdrar og opptre overfor sine barn, slik at ungdom både får kompetanse og har tryggheten i foreldrerelasjonen når de skal selvstendigjøres i ungdomstiden. Av Helgesen (2011, s. 194) sies det at man trenger foreldre like mye i tenårene som i barneårene, og at ungdom behøver foreldre som støtter, veileder og rådfører dem gjennom hele den utfordrende og uoversiktlige ungdomstiden.

5.2 Tiltaler programmet de som trenger det minst?

Det siste jeg vil vektlegge handler om hvem programmet egentlig når ut til. Dette var også et forhold som det i intervju ble rapportert negative forventninger til.

Ungdomsinformantene uttrykte under intervju at de ikke hadde tro på at alle ungdommene tar programmet alvorlig nok, og også foreldreinformantene hadde klare formeningar om at de foreldrene som burde deltatt i programmet, aldri møtte. Av denne grunn er det interessant å se nærmere på hva det egentlig innebærer at Kjærlighet & Grenser er et universelt forebyggingsprogram, og hva dette kan bety for de som deltar i et slik program.

Pape (2009, s. 341) hevder at skolebaserte tiltak sjelden gir noe nevneverdig effekt når det gjelder de unges rusmiddelbruk. Hun sier videre at effektforskning ofte gir opphav til større optimisme enn hva det er grunnlag for, og at slike tiltak i realiteten har vist seg lite virkningsfulle når det gjelder forebygging av tidlig debut. Her peker hun på mangelfull opplæring av lærere eller programinstruktører, mangel på tid, mangel på økonomiske ressurser, utfordringer med å nå risikogruppen, og at den innsatsen som legges ned i startfasen ofte har en tendens til å avta over tid, som mulige årsaker til hvorfor skolebaserte forebyggingsprogram ikke gir den ønskede effekten. Dette kan videre ses i sammenheng med hvordan Henriksen (2015) knytter en virkning av universelle forebyggende programmer til utfordringer med å dokumentere et resultat. Det er altså vanskelig å måle virkningen fra slike universelle tiltak (Henriksen, 2015, s. 16). Dette beskrives også av Sundell og Forster (2005), hvor det pekes på at det gjennom forskning har vist seg at det er programmer rettet mot problemgrupper, altså indikative tiltak, som har best virkning for barn og unge. Videre følger de selektive tiltakene for grupper i risikosoner, og minst effekt viser det seg at de universelle tiltakene som retter seg mot alle barn og unge har. Sundell og Forster (2005, s. 16) viser til logikk i forklaringen av dette. Barn med mange og alvorlige problemer vil ha større forutsetning for å få hjelp til sine problemer, og man kan hos denne gruppen lettere se en endring hvorvidt tiltaket fungerer eller ikke. Hos de unge som ikke har problemer i forkant av deltakelse i et forebyggingsprogram, kan umulig få noen forbedring for ikke-eksisterende problem. Det er følgelig lettere å dokumentere effekten av et forebyggingsprogram hvor tiltakene er rettet mot barn og ungdom i risiko eller med problemer, enn ved tiltak som er rettet mot alle.

Av Sundell og Forster (2005) vektlegges det likevel at universelle programmer ikke er meningsløse i det forebyggende arbeidet med barn og unge. De sier at det er mange som mener at universelle programmer er lite hensiktsmessige, da det gjennom slike tiltak er vanskelig å nå de som virkelig trenger hjelp. Det vises til et eksempel med foreldremøter i skolen, hvor mange anser disse som meningsløse da det bare er de «ordentlige» foreldrene som kommer, og aldri de foreldrene lærerne har størst behov for å treffe. Forfatterne motbeviser så en slik påstand, og henviser til det som kalles *forebyggingsparadokset*. Forebyggingsparadokset handler om at en liten innsats for mange har større forebyggende virkning, enn store innsatser for få (Sundell & Forester, 2005, s. 17). Man når altså flere når man henvender seg til alle. Også gjennom en veiviser i lokale folkehelseiltak utarbeidet av Helsedirektoratet (2018), legges det vekt på at det i samfunnet trengs bedre befolkningsrettede strategier som når alle, i tillegg til tiltak rettet mot høyrisikogrupper. Å nå de som trenger det mest, er et viktig mål. Men det er ikke nødvendigvis det mest effektive. Det tydeliggjøres fra Helsedirektoratet (2018) at den største effekten vil oppnås ved universelle strategier som rammer bredt, da den treffer flere mennesker enn de tiltakene som retter seg mot kun mennesker i risikoposisjoner. Videre pekes det ut at universell forebygging ofte har en positiv effekt på flere forskjellige typer problematferd, og at stigmatisering og umyndiggjøring av mennesker med hjelpebehov er noe man unngår med tiltak rettet mot alle. Ved universelle forebyggingstiltak er det en fare for at man bruker mye energi på barn og unge som likevel aldri vil utvikle uønsket atferd, men til gjengjeld unngår man å sortere ut de med hjelpebehov og faren for stigmatisering er relativt lavere ved slike tiltak. Av Sundell og Forster (2005, s. 16) samt av Helsedirektoratet (2018) tydeliggjøres det at det i samfunnet trengs alle typer forebygging, på alle nivå. Hvor det videre uttrykkes at det er like uheldig å prioritere kun universell forebygging, som det er å rette all innsats mot risikogrupper.

Selv om jeg gjennom denne studien har fått innsikt i informantenes erfaringer og perspektiver ved Kjærlighet & Grenser, har jeg likevel bare så vidt berørt overflaten når det gjelder ungdommenes og foreldrenes liv. Gjennom den innsamlede empirien fremkommer det ingenting som tyder på at ungdomsinformantene tilhører en problem- eller risikogruppe. Her kan selvfølgelig den unge alderen innvirke, men også

foreldreinformantene oppfatter jeg som svært interesserte i egne barns velvære og liv. Foreldrene beskriver seg selv som engasjerte i barnets skolehverdag, og sier at det er de som stiller opp på foreldremøter, 17-mai komitéer og lignende. Det er interessant at de i intervju utpeker foreldre som aldri stiller opp i skoletilsetninger, og forteller at foreldre de mener burde deltatt i programmet, ikke deltok. Jeg har gjennom arbeid med denne avhandlingen vært undrende til hvorfor foreldreinformantene fremstår som så «flinke», og om de egentlig har hatt behov for å delta i et slikt forebyggingsprogram. Imidlertid viser det seg at foreldrene er svært positive til programmet, og de forteller om et stort utbytte når det gjelder læring og bevisstgjøring. Det er likevel tydelig at denne studien har begrensninger når det gjelder foreldreutvalget som gjør at jeg ikke får erfaringene til de foreldrene som gjerne fremstår som «svakere». Ved at jeg ikke når ut til disse andre foreldrene, tydeliggjøres oppfatningen om foreldreinformantene som informasjonssterke deltakere, hvor foreldrene representerer foreldre som er spesielt interesserte, gjerne både i programmet men også i egne barn. Det ville vært av interesse for feltet at det ble gjort nærmere undersøkelser av hvilke foreldre det er som deltar og ikke deltar i slike skolebaserte forebyggingsprogrammer som inkluderer foreldre. I tillegg kunne det vært interessant med mer kunnskap hvor man tar for seg denne hypotesen, og stiller spørsmål om hvorfor de foreldrene med størst behov ikke deltar.

I og med at Kjærlighet & Grenser er et universelt forebyggingsprogram for ungdom og foreldre, har programmet gode muligheter til å nå bredt. Et viktig mål med programmet handler om at familierelasjonen skal bli styrket, og denne studien peker ut den viktige rollen foreldre har når det gjelder forebygging av rusbruk hos sine barn gjennom ungdomstiden. På bakgrunn av at det er frivillig for foreldre å delta i programmet, kan det forstås som svært sårbart for de unge hvor foreldre ikke møter, og særlig må dette gjelde for de ungdom som tilhører risikogrupper. Dette vil jo også gjelde for andre tilsetninger ved skole og fritidsarrangementer. Da min studie har mindre å bidra med når det gjelder akkurat dette, ville det vært nyttig for feltet at det ble utarbeidet mer forskning om hvordan universelle programmer virker for høyrisikogrupper og unge som står i moderat fare for å utvikle uønsket atferd. Dette ville også vært relevant å undersøke videre i hvor stor grad foreldrene til ungdom i slike posisjoner engasjerer seg i de unges skolehverdag og øvrige fritid.

6 Avslutning

Avhandlingens hovedfokus har vært å undersøke hvilke erfaringer det rusmiddelforebyggende familieprogrammet Kjærlighet & Grenser har gitt ungdom og foreldre som deltar i programmet. Med utgangspunkt i målene programmet tilstreber for sine deltakere, har jeg forsøkt å nærmere utforske hvordan 18 deltakere har opplevd det å delta, og hvilken betydning deltakelse i programmet har hatt for dem. Jeg har ved bruk av fokusgruppeintervju forsøkt å fange opp informantenes meninger, holdninger og erfaringer, og har strukturert intervjusituasjonene ved bruk av én intervjuguide tilpasset foreldreinformantene og én intervjuguide tilpasset ungdomsinformantene. Når det gjelder de faglige og teoretiske rammene, har jeg tatt utgangspunkt i dagsaktuell forskning som er av relevans i forståelse av barn og unges velferd, samt at jeg i tillegg har valgt å se nærmere på teoretiske perspektiver som blant annet tar for seg moderne oppvekstvilkår, oppdragelse, sosialisering og det forebyggende arbeidet i skolen. Videre ble studiens resultater presentert gjennom en samtidig fremstilling av funn og diskusjon. Her tok jeg for meg hva datamaterialet formidlet om informantenes erfaringer, meninger og holdninger, knyttet til hovedområdene forståelse, beskyttelse og forebygging. Drøftingen ble avsluttet i det etterfølgende kapittelet, som trekker fram to sentrale elementer ved studien. Her ble blant annet betydningen av foreldrerelasjonen belyst og diskutert mer inngående, før jeg tok for meg noen positive og negative sider ved universelle forebyggingsprogrammer, og så på hva dette kan bety for de som deltar i slike programmer.

Studien har vist at både ungdomsinformantene og foreldreinformantene i hovedsak er godt fornøyde med programmet. De forteller alle om et stort utbytte i form av ny lærdom, og at programmet har bidratt til større innsikt og økt kunnskap om ungdomstiden og ungdomsutfordringer. For ungdommene handlet dette om at programmet har gitt dem en større forståelse over ulike utfordringer de kan møte på i ungdomsårene, og hvordan de på best mulig måte kan håndtere disse. Et sentralt funn når det gjelder ungdomsinformantenes erfaringer og læring fra Kjærlighet & Grenser, handler også om den betydelige rollen mobilen og internett har i de unges hverdag. Hvor de videre forteller at de har lært seg viktigheten av å reflektere grundig over hva de deler på nett, samt hvordan de opptrer overfor andre ved bruk av de sosiale plattformene.

Gjennom foreldreinformantenes beskrivelser finner man at programmet har medvirket til at de har fått en oppvekker på at eget barn nærmer seg de turbulente ungdomsårene, hvordan de som foreldre kan forberede seg på dette, og hvordan de på best mulig måte kan støtte sine barn gjennom denne prosessen. Studiens funn knyttet til foreldrekontroll og beskyttelse, ses i sammenheng med et stort engasjement i barnas liv, og forstås som at foreldreinformantene og ungdomsinformantenes foreldre benytter en autoritativ oppdragelsesstil. En rimelig konklusjon synes å være at kontrollen foreldrene beskriver kan anses som en ekstra trygghet og støtte for de unge gjennom ungdomsårene. En kan hevde at foreldre bidrar til kompetanseutvikling og gir ungdom en trygghet som er nødvendig for egen selvstendigjøring. Foreldrene forteller også at programmet har åpnet opp for muligheter til å samarbeide med andre foreldre om forhold som gjelder hverandres barn.

Når det gjelder alkohol og rusforebygging finner studien at programmet har gitt deltakerne en større forståelse over de mulige konsekvensene et alvorlig alkoholbruk kan føre med seg, og særlig ungdomsinformantene opplever å ha reflektert grundig over hvordan rusmidler passer inn, eller snarere ikke passer inn i egen fremtid og mål de har satt for seg selv. Et sentralt funn handler om fordelene det gir ved å sette inn rusforebyggende tiltak før ungdom interesserer seg for alkohol. I tillegg finner studien, med utgangspunkt fra både empiri og teori, sammenhenger som tyder på at kunnskapsbaserte rusforebyggingsprogrammer kan ha bedre virkning for ungdom enn hva skremselspropaganda har. Studien peker også ut den viktige rollen og påvirkningskraften foreldre har når det gjelder forebygging av rusbruk hos egne barn gjennom ungdomstiden. Avslutningsvis fremheves det at universelle tiltak ikke er meningsløse når det gjelder det forebyggende arbeidet med barn og unge, og at Kjærlighet & Grenser har potensial til å nå bredt. Mye kan også tyde på at det er foreldre med særlig interesse og engasjement i eget barns liv, som deltar i og gjennomfører programmet. Om deltakelse i Kjærlighet & Grenser har fungert forebyggende i den forstand at det utsetter ungdommers rusdebut, vites ikke gjennom denne studien. Med tanke på ungdommenes alder og tidspunkt for undersøkelse, kan det ikke trekkes noen konklusjoner som tilsier noe om dette. Men med utgangspunkt i beskrivelser og synspunkt fra begge informantgruppene som viser at det foreligger økt bevissthet rundt

konsekvenser av et risikofylt bruk, hvor i tillegg foreldrene beskriver hvilken påvirkningsmulighet de har på sine barn når det gjelder alkohol, er det rimelig å forvente at de unge har et godt utgangspunkt for å utvikle et måteholdig bruk ved et senere tidspunkt.

Et viktig aspekt ved denne studien som igjen er nødvendig å påpeke, handler om at dette er en liten undersøkelse som er foretatt kort tid etter at informantene deltok i Kjærlighet & Grenser. De opplevelsene og erfaringene informantene har gjort seg, og hva de beskriver å ha lært fra programmet, er deres subjektive oppfatning. Studiens funn kan dermed ikke sies å være gjeldende for alle ungdommer og foreldre som deltar i programmet, men resultatene gir et godt innblikk i hva programmet og deltakelse har betydd for disse 18 informantene, og studien kan bidra til mer kunnskap om hvilke erfaringer et etablert rusmiddelforebyggende familieprogram kan gi sine deltakere. Jeg vil også hevde at studien i noen grad er overførbar, da flere funn er i overenstemmelse med annen forskning. Det er blant annet god forskningsmessig dekning for å adressere foreldre som betydningsfulle rollemodeller når det gjelder påvirkning og holdning til rusmidler, hvor et annet eksempel også er evalueringsstudien av Kjærlighet & Grenser foretatt av Telemarksforskning. Evalueringen finner blant annet at de fleste deltakerne er fornøyde med programmet og vil anbefale det videre, at Kjærlighet & Grenser bidrar til at ungdom får redskaper til å bedre stå imot vennepress, og at effekten av et forebyggende program forutsettes at tiltaket gjennomføres før alkohol får en utbredelse blant ungdommer (Møller, 2019). Jeg er også innforstått med muligheten for at andre forskere med andre perspektiver kunne kommet fram til andre funn enn hva jeg har gjort.

Litteraturliste

- Arnesen, A., & Sørli, M. A. (2010). Forebyggende arbeid i skolen. I E. Befring, I. Frønes & M.A. Sørli (Red.), *Sårbare unge: nye perspektiver og tilnærminger* (s. 86 – 100). Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Backe-Hansen, E. (2009). *Barn* (Forskningsetisk Bibliotek). Hentet fra <https://www.etikkom.no/fbib/temaer/forskning-pa-bestemte-grupper/barn/>
- Backe-Hansen, E. (2011). *Teoretiske perspektiv i synet på ungdoms medvirkning: en litteraturgjennomgang* (NOVA rapport). Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/e68e3849077544e0a23f060916e2e3f2/no/sved/backe-hansen_elisabeth_litteraturgjennomgang.pdf
- Bakken, A. (2018). *Ungdata. Nasjonale resultater 2018*. NOVA Rapport 8/18. Oslo: NOVA.
- Baumrind, D. (1989). Rearing competent children. I W. Damon (Red.), *Child development today and tomorrow*. San Francisco: Jossey-Bass. Hentet fra https://www.researchgate.net/publication/232492723_Rearing_Compent_Children
- Bjørkeng, P. K. (2011). *Nettkidsa: barns digitale hverdag*. Oslo: Cappelen Damm.
- Bjørknes, R. (2011, 31. mai). Beskrivelse og vurdering av tiltaket Kjærlighet og Grenser. *Tidsskrift for virksomme tiltak for barn og unge*, 2011, 1:2. Hentet fra https://ungsinn.no/post_tiltak/kjaerlighet-og-grenser/
- Bjørknes, R. & Kuposov, R. (2018, 29. januar). Kunnskapsoppsummering og klassifisering av tiltaket Kjærlighet og grenser (2. utg.). *Tidsskrift for virksomme tiltak for barn og unge*, 2018, 1:1. Hentet fra https://ungsinn.no/post_tiltak_arkiv/kjaerlighet-og-grenser-2-utg/
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode: en kvalitativ tilnærming* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, jus og teologi*. Hentet fra <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>
- Eckhoff, F. (2019, 26. februar). – Vi hører «fuck you» og «gå og heng deg» - og det er ikke med smilefjes. *Akersposten*. Hentet fra <https://akersposten.no/vi-horer-fuck-you-og-ga-og-heng-deg-og-det-er-ikke-med-smilefjes/19.3324>
- Eriksen, T. B. (2008). Oppvekst i det moderne. I V. Glaser & J. Bølstad (Red.), *Moderne oppvekst: nye tider – nye krav* (s.27 – 34). Oslo: Universitetsforlaget.
- Fekjær, H. O. (2011). *Rus: bruk, motiver, skader, behandling, forebygging, historikk* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Foxcroft, D, R. Tsertsvadze, A. (2011). Universal family-based prevention programs for alcohol misuse in young people. *Cochrane database of systematic reviews* 2011:9. Hentet fra <https://www.cochranelibrary.com/cdsr/doi/10.1002/14651858.CD009308/full>

- Frønes, I. (2013). *Å forstå sosialisering*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Frønes, I. (2016). *Moderne barndom* (3. utg.). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Frønes, I. & Strømme, H. (2010). *Risiko og marginalisering: Norske barns levekår i kunnskapssamfunnet*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Glaser, V. (2008a). Prolog. I V. Glaser & J. Bølstad (Red.), *Moderne oppvekst: nye tider, nye krav* (s. 19 – 27). Oslo: Universitetsforlaget.
- Glaser, V. (2008b). Individualisering av barnet: nye tider og nye krav til det moderne foreldreskap. I V. Glaser & J. Bølstad (Red.), *Moderne oppvekst: nye tider, nye krav* (s. 122 – 133). Oslo: Universitetsforlaget.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Helgesen, L. A. (2011). *Menneskets dimensjoner: Lærebok i psykologi* (2. utg.). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Helgesen, T. Z. & Kruse, E. L. (2014). Hvordan tidligere oppdage ungdom som ruser seg? I: *Rusfag – artikkelsamling fra Regionale Kompetansesentre Rus*. NR. 1/2014. Helsedirektoratet. Hentet fra <http://handling.forebygging.no/Artikler--Kronikker/Hvordan-tidligere-oppdage-ungdom-som-ruser-seg/>
- Helsedirektoratet. (2012). *Støttmateriell. Rusmiddelforebyggende arbeid i skolen: Forslag til læringsaktiviteter* (IS-1978). Helsedirektoratet: Kompetansesentre rus – region nord. Hentet fra <http://www.forebygging.no/Global/Skole/stottmateriell.pdf>
- Helsedirektoratet. (2018). *Prinsipper for tiltaksutforming: Godt folkehelsearbeid må også handle om å utjevne sosial ulikhet i helse* (Nasjonal faglig retningslinje). Hentet fra <https://www.helsedirektoratet.no/faglige-rad/lokale-folkehelseiltak-veiviser-for-kommunen/prinsipper-for-tiltaksutforming>
- Henriksen, Ø. (2015). Programmerte foreldreposisjoner. *Rus og samfunn*, 8 (5-2015), 14-16. Hentet fra https://www.idunn.no/rusos/2015/05/programmerte_foreldreposisjoner
- Johansen, L. (2012). Foreldre som ressurs i forebyggende arbeid: start tidlig med det vi vet virker [artikkel]. *u.s.* Hentet fra <http://www.forebygging.no/Artikler/2014-2012/Foreldre-og-forebygging1/>
- Krokan, A. (2008). Oppvekst i det digitale nettsamfunnet: utfordringer for utdanningsinstitusjonene. I V. Glaser & J. Bølstad (Red.), *Moderne oppvekst: nye tider, nye krav* (s. 134 – 148). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Kvillo, Ø. (2008). De mest betydningsfulle sosialiseringsarenaer og -agenter. I Ø. Kvillo (Red.), *Oppvekst: Om barns og unges utvikling og oppvekstmiljø* (s. 155 – 190). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Malterud, K. (2012). *Fokusgrupper som forskningsmetode for medisin og helsefag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Møller, G. (2019). *Evaluering av tiltaket «Kjærlighet og grenser»* (TF-rapport nr. 483). Telemarksforskning: Bø i Telemark. Hentet fra

<https://www.telemarksforsking.no/prosjekter/evaluering-av-tiltaket-kjaerlighet-og-grenser/20181120/>

- Nordahl, T. Natvig, H. Samdal, O. Thyholdt, R. & Wilhelmsen, B. U. (2006). Vurdering av rusprogrammer i skolen. I Nordahl, T. Gravkrok, Ø. Knudsmoen, H. Larsen, T.M.B. & Rørnes, K. (red). *Forebyggende innsatser i skolen*. Oslo: Utdanningsdirektoratet. Hentet fra <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/2481565>
- Pape, H. (2009). Skoletiltak som synes å gi effekt: Fruktbar forskning om rusforebygging eller suspekterte historier om suksess? *Nordisk alkohol- og narkotikatidsskrift*, Vol 26/2009 (5.), 341 – 354. Hentet fra https://www.researchgate.net/publication/238736904_Skoletiltak_som_synes_a_gi_effekt_Fruktbar_forskning_om_rusforebygging_eller_suspekterte_historier_om
- Pape, H. Norström, T. & Rossow, I. (2016). Adolescent drinking – a touch of social class? *Society for the study of addiction*, Vol 122:2017 (5.), 792 – 800. Hentet fra <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/add.13721>
- Schancke, V. A. (2005). *Forebyggende og helsefremmende arbeid, fra forskning til praksis: en kunnskapsoppsummering med råd og anbefalinger* (1/2005) (2. utg.). Rapport: Kompetansesenter ved Nordlandsklinikken, Forebyggingsseksjonen. ISBN-nr.82-8085-023-6. Hentet fra <https://www.buudir.no/nn/Bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00000572>
- Skretting, A. Bye, E. K. Vedøy, T. F. & Lund, K. E. (2015). *Rusmidler i Norge 2015*. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) (nå Folkehelseinstituttet). Hentet fra <https://www.fhi.no/publ/2015/rusmidler-i-norge-2015/>
- Skärstrand, E. (2010). *Prevention of alcohol and drug problems among adolescents: Evaluation a Swedish version of the Strengthening Families Program*. Stockholm: Karolinska Institutet. Hentet fra <https://openarchive.ki.se/xmlui/handle/10616/40344>
- Sommer, D. (2014). *Barndomspsykologi: Små barn i en ny tid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Strøm, P. (2019, 1. mars). Mange foreldre har ikke peiling på hva barna gjør på mobilen. NRK. Hentet fra <https://www.nrk.no/troms/-mange-foreldre-har-ikke-peiling-pa-hva-barna-gjor-pa-mobilen-1.14445541>
- Sundell, K. & Forster, M (2005). *En grund för att växa: Forskning om att förebygga beteendeproblem hos barn*. FoU-rapport 2005:1. Stockholm: Forsknings- och Utvecklingsenheten. Hentet fra <http://www.kometprogrammet.se/uploads/files/en-grund-for-att-vaxa.pdf>
- Tangen, B. R. & Knutheim, T. (2009). «Kjærlighet og Grenser» starter en ny kommunikasjon i familien. I: *Rusfag – artikkelsamling fra Regionale Kompetansesentre Rus* (s. 65 – 69). Nr. 1/2009. Helsedirektoratet. Hentet fra http://korusnord.no/Global/Publikasjoner/Rusfag/artikkel_rusfag_0109.pdf
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode* (4. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.

- Tjora, A. (2010). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Torsheim, T., Sørli, M-A., Olseth, A. R. & Bjørnebekk, G. (2015). Environmental and temperamental correlates of alcohol user patterns in grade 7 students. *Nordic studies on alcohol and drugs*, 32(6.), 605-621. Hentet fra https://www.researchgate.net/publication/289521127_Environmental_and_temperamental_correlates_of_alcohol_user_patterns_in_grade_7_students
- Utdanningsdirektoratet. (2015). *Forebygge og fremme barn og unges psykiske helse*. (Artikkel). Hentet fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/skolemiljo/psykososialt-miljo/psykisk-helse/>
- Vannebo, A (2016, 12. februar). Så mye alkohol drikker norske 12-åringer. *Nasjonalt utviklingssenter for barn og unge – NUBU*. Hentet fra <https://forskning.no/barn-og-ungdom-partner-nasjonalt-utviklingssenter-for-barn-og-unge-nubu/sa-mye-alkohol-drikker-norske-12-aringer/439505>
- Von Tetzchner, S. (2012). *Utviklingspsykologi: Barne- og ungdomsalderen* (2.utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Wilhelmsen, B. U. (2008). Forebygging av rusmiddelmisbruk blant barn og unge: utfordringer, krav og forventninger. I V. Glaser & J. Bølstad (Red.), *Moderne oppvekst: nye tider, nye krav* (s. 181- 197). Oslo: Universitetsforlaget.
- Øia, T. (2013). *Ungdom, rus og marginalisering*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Øia, T. & Fauske, H. (2010). *Oppvekst i Norge* (2. utg.). Oslo: Abstrakt forlag.
- Aagre, W. (2014). *Ungdomskunnskap: Hverdagslivets kulturelle former* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Aalmen, T. & Henriksen, Ø. (2018). Å ha mammas stemme med på fest: En studie av hvordan ungdom beskriver påvirkning rundt eget alkoholbruk. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 18 (2-2018), 2-22. Hentet fra <https://journals.hioa.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/3172>

Vedlegg

Vedlegg 1: Vurdering fra NSD

Vedlegg 2: Informasjonsskriv/samtykkeskjema foreldre

Vedlegg 3: Informasjonsskriv/samtykkeskjema ungdom

Vedlegg 4: Intervjuguide foreldre

Vedlegg 5: Intervjuguide ungdom

Vedlegg 1: Vurdering fra NSD

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Hvilke opplevelser og erfaringer har deltakerne i programmet Kjærlighet og Grenser gjort seg?

Referansenummer

271065

Registrert

05.10.2018 av Hege Olsen - 214001@student.usn.no

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Sørøst-Norge / Fakultet for helse- og sosialvitenskap / Institutt for helse-, sosial- og velferdsfag

Prosjektansvarlig

Ketil Eide, Ketil.Eide@usn.no, tlf: 35575456

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Student

Hege Olsen, hege_olsen93@hotmail.com, tlf: 97642788

Prosjektperiode

01.10.2018 - 31.05.2019

Status

30.11.2018 - Vurdert

Vurdering (1)

30.11.2018 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet

med vedlegg den 30.11.2018, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD ENDRINGER

Dersom behandlingen av personopplysninger endrer seg, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. På våre nettsider informerer vi om hvilke endringer som må meldes. Vent på svar før endringer gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 31.5.2019.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1 f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Lisa Lie Bjordal
Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

Vedlegg 2: Informasjonsskriv/samtykkeskjema foreldre

Hege Olsen
Mastergradsstudent ved Universitetet i Sørøst-Norge
hege_olsen93@hotmail.com
97642788

Til
Foresatte som deltar i Kjærlighet & Grenser

Vil du være med i et forskningsprosjekt som handler om det å delta i programmet Kjærlighet & Grenser?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å finne ut hvilke erfaringer du som deltaker i programmet Kjærlighet & Grenser har gjort deg. I dette skrivet får du informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Hensikt med studien

Dette prosjektet er en del av masteroppgaven til Hege Olsen, som studerer forebyggende arbeid med barn og unge på Universitetet i Sørøst-Norge. Hensikten med dette prosjektet er å undersøke hvilke opplevelser og erfaringer det rusmiddelforebyggende programmet Kjærlighet & Grenser det har gitt deltakerne. Prosjektet vil blant annet ta utgangspunkt i ungdommers og foreldres egne erfaringer, og det vil forsøkes å avdekke hva deltakerne har lært av det og om det har skjedd noen endringer når det gjelder målene programmet legger opp til.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Å delta i studien betyr at man takker ja til å bli intervjuet av mastergradsstudent Hege Olsen. Intervjuet vil foregå i gruppe med andre foresatte (fokusgruppeintervju), og vil ha en varighet på ca. 1 time. Intervjuet vil bli tatt opp på en digital lydopptaker, for senere å bli nedskrevet. Opptakene vil bli slettet når prosjektet er avsluttet.

I intervjuet vil du bli spurt om din erfaring og dine opplevelser med Kjærlighet & Grenser. Kommunikasjon innad i familien, ungdommers bruk av digitale medier, regler i familien og foreldrenettverk er også sentrale temaer som vil bli gjennomgått i intervjuet.

Det skal gjennom dette prosjektet også intervjues ungdommer som har deltatt i programmet Kjærlighet & Grenser sammen med deg. Dersom ditt barn blir intervjuet, er

det mulighet for at opplysninger om deg kommer frem. Dette vil være opplysninger om hvilke regler man har i hjemmet og om ungdom føler at foresatte har oversikt over ungdommens nettbruk. Vi vil imidlertid ikke få informasjon om hvem som er foresatte til hvilken ungdom, og alle opplysninger om en eventuell tredjeperson vil bli anonymisert i studien.

Hva skjer med informasjonen fra deg?

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Ingen av deltakerne vil kunne gjenkjennes i avhandlingen. Det er bare Hege Olsen som vil ha tilgang til personopplysninger og lydopptak. Lydopptak vil bli oppbevart i et låst skap, og ditt navn vil erstattes med en kode som lagres på en egen navneliste adskilt fra øvrige data.

Prosjektet skal etter planen avsluttes innen 31.05.2019, da slettes all transkribering og opplysninger.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger fra deg vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg om du ikke vil delta, eller senere velger å trekke deg.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Sørøst-Norge har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan du finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Sørøst-Norge ved Ketil Eide, på tlf 35 57 54 56, eller Hege Olsen, på tlf 97 64 27 88.
- Vårt personvernombud Per Are Solberg, på epost personvernombudet@usn.no

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig
Ketil Eide

Student
Hege Olsen

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Hvilke erfaringer har deltakerne i programmet Kjærlighet & Grenser gjort seg?» og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles fram til prosjektet er avsluttet, ca. 31.05.19.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Informasjonsskriv/samtykkeskjema ungdom

Hege Olsen
Mastergradsstudent ved Universitetet i Sørøst-Norge
hege_olsen93@hotmail.com
97642788

Til
Elever og deres foresatte som deltar i Kjærlighet & Grenser

Vil du være med i et forskningsprosjekt som handler om det å delta i Kjærlighet & Grenser?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor meningen er å finne ut hvilke erfaringer du har gjort deg med programmet Kjærlighet & Grenser. I dette skrivet får du informasjon om målene for prosjektet og hva det vil innebære å bli med i prosjektet.

Hvorfor skal du være med?

Dette prosjektet er en del av masteroppgaven til Hege Olsen, som studerer forebyggende arbeid med barn og unge på Universitetet i Sørøst-Norge. Jeg ønsker å vite hvilke erfaringer du som deltaker har gjort deg om programmet Kjærlighet & Grenser. Jeg vil spørre deg om hva du har lært av det, og om det er noe som har endret seg etter at du deltok i programmet.

Hva betyr det å være med i prosjektet?

Sier du ja til å være med, betyr det at Hege Olsen intervjuer deg om dine erfaringer og opplevelser med Kjærlighet & Grenser. Intervjuet vil foregå i gruppe med andre elever fra din skole, og vil ha en varighet på maks 1 time. Intervjuene vil være i skoletid, på skolen. Det vi snakker om vil bli tatt opp på en digital lydopptaker, men det vil ikke bli delt med noen andre. Når prosjektet mitt er ferdig, vil alle opptaket og alle opplysninger om deg bli slettet.

Dersom foresatte ønsker å vite hva vi skal snakke om før du får lov til å snakke med meg, kan de kontakte meg på tlf eller epost.

Jeg skal også intervjuere foreldre som har deltatt i Kjærlighet & Grenser sammen med deg. Dersom jeg intervjuer en av dine foreldre, kan det være en mulighet for at jeg får informasjon om deg. Dette kan være opplysninger som handler om hvilke regler dere har hjemme som gjelder for deg, og om dine foreldre har oversikt over hvor mye tid du bruker

på internett. Jeg vil likevel ikke få informasjon om hvem som er dine foreldre under intervjuet, og alle slike opplysninger vil bli gjort helt anonymisert i studien.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Informasjonen om og fra deg, vil bare bli brukt til formålene fortalt i dette skrivet. Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Ingen av deltakerne vil kunne gjenkjennes i avhandlingen. Det er bare Hege Olsen som vil ha tilgang til personopplysninger og lydopptak. Lydopptak vil bli oppbevart i et låst skap, og navnet ditt vil erstattes med en kode som lagres på en egen navneliste adskilt fra øvrige data.

Prosjektet skal etter planen avsluttes innen 31.05.2019, da slettes all transkribering og øvrige opplysninger.

Det er frivillig å delta

Det er helt frivillig å bli med i prosjektet og å bli intervjuet. Du kan når som helst trekke deg ved å si at du ikke vil være med. Du trenger ikke å si hvorfor du har ombestemt deg. Alle opplysninger om deg vil da bli slettet.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Sørøst-Norge har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan du finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Sørøst-Norge ved Ketil Eide, på tlf 35 57 54 56, eller Hege Olsen, på tlf 97 64 27 88.
- Vårt personvernombud Per Are Solberg, på epost personvernombudet@usn.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig
Ketil Eide

Student
Hege Olsen

Samtykkeerklæring

Jeg har forstått informasjon om studien, og jeg gir samtykke til at min ungdom kan delta

---

(Signatur foresatt, dato)

JA

NEI

Jeg samtykker til at ungdommen min
kan bli tatt ut av undervisning i 1
time (kryss av for ja/nei)

(Navn elev, dato)

Vedlegg 4: Intervjuguide foreldre

Intervjuguide foresatte

Innledende spørsmål

- Hvordan synes dere at ukene med programmet Kjærlighet & Grenser har vært?
- Er det noe særegent dere kommer på at dere har begynt å tenke mer over nå i etterkant?

Familieforhold

- Er det blitt noen endringer i regler hjemme som gjelder ungdommen, etter at dere var med i programmet?
- Har dere noen tanker om dette med å være gode rollemodeller for barna deres? (Hvilke holdninger er viktige når det gjelder dette?)
- Er det noen endringer i hvordan dere kommuniserer med ungdommene deres etter Kjærlighet & Grenser?

Forebygging av alkohol, tobakk- og rusbruk

- Kjærlighet & Grenser handler også om forebygging og holdninger, samt ungdommers drivkraft mot alkohol, tobakk og rusmidler, hva tenker dere om dette?
- Er dette noe som prates om sammen med ungdommen?
- Er det blitt noen endringer i regler og holdninger når det gjelder dette?

Foreldrenettverk

- Er det blitt noen endringer når det gjelder foreldrenettverket og relasjonen dere imellom etter programmet?

Digitale medier

- Er det skjedd noen endringer når det gjelder holdning og regler rundt digitale og sosiale medier etter Kjærlighet & Grenser?
- Hvordan takler dere

Avsluttende spørsmål

- Før vi avslutter, er det noen som har noe å tillegge? Noe vi ikke har pratet om som kan være relevant i forhold til deres erfaring med Kjærlighet & Grenser?

Vedlegg 5: Intervjuguide ungdom

Intervjuguide ungdom

Innledende spørsmål

- Hvordan synes dere ukene med programmet Kjærlighet & Grenser har vært?
- Er det noe spesielt dere kommer på at dere har lært av programmet?

Venneforhold

- Har dere lært noe nytt om vennepress og gruppepress? Hvordan kan man håndtere dette dersom man blir utsatt?

Familieforhold

- Har dere regler hjemme som dere må følge? Har det vært noen endringer når det gjelder dette etter Kjærlighet & Grenser?
- Er det blitt noen endringer i hvordan dere forstår foreldrene deres, og hvordan dere føler dere blir forstått av foreldrene deres etter programmet?

Forebygging av alkohol, rus- og tobakksbruk

- Kjærlighet & Grenser handler jo også om dette med å forebygge tidlig bruk av alkohol, rus og tobakk, hva tenker dere om dette?
- Prater dere med foreldrene deres om alkohol, tobakk og rusmidler?
- Hvordan kan man takle vennepress når det gjelder alkohol, tobakk eller rusmidler?

Digitale medier

- Hvordan har dette med digitale og sosiale medier vært etter at dere deltok i programmet?
- Er dere blitt noe mer observante på hva dere driver med på nett?
- Opplever dere at foreldre har mer kontroll over hva dere gjør på digitale medier, nå etter programmet?

Avsluttende spørsmål

- Før vi avslutter, er det noen som har noe mer de vil si?